S'AU TRAS DIN ACEASTA CARTE, PE HARTIE VIDALON VARGATA, DOUASPREZECE EXEMPLARE NEPUSE IN COMERȚ ȘI SEMNATE DE AUTOR, NUMEROTATE DELA A LA Z. ACESTE EXEMPLARE CUPRIND UN PORTRET INEDIT AL AUTORULUI DE I. ANESTIN.

I. PELTZ

CALEA VĂCĂREȘTI

ROMAN

TOMUL II

BUCUREȘTI
EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ"
2, Pasajul Macca, 2

CALEA VĂCĂREŞTI

TOMUL II

Tipografia „Cartea de Aur" Str. Smârdan 4.

Insurătoarea lui Rubin a răsculat cartierul... Prăvăliaşi mărunţi, cu viaţa închisă între rafturi de marfă şi sinagoga prăfuită, unde se duceau în fiecare Sâmbătă să implore pe Dumnezeul lor absolut să le mai sporească vânzarea; gospodine în trupul cărora murise, odată cu sveltețea de odinioară şi orice năzuinţă de evadare în alt continent sufletesc; bătrâni în adăstarea ultimei călătorii; copii desculţi, pe jumătate flămânzi şi murdari, alergând pe locurile virane din jurul bisericei Olteni — norodul Văcăreştilor şi Dudeştilor a descins fie în curtea, fie în casa doamnei Bercovici, „fericita mamă".

O nuntă, la vecini, într'o casă particulară trezea curiozitatea, invidia sau entuziasmul mahalagiilor. Femeile, îndopate par'că şi astfel mărite — „dublate" — îşi priveau în oglindă obrazul lat şi unsuros şi goneau, cu degetul mic, lacrima din colţul genei. La nunta lor — fotografia mărturisia — purtau pe umerii delicaţi — alt cap. Corpul, plin, fireşte, dar proporţionat şi în ochi toate ispitele, toate regretele, toate făgăduelile. Şi bărbaţii aveau puţină fantezie în cravată sau în zâmbet. Măritişul a fost poarta prin care au intrat, ca să nu mai iasă nici-

odată, tinereţele, avânturile şi vieţile lor primăvăratice netrăite. Căci visau, fiecare, câteva vieţi...

Pregătindu-se de plecare, nevasta băcanului se gândeşte la studentul, cu plete şi vorba aleasă de-acum cincisprezece ani. L-a iubit? A iubit-o?... Nu ştie. Au venit ierni de pomină în cartier şi într'una din ele — surdul, cuviincios îmbrăcat şi practic. După nuntă, studentul i-a scris. „Lumi străine m'au chemat, spunea el, şi tristeţile au coborît în mine ca într'un mormânt. Mă doare amintirea străzii noastre... Plânge în mine nesfârşitul toamnelor... Mai păstrezi floarea de mac pe care ţi-am dat-o, şti când?"

Fusese o zi caldă, aprinsă. Domnişoarele au lepădat toate de pe ele şi au ieşit, seara, în rochii subţiri. Ea avea o rochie galbenă care nu-i acoperea decât trupul, — trupul ei de-atunci: numai piatră, numai muşchiu. El a învitat-o la plimbare, în uliţi cu case mici, în fundul grădinilor cotropite de salcâmi. Ii vorbea ciudat, cu tremur în vocea-i aproape bărbătească. Şi deodată, pe nesimţite, a sărutat-o.

— E prima sărutare! — a mărturisit fata.

La despărţire, studentul i-a oferit o floare mare de mac care sângera în noapte ca un semnal de dragoste sau moarte.

Da, — o mai păstrează... Surdul o întrebase mereu la ce mai ţine „uscăciunea"? Ea a tăcut şi a lăsat-o să doarmă, dragostea ei defunctă, între cămăşi şi broderii...

— Gata?

Băcanul apăruse în frac, cu cravata *neagră* şi mânuşi galbene. Fostul chelner păstra în îmbrăcăminte urmele unei eleganţe personale.

— Grăbeşte-te... Vine şi Kramer. Vine toată strada! Toată clientela...

Femeea închise într'însa scurtul episod sentimental şi răspunse simplu:

— Gata!... Imediat sunt gata!

In drum, Golda, negustoreasa de gâşte, concurenta cea mai temută a madamei Sura, povestea într'un grup de hămesite:

— Nu ştiu unde dracu' o să intre atâta carne în ei!

Zece raţe, zece găini, zece gâşte!

— Ce vorbeşti? Ce vorbeşti! se minunau femeile, cu mâna sub bărbie.

— Au adus şi muzică! Păi ginerele — ştiţi: a mai fost de câteva ori însurat — e profesor de dans!...

Zugtăr! Par'că nu-l şie tot Dudeştii că lucra perii şi pensule! Poamă bună! Toată ziua la cafenea şi la mueri!

In faţa casei se oprise un camion încărcat cu scaune.

— Uite, câte scaune! Doamne fereşte, au înebunit ăştia, observă o femee. Ce le trebuie atâtea scaune? Ai crede că vine tot Bucureştii, p'onoarea mea, la nunta lor!

— Şi când te gândeşti că mireasa e urîţică!

— Urîţică? Vrei, adică, s'o menajezi?... Urîţică? Mama pădurii! Sbanghia sbanghiilor! Când te uiţi

la ea, — fugi repede şi înghite o lămâie! Urîţică, — auzi!

Din odăile, larg deschise, străbăteau afară acordurile unui pian.

— Să ştii că Ety e!

— Taci! Mireasa nu cântă în ziua nunţii!

— Mie-mi spui? Eu o cunosc după cum sdrângâne dela o poşte!

— Aşa te încăpăţânezi, madam Feige!

— Eu mă 'ncăpăţânez? Trebuie să fi cam nebună dumneata!

— Nebună e mă-ta! Mă-ta cu tot neamul ei.

— Cine? Fă, calico, fă, afurisit-o? Crezi că nu ştiu că mănânci odată pe săptămână, *schelet* ce eşti!

— Mai bine uită-te la tine! Ai ajuns ca *baba Trinca.*

Baba Trinca, oarbă, jerpelită şi mizeră, cerşea în cartier, escortată de urletele şi înjurăturile copiilor.

— Eu? Eu? Făă...

Se repezi în părul vrăşmaşei. Tot grupul începu să ţipe cu desperare. Atacata ripostă, violent. Se produse o hârmălaie drăcească.

Madam Bercovici, mama miresii, ieşi în stradă.

— Se poate, madam Feighe? Şi dumneata, Golda? Femei în toată firea.

Grupul se desfăcu, ruşinat.

— Dacă ţi-a înjurat fata, — am vrut să-i dau o lecţie! — spuse, cu candoare, Feighe.

— Eu am înjurat-o? se apără cealaltă cu mâinile ridicate spre cer. Eu am înjurat-o? Eu care am

spus că Ety, Dumnezeu să-i dea sănătate, ştie să cânte aşa frumos la pian?

— Ha! Ha! Ha! izbucni Feighe. Ce ziceţi, scumpelor? Aţi mai văzut aşa neobrăzare!... Madam Bercovici, îţi jur pe ce am eu mai sfânt că parşiva asta a înjurat-o pe Ety...

Dar mama afectă o indiferenţă nobilă:

— Nu mă interesează... crede-ţi-mă!

Şi-apoi, demnă şi tolerantă:

— Poftiţi şi dumneavoastră la masă... Că e, slavă Domnului, berechet.

Şi intră în casă.

Grupul se risipi, aproape împăcat. Golda avu, chiar, o expresie care mărturisea starea ei de suflet:

— Ne-am ocărît ca proastele pentru nişte fanfaroni. Avem noi nevoie de mâncarea lor?... Auzi?! Şi plecă.

In casa văduvei Bercovici, oaspeţii începură să se şi adune. Odaia din dreapta era destinată femeilor, — cea din stânga bărbaţilor. Printre ele circula mama, împărţind zâmbete invitaţilor. Leia, în negru, severă şi tăcută sta într'un fotoliu; i se făcuse cinstea cea mai mare. Alăturea, — Esther d'abea ridicată din pat, după ce zăcuse câteva săptămâni. Albă şi surâzătoare, nu-şi lua ochii de pe copil. Ficu privea, dela fereastră, spre mamă-sa, cu gândul la convorbirea ce-o avuseseră de curând. Unele cuvinte îi ardeau şi acum imaginaţia. Haike, obosită de treburile casii, abia sfârşite, picotea. Spălase rufe, gătise pentru a doua zi şi frecase şi po-

deaua. Sub pleoapele trase peste ochii ei istoviţi, nunta începuse de mult... In săliţa din mijloc, Ety, mireasa, ducea mereu batista la ochi. Rădea tuturor, înlăcrămată şi răspundea grăbit întrebărilor de tot felul ce i se puneau.

Păzind-o, par'că, să nu fugă, agăţaţi de rochia ei albă — cei doi fraţi liceeni, emoţionaţi de câte se petrec în casa lor, deobiceiu liniştitiă, priveau în dreapta şi în stânga la forfoteala lumii. Din când în când, galbenă şi impozantă, doamna Topf, rubedenia cea mai ascultată a familiei Bercovici, se adresa băieţilor:

— Mai plimbaţi-vă şi voi prin curte. Lăsaţi-o pe Ety!

Atunci liceenii schimbau priviri speriate şi rămâneau, mai departe, prizonieri locului ales, lângă sora lor, mireasă.

— Mă, copii, mă, nu pricepeţi? Ce-aţi încremenit aşa?

Unul, îndrăzneţ, se străduia să răspundă:

— Păi... aici... e bine!

Madam Topf ridica, dispreţuitor, din umeri şi pleca să inspecteze bucătăria. Măsura torturile, număra cozonacii, pachetele de bomboane şi sticlele de vin. Chelnerii, aduşi de Şoifer, râdeau pe înfundate. De câte ori se apropia, înaltă şi măreaţă, madam Topf, unul dintre ei striga:

— Atenţie! Vine domnu' *comandant!*

In odaia bărbaţilor, unchiul miresii, în ghetele sale scârţâitoare, vorbea câtorva croitori despre inundaţiile din Moldova. Apoi lăudă pe tânărul rabin

Landau pentru puritatea moravurilor sale. La urmă, enervat, se miră de întârzierea muzicii:

— La noi, în Moldova, când te înţelegi cu *ei*... s'a sfârşit. Aici...

Şi făcu un gest de adâncă nemulţumire.

Croitorul Şaiman care se împăcase, cu prilejul nunţii, cu proprietarul, îi încredinţă o taină:

— Domnu' Şulăm, dragă, îţi spun ceva, da' te rog să nu mai spui la nimeni: Kleiman e beat. Beat-turtă!

Fostul patron al lui Rubin, vestitul fabricant de perii, Kleinman, se agita în celălalt colţ al odăii într'un cerc de meseriaşi de altă „branşă":

— Vă rog să mă credeţi: „măturica" ne omoară!

Kleinman se afla de ani de zile sub stăpânirea tiranică a unei idei fixe: întrebuinţarea măturii scurte, în locul periei, duce la sapă de lemn industria sa. Acum, omul desvolta, ca deobiceiu, subiectu-i drag.

— Vă rog să mă credeţi: măturica ne omoară! La bărbier nu pleca niciodată „aranjat". Dacă ucenicul, omiţând meteahna-i, încerca să-l „curețe", Kleinman se răstea, furios: — Lasă măturica!

Clienţii izbucneau în hohote, patronul se scuza şi perierul pleca trântind uşa. Fu poreclit Kleinman-Măturică.

Tipograful voi să-i riposteze, filosofic:

— Dumneata vezi problema producţiei în mod unilateral!

Fabricantul n'a priceput nimic, dar i-a obiectat, cu năduf:

— Eu văd bine, dom'le! Eu ştiu ce spun! Dacă

toată lumea ar întrebuinţa peria — nu măturica — ştii cu cât s'ar urca *preţul la marfă?*

Acest fel de a se exprima comercial, plictisea intelectualitatea lui Kalman, tipograful, şi cucerea, în schimb, pe unchiul miresii.

— Ai perfectă dreptate! — îl aproba el sgomotos, scârţâindu-şi ghetele, — ai perfectă dreptate. Se vede imediat *comersantul!*

— Faceţi loc! ţipă, deodată, Şaiman. Vin „colegii" lui Rubin.

Pe uşa din faţă intrară opt-nouă oameni, în haină neagră şi pantaloni albi, unii, în redingotă şi ghete roşii de bizon, alţii... In buzunarul din faţă, fiecare arborase o batistă. Colorile variau. Cei mai bătrâni preferau verdele stins; tinerii portocaliul, albastrul şi gris-ul. Intrară, îmbrâncindu-se unii pe alţii, râzând de afară sgomotos şi brusc intimidaţi de solemnitatea figurilor noui întâlnite în cameră. Nu lepădaseră pălăriile din mână, — o colecţie de pălării de toate felurile, dela jobenul mat până la paiul galben, trădând o vechime respectabilă.

— Loc! continuă să ţipe croitorul, inutil.

Rubin dădu mâna cu toţii, zâmbind cu dinţii lui de tutun.

— A! Avrumţă! Ce faci, mă, Avrumţă!

— Şi tu ai venit, Kleinciker?

Cel abordat lăsă ochii în pământ, ruşinat. Il chema Kleinciker („piciul") şi era într'adevăr mărunt: atelierul, ca să se amuze, îi striga mereu: „ridică-te în picioare" — şi omul răspundea, invariabil: „sînt în picioare!"

— A venit şi Măturică? se interesă un lucrător, alarmat.

— A venit! Ei şi ce-i dacă a venit?

— I-am trimis vorbă că sunt bolnav!

— Nu-i nimic! îl încurajă Rubin. Te-ai făcut bine.

— Domnu' Kleinman, ţipă el, spre fabricantul de perii, uite-l pe Schwonţ: s'a făcut bine!

Măturică îl privi cu fulgere în ochii mici.

— S'a făcut bine!... Mare „purăţ". Se îmbolnăveşte regulat! Par'că-i Rotschild!

— Lasă-l acum, lasă-l! îl potoli ginerile.

— Il las!... Ce crezi că e prima dată? Lunea trecută mi-a spus că are un copil la spital; acum două săptămâni că-şi face o *reparaţie* la stomac... Il las!

Rubin trecu în curte. Işi şterse sudoarea de pe frunte. Părea obosit. Cu o săptămână înainte fusese la Rabin şi obţinuse divorţul. Rebeca a plâns, i-a trimis vorbă că se împuşcă, — dar el a rezistat, cu inima îndoită, e drept, şi a sfârşit! Adevărat este că femeea nu-l supărase cu nimic. Harnică, frumoasă, inimoasă, — Rubin nu-i putea găsi, astăzi, nici o vină...

Cunoscuse vremuri frumoase, alăturea de tinereţea ei simplă de lucrătoare... Se plimbau, adesea, pe cheiul Dâmboviţei, în verile aprinse ale Bucureştiului vechiu, parfumat de atâta liliac şi înveselit de atâtea lăute.

Pe dinaintea ochilor lui, iată că se iveşte, din neguri, turla bisericii, pe care apusul a zugrăvit-o cu purpură curată ca în adăstarea sărbătorii. Are

o înfăţişare veche şi cuminte, împietrită în timp şi văzduh. Pe-acolo paşii lor au rătăcit în noapte — şi în sufletul lor s'au aprins luminile dragostei. Câte-odată strada se trezea între beznele plumburii care plecau şi zorile grăbite care soseau... Un cerşetor cu un cap de calendar pentru copii îi binecuvânta. Un cerşetor care îşi făcea cruce şi invoca pe Maica Precista — îşi aduce bine aminte Rubin — dar care putea fi şi un bunic evreu din fundul Dudeştilor, cu aerul lui resemnat, cu barba lui galbenă şi lungă şi cu ochii domoli, umezi, simpli... Suferinţa apropie pe oameni: în împărăţia ei, religiile se amestecă, se evaporează.

In cartier au ieşit să prindă la vreme soarele în sân femei trupeşe şi plozi desculţi să-şi puie cerul în locul beretii pe capul lor neastâmpărat. Pretutindenea, pe locurile acelea, ajunseseră cunoscuţi. Rebeca, înaltă, voinică şi blândă îl complecta bine pe Rubin. Totdeauna veselă, totdeauna proaspătă...

Când s'au luat, în fine, „omeneşte" — după nunta religioasă, niciodată nu s'a putut plânge de femee. Niciodată — şi perierul, încruntat, scuipă lung, în curte... Şi, doar, bărbat prea cum se cade n'a fost el întotdeauna... Se întâmplau seri când Rebeca îl aştepta acasă, nemâncată. Incurcat, la o partidă de *toci,* uita şi de nevastă şi de masă şi de casă... Fierbinţeala jocului, ţigările proaste, consumate, grăbit şi în cantitate îngrozitoare, îl izgoneau din realitatea imediată într'un paradis al speranţelor: doar-doar va câştiga...

Necăjită, flămândă, speriată, femeea îl afla la

cafenea, la joc, cu cămaşa desfăcută la gât, cu ochii injectaţi, răguşit şi frânt...

Nu-i spunea nimic. Se aşeza şi ea la masă, tăcută. Rubin comanda încă o porţie de ceai, cumpăra o scrumbie şi o mâncau împreună.

Pe drum, Rebeca îndrăznea să-l roage să nu mai întârzie la cărţi şi a doua-zi. El îi făgăduia, absent, şi toate reintrau în făgaşul obicinuit.

De ce dracu' a lăsat-o?

Hotărît, n'a făcut bine. Asta o simte el acum lămurit. Avusese dreptate, poate, Haike, soră-sa, când l-a dojenit c'o lasă... I-a şi dat, pare-se, o pildă cu un şmecher din cartier care şi-a lăsat logodnica, după ce a batjocorit-o... Lui Rubin aproape că-i pare rău... Dar, deodată, i se ivi în gând şcoala de dans. Şi i se lumină capul ca un bec electric.

Işi deschisese, în fine, sala... Primise un avans din zestre. Il luase pe Kalman, tipograful, la Zwabel, devenit de curând şi preşedinte al celei de-a treizeci şi noua societate filantropică: „Ajutorul umanitar" ca să-l roage să le închirieze sediul.

— Cum, mă, nebunilor, izbucni Zwabel, într'un sediu de societate filantropică să fac bordel?

— Pardon! ripostă perierul. Ce bordel? Care bordel?

— Domnule Preşedinte, începu, grav, tipograful, regretăm profund...

— Gura! îi ţipă, enervat, Zwabel. Gura!

Şi se învârti, agitat, prin odaie.

— Zi: „şcoală de dans", hai?

— Da! O şcoală respectabilă! Poftim afişul.

— N'am nevoie de nici un afiş!
— E o faptă umanitară...
— Mă, Kalman, mă, închide gura că faci praf!
— Domnule Preşedinte...
— Gura!
Mai făcu de câteva ori înconjurul odăii, — apoi decise:
— Bine, mă, vă dau sediul! Să dea dracu' să se audă ceva prin târg... Mããă, piftie vă fac! Dar am şi eu o *boală:* când oiu veni la nuntă mă, Rubine, să dai ordin muzicanţilor să m'anunţe, tare cu un: „Trăiască"! aşa, pe cinste!
— Bine, dom'le Preşedinte, s'a făcut! Ii pui să cânte: „Doui ochi negrii".
— Nu, mă, nerodule! Nu aşa! Nu mă pricepi!
Interveni, superior, tipograful:
— Domnul Preşedinte doreşte să fie anunţat cu muzică: „Trăiască!"... Ştiu eu! Las'că aranjez *eu* asta!
— Bine, mă, să vă văd!
A doua zi, au lipit afişele. Au şi primit înscrieri. Prima a fost a doamnei Lily, soţia băcanului...
— De-când n'am mai dansat, dom'le Rubin!...
In momentul acela, femeea îşi amintea desigur de studentul adolescent şi amorezat care i-a oferit, cu cincisprezece ani înainte, floarea de mac.
Au urmat, la înscriere, fetele atelierelor de mode din cartier, funcţionarii comerciali, corect îmbrăcaţi în saco-ul lor duminical şi diferiţi meseriaşi de lux, fericiţi că se vor întâlni cu lumea bună a Văcăreştilor.
Are să aibe mult de lucru, — Rubin.

In odaie muzica începuse primul vals. Unchiul miresii comanda repertoriul. Şoifer, sosit mai târziu, a anunţat rubedeniile tinerei perechi că „vine Kramer!"
— Ah! ce mizerie! îşi spuse perierul.
Imaginea femeei părăsite îl plictisea. Ar fi dat dracului nunta, noua-i mireasă, invitaţii şi-ar fi plecat... Dar atelierul de perii cu munca măsurată până la absurd, avar, de către Kleinman sau ori care alt patron, îi paraliza voinţa. Ori cum, o şcoală de dans e *altceva.*
— Ei, ginerică, de noi n'ai nici o grijă?
Ridicându-şi privirea, dădu de *Sacîntors,* proaspăt ras şi vesel.
— Aa! tu eşti? Ce faci, mă?
— Ce să fac? Am auzit că-i rost de o bere, de ceva?
— Sigur, vai de mine! Pardon! Mă, ăla, micu! Strigase către chelner.
— Serveşte pe domnu', te rog!
Dar chelnerul se apropiă de urechea lui Rubin:
— Mi s'a dat ordin să-i fac vânt afară! spuse omul, pe şoptite.
— Cine ţi-a dat ordin?
Chelnerul arătă spre unchiul miresii.
— Lasă-l aici! hotărî ginerele. Şi fă ce-ţi spun eu! Dă-i ce vrea!
Şi către *Sacîntors:*
— Intră 'n salon... Rămâi, te rog, şi la masă. O punem aici, în curte!...
— Rubin, unde eşti Rubin?

Şi Leia, asudată, alergă spre ginere.

— Ce-i, mamă, ce-i?

— Ah! Cât am umblat prin toate odăile să te caut... Am uitat să te 'ntreb: ţi-ai pus flanea pe dedesupt?

Rubin o privi, mirat.

— Flanea, mamă? Acu', pe căldura asta?

— Da, da! Acu'! Să nu te joci cu vremea. Se schimbă din moment în moment! Te rog să pui flanea. Uite ce asudat eşti!

— Nu-i aşa? Atunci de ce vrei să asud şi mai rău?

Bătrâna stărui, ginerele rezistă şi în cele din urmă Leia plecă, necăjită, în odaie.

— Copiii ăştia, murmura ea, o să mă 'ngroape de vie!

Se înserase.

— Ginerele! Să vie ginerele!

Rubin se îndreptă spre casă. Ce se întâmplase? Şulăm Solţ îl trase de mâneca fracului.

— Nu vezi cine a venit?

Ginerele privi în direcţia indicată de cumnatu-său. Zări pe Kramer, mic, îndesat, sanguin, cu degetele mâinilor pline de inele grele.

— A! dumneata! murmură Rubin şi-i strânse mâna.

Croitorul, cu faima celui mai bogat proprietar din strada Traian, râse pe înfundate.

— Eşi zăpăcit rău, Rubine! spuse el, cu bunăvoinţă vizibilă.

Ginerele se întreba: de ce crede, oare, umflatu' ăsta că sînt zăpăcit? Dar nu osteni mult asupra cuvintelor.

— Poftim! Luaţi loc! şi invită pe Kramer să intre în odaia bărbaţilor iar pe nevastă-sa, la fel de mică şi de îndesată, o pofti dincolo, între gospodine, unde fu primită cu esclamaţii de admiraţie:

— Frumoasă brăţară, aşa să-mi ajute Dumnezeu!

— Piiii! Ce inel! Ce piatră! Să-l stăpâneşti sănătoasă!

La toate urările femeilor, nevasta bogătaşului răspundea printr'o egală clătinare a capului, surâzând; avea aerul aristocratei care consimte, ca şi când ar fi dela sine înţelese omagiile mulţimii.

De dincolo se auzi vocea lui Şaiman croitorul, care tot susţinând că fabricantul de perii e „beat-turtă" profita de prilej şi-i trăgea câte-o ţuică:

— Hei, mă, dom'lor, mânca-v'ar şoarecii de ciocoi! Vreţi s'auziţi pe fiu-meu, un cântăreţ... cum nu s'a mai pomenit?... Mă, Dudl, mă, unde dracu' te-ai vârît?

Fiul cel mic al croitorului, vânzător în *„Hala Vechiturilor"* din Calea Văcăreşti, avea voce.

Obosit toată ziua de strigătele cu care-şi îmbia clienţii să cumpere „dormitoarele" uzate sau scaunele seculare, băiatul dovedea totuşi, seara, suficientă energie ca să cânte, aşezat pe pragul casii, toate romanţele şi cupletele pe-atunci la modă.

— Dudl, continua Şaiman, ia să ne zici tu: „Pantofiorii".

Băiatul, mult-crescut pentru vârsta sa, bălan şi robust, zâmbi cu toată gura.

— Bine, tată, bine! De ce nu?

Și cânta într'o tăcere deplină, cântecul evreesc, melodramatic, în care o fetiță săracă și desculță suspina după niște „pantofiori" făgăduiți de tată-său, de ziua ei...

Când a sfârșit, toată lumea îl aplaudă. De pretutindeni se auzeau esclamații de admirație:

— Voce, dom'le, nu glumă!

— Bravo, Dudl! Nici nu credeam!

— Ai să-l întreci pe cantoru' nostru din Sticlari!

Domnul Kramer se crezu dator și el să-l felicite pe copil. Deobiceiu nu-i da nici o atenție. Nici nu-i răspundea la salut. Convingerea croitorului îmbogățit era că fiecare salut costă bani, ca și onorurile și demnitățile ce-l copleșesc exact de când a încheiat cu bine falimentele-i rentabile și umblă vorba prin cartier că are bani cu ghiotura.

— Mi-a plăcut mult cum ai cântat, dragă Dudl!

Băiatul mișcă din cap, mulțumindu-i sobru. Nu părea prea încântat de omagiul burtosului.

— Pe-onoarea mea: mi-a plăcut!

Și-i strânse mâna, bătându-l vesel, pe umeri.

Asistența avu prilej să-l aclame, din nou, pe Dudl. Iar tată-său, fericit, goli, la repezeală, câteva pahare de coniac. Opri, apoi, primul întâlnit și-i șopti în ureche:

— Kleinman e beat-turtă!

Deodată toate privirile se ațintiră asupra tipografului. Asudat, grăbindu-se, fugind aproape, înlăturând, brutal, cu coatele, pe oaspeți, Kalman, agitat ca niciodată, căuta pe șeful muzicii, Mămăligă Balaoachesu.

— Uff! Bine că te-am descoperit!

Și îl trase puternic, de coada redingotei.

— Zi-i un „Trăiască"! să înghețe apele! Vine domnu' Președinte!

— Vine Zwabel? întrebară câțiva meseriași.

— Da! răspunse plictisit, Kalman.

Și îndemnând mereu pe țigan:

— Hai!

Șeful orchestrii dădu din cap, afirmativ. In ochi îi jucau scântei.

Intre timp Zwabel a coborît din trăsură. Purta o floare albă la haină. Ras proaspăt, ciocul bine aranjat, privirea domoală, — președintele avea astăzi un aer cu totul deosebit. Blând, resemnat, — omul plutea deasupra mulțimii: d'abia i se vestise alegerea în comitetul celei de a patruzeci și doua societate pentru ajutorarea membrilor „în caz de boală și deces".

Plătind birjarului, Zwabel își puse bastonul pe mâna stângă și înainta încet, în curte, atent la acordurile muzicii care trebuie să-i vestească apariția.

— Băeți buni, săracii! își spuse, înduioșat președintele.

Dar se opri, încruntat, dintr'odată în mijlocul curții. Muzica începuse, cu scandal, un cântec bine cunoscut în Dudești și prin fundăturile cartierului. Nu era de loc acel „Trăiască" așteptat. Ascultă atent, din ce în ce mai furios. Da: acum e sigur, lăutarii l-au întâmpinat cu vestitul: „Cine bate noap-

tea la fereastra mea?" combinat cu alt cuplet: „A sosit *candriul*".

Kalman, desolat, a ieşit, ştergându-şi sudoarea cu batista, să-i strige: Bine-aţi venit, dom'le Preşedinte!

Rubin, deasemenea, s'a înclinat:

— Ne pare bine că aţi venit!

Zwabel îi privea cu ochi de foc. Buzele îi tremurau.

— Vi-e rău? Vai de mine, lu' domnu' Zwabel îi e rău! Repede-un doctor!

Preşedintele ridică bastonul, grav.

— Nu mi-e rău!

Şi clătinând, dojenitor, capul:

— Las' că ne socotim noi!

Ginerile îşi frângea mâinile. Kalman îi spuse, printre dinţi: „Mămăligă e de vină!"

— Dom'le Preşedinte, pardon! încercă Rubin.

— Te rog! Te rog! De ce-ţi strici gura degeaba? Uite, am venit, — rămân... Dar cu sala de dans... hai...

— Dom'le Preşedinte, vă rugăm, să vedeţi...

Zwabel îl opri şi pe Kalman.

— Degeaba! N'am spus nimic. Adică, de ce să mă primiţi voi cu muzică? V'am ajutat eu vreodată, mă?

— Ne-aţi ajutat, vai de mine! spuse ginerele. Dar să vedeţi... Mămăligă...

— Ştiu! Nu-i nimic!

Şaiman, sosit pe neaşteptate, anunţă, beat şi fericit:

— L'am gonit pe Mămăligă! V'a înjurat de mamă şi 'cea că d'aia a cântat...

— M'a 'njurat de mamă? întrebă Zwabel. M'a înjurat de mamă?... Unde-i tâlharu?

Şi, către Rubin:

— Cum, mă, adică Mămăligă a făcut-o din capu' lui?

— Zău, dom'le Preşedinte! Să ne mănânce viermii de vii dacă minţim! izbucni, cu patos, tipograful. Eu m'am dus să-i spun, vă zărisem în trăsură: „Mămăligă, puiule, să-i dai drumu'. Ştii: un „Mulţi ani trăiască!" să 'nghețe apele! Auzi, puiule? Şi el, viclean: — Vine domnu' Zwabel din Bradului? Eu: — Da, puiule! Şi nu-ş' ce-a bolborosit ţiganilor şi-uite ce-a ieşit!

Sosise doctorul Şternbaum. Era alarmat.

— Ce s'a 'ntâmplat, dom'le Zwabel, cum vă simţiţi?

Preşedintele îl măsură, rece, de câteva ori şi vorbindu-i peste umăr, d'abea îi răspunse:

— Mă simt scârbit. Aşa mă simt... scârbit şi desonorat.

Şternbaum îşi trase mustaţa, nervos.

— Vă rog să mă iertaţi... eu...

— Da' nu-i vorba de *dumneata!*

Zwabel apăsă dispreţuitor pe ultimul cuvânt.

— Aşa mi se 'ntâmplă 'ntotdeauna. Viu la o nuntă, lăutarii îşi bat joc de mine şi nimeni nu-i împuşcă!... Uite, au trecut trei minute de-atunci şi pun rămăşag că Mămăligă e încă viu! Ba să-mi spuneţi mie... ce vreţi, că mă doare... ştiţi unde de ce-o să spuneţi voi — dacă Balaoacheşu n'are să cânte mai departe aici!

Kalman privea desperat spre Rubin, făcându-i semne.

Şternbaum crezu că i se adresează lui şi deschise palmele mâinilor, întrebător.

— Bravo, doctore, îl surprinse Zwabel, acu' mai faci şi hocus-pocus cu mine, — ai?

— Nu-i vinovat! Eu voiam...

— Am isprăvit! Să vă ia dracu' pe toţi.

Şi plecă, furios.

Kalman alergă după preşedinte. Se întoarse, desfigurat.

— Rubine, a spus că o să ne închidă şcoala!

Ceilalţi oaspeţi veniră să afle pricina îndurerării obşteşti.

Şaiman avu o idee:

— Să-i trimitem *cupeul*, cu o delegaţie. Când o reveni îi cântăm noi, în cor, cu Dudl în cap, „Mulţi ani trăiască!" lua-l'ar dracu' să-l ia cât mai repede.

— Credeţi că revine? făcu, amărât, doctorul Şternbaum. De câtva timp preşedintele îl privea peste umăr, cu un ochiu rece. I se spusese că are de gând să-l schimbe cu un alt medic, un fel de nepot proaspăt picat din Viena sau Praga. Ideea îl obosea cumplit.

— N'ar strica să mergi şi dumneata în delegaţie!

— Merg! Cum, nu?

Se urcară patru bărboşi în *cupeu*. Unul, aşa în frac cum se întâmplă, fu pus pe capră, lângă birjar.

Când Zwabel a zărit „delegaţia" şi *cupeul*, lăcuit şi elegant, s'a mai muiat. Peste ciocul lui de smoală a fluturat un zâmbet.

— Bine, mă, bine! Hai să vă iert! Să nu spune-ţi că 's om al dracului! Iacă, viu!

Se urcă în cupeu, urmat de doctor şi de-un oaspete. Ceilalţi mergeau pe jos.

— Mă, muscale, să mergi la pas! porunci Zwabel.

Voia să fie văzut de mahala. Răspundea la salut, întovărăşind gestul cu câte-o esclamaţie:

— Moişe! S'a curăţat şi ăsta! Mâine te dau afară din comitet!

— Madam Kranţ! Are o faţă de raţă... Mă mir că n'o gonesc raţele!

— Ăsta-i Haimovici. A ieşit din balamuc.

Când a coborât din cupeu, — corul de meseriaşi şi de membri ai diferitelor societăţi filantropice, l'a primit cu un puternic şi repetat: „Mulţi ani trăiască!" Dudl se distingea prin vocea lui caldă...

Zwabel salută, măgulit. Ii revenise surâsul, buna-dispoziţie, entuziasmul.

— Vă dau, mă, sala... n'aveţi nici o grijă!

In curte se întinseră mesele. Muzica reveni, umilită de înjurăturile ginerelui şi a familiei. N'aveau, bieţii nuntaşi, încotro — i se spuse lui Mămăligă — că altfel îi lua la goană, pe toţi lăutarii, în frunte cu „şeful" lor, ticălosul. In odaia femeilor, madam Sura se întreţinea cu Leia.

— Şi ce ţi-a mai scris Moriţ?

— Ce să-mi scrie? A început să lucreze. Peacolo, în San Francisco, nu se prea obicinueşte mobilă în piele. Şi el e *specialist*... Dar de lucrat

putea să lucreze şi aici! Da' n'ai cu cine să te înţelegi... Nevastă-sa e o încăpăţânată să nu mai dea Dumnezeu. Şi o mofturoasă!... Mă rog, dacă-i cade pâinea din mână — pâinea întreagă, nu o bucăţică! — s'a sfârşit: nu se mai atinge de ea, s'o pici cu ceară! Şi în fiecare Duminică, — la plimbare! Şi de câteori tuşeşte, — imediat doctoru'! Estherl a mea săraca, uite-o, e prăpădită şi numai cu de-a sila trebuie s'o duc s'o vadă doctoru!...

Suspină din adânc.

— Ea l'a pus să-şi facă bagajele, să vândă ce a avut aici şi să plece — tocmai la San-Francisco!

— Par'că are rubedenii pe acolo!

— Are! Ei şi, ce-i dacă are? Rubedeniile l'au primit cum se primesc rubedeniile şi l'au pus la lucru. Aici n'avea, par'că ,de lucru? De ce să plece, atunci? Ce mare noroc îl aştepta acolo?

— Poftiţi dincolo, anunţă Rabinul, *începem!*

Femeile se ridicară în picioare şi trecură în odaia alăturată.

Mireasa, palidă şi speriată, sta nemişcată lângă perierul distrat, cu toată fiinţa devorată de şcoala lui de dans. In sfârşit, l'a împăcat şi pe Zwabel... Rubedeniile ridicară coviltirul deasupra însurăţeilor. Ginerele îşi privi o clipă tovarăşa. Fără să vrea, imaginea celeilalte se substitui ,tiranic, miresii. Ce-o fi uneltind Rebeca? O ştia blândă, e adevărat, dar simţitoare. Poate că-l iubeşte, într'adevăr. A luat o cameră cu chirie la tinichigiul Sami din Raion. O ştie dela Alfred. Primele zile nici n'a trecut pragul atelierului. Fusese bolnavă. Pretindea că se

împuşcă. Las'că nu se 'mpuşcă! se mângăia Rubin cu gândul întors la şcoala de dans... Dar, dacă, totuşi, face vreo *trăznaie?* Săraca Rebeca! Umbla într'o fustuliţă de stambă, se mulţumea cu o scrumbie şi un ceai şi tăcea, necontenit veselă, necontenit gata să râdă. Cu câtă greutate a izbutit rabinul să-l divorţeze. L'a întrebat: ai vreo nemulţumire împotriva-i? Plictisit şi, mai ales, hotărât să curme cu „sărăcia" a răspuns scurt: Da! Ce fel de nemulţumire? Ei, — asta e! Nu mai vrea să stea cu ea! Dacă nu-l divorţează, părăseşte şi-aşa casa... A şi părăsit-o! Madam Bercovici are bani „depuşi" pentru Ety. Un avans, — da! îi dă un avans. Cu banii obţinuţi tipăreşte afişe, închiriază sala, plăteşte taxe... Rabinul îi întinse mâna miresii. Ginerele făcu o mutră nedumerită. I se arătă inelul. Trezit, ginerile îl potrivi pe degetul, tremurând al fetii.

— De ce-o fi tremurând aşa? se miră Rubin, în timp ce asculta, din ce în ce mai plictisit, rugăciunea, spusă pe nas, de rabin.

Bău din paharul de vin, sfinţit şi primi felicitările cu gândul aiurea. Rebeca, îşi spuse el, n'a tremurat de loc atunci. Ba, eră, chiar, de-o sburdălnicie sălbatecă. Rădea, sărea într'un picior, îl ciupea şi nu mai contenea cu glumele. Bună fată, — săraca!

— La mulţi ani şi tot ce doreşti! strigă, profesional, *Sacîntors,* ameţit de vinul băut în bucătărie, în tovărăşia lui Kleinciker şi a lui Şaiman.

— La mulţi ani! Şaiman mi-a spus că te-ai învârtit! adaogă el, clătinându-se pe picioare.

— Ssst! Ssst! Vorbeşte rabinul! se auziră din toate părţile.

Dar lumea continua să-l felicite, în vreme ce Landau îşi restea discursul încărcat cu morală şi sfaturi practice.

— Ii spune tocmai ce-i trebuie! Adică Rubin n'a mai trecut prin d'astea! observă, indiferent, Alfred.

— A fost de patru ori însurat! şopti o bătrână.

— De patru ori nu! Dar de trei ori — sigur.

— De trei ori cel puţin! adaogă alta.

Bătrâna Leia suspina sgomotos şi-şi ştergea mereu nasul. Surâzătoare, Esther îşi privea fratele, răspunzând întrebărilor lui Ficu. Copilul voia să ştie semnificaţia fiecărui amănunt al ritualului.

— Il felicit şi eu, mamă?

— Da, Ficule! Şi pe unchiu şi pe mătuşa.

— Pe mimă *Haike?*

— Nu, pe mireasa. E şi ea de azi înainte mătuşa ta!

Ginerile primea felicitări, înghiţind în sec şi făcând piruete spre oaspeţi.

Zwabel se laudă:

— Mă, eu te fac om, — să ştii!

Se gândea la şcoala de dans.

— Mulţumesc! îi răspundea Rubin, din nou încălzit de ideea proiectului său aproape înfăptuit.

Afară, în curte, masa îşi aştepta invitaţii. Chelnerii, colegii lui Şoifer, veniră toţi în frac şi pomădaţi. Păreau oameni de lume, cu privirea lor gravă şi scrutătoare, diplomaţi sau dansatori, câtă vreme tăceau. Când începeau, însă, critica „aranjamentului" mesii, necruţători faţă de confraţii lor din cartier, tot prestigiul li se stingea fulgerător.

— Uite cum au pus farfuriile! Uite ce farfurii desperechiate! Farfurii sunt astea? Nuntă-i asta?

Muzica lui Mămăligă a reînceput valsul languros şi fetele spălătoreselor, croitoreselor şi tinichigiilor au consimţit să facă „dansul" implorat de băieţii cismarilor, băcanilor şi vopsitorilor din cartier — toţi proaspăt raşi şi pudraţi excesiv, toţi udaţi abundent cu apă de Colonie eftină şi în haină neagră, toţi.

— Ea e de familie foarte bună, ştiţi? îşi întreba câte-un tînăr, în legănarea valsului, partenera. Sensibilă, subţirică şi cu privirile în pământ, domnişoara răspundea, d'abea mişcându-şi buzele:

— Da, am auzit. Are un unchiu depozitar de var.

— Numai de var, domnişoară? Scuzaţi!

Dansatorii se ciocniră cu altă pereche.

— V'am lovit? Scuzaţi! Numai de var, credeţi? De var şi de lemne, p'onoarea mea! Nevastă-sa, când a murit, a avut trei perechi de cai la dric.

— Trei perechi? face dansatoarea, copleşită de admiraţie.

— Da! E foarte bogat.

— Am auzit că şi domnu' Rubin are rude...

— Nu se compară, domnişoară! Nu se compară, îi taie vorba, cavalerul.

Seara coborâse bine în curte. Lampioanele de hârtie colorată tremurau în bătaia uşoară a vântului. slab. Femeile agitau, fără motive, evantaiul. Toţi invitaţii se aşezară la masă. Zwabel, Kramer,

unchiul miresii şi Kalman s'au adunat laolaltă.

— De i-ar reuşi şcoala! spuse, mişcând din cap, preşedintele.

— Ii reuşeşte! îl asigură tipograful. E bine cunoscut în cartier. Are să vie după el tot Pomu' Verde!

Leia, Esther, Ficu şi vecinii şedeau, strânşi unii într'alţii.

— Eşti aşa tăcută, madam! i se spuse bătrânei.

— *Mazeltow!* îi strigă Alfred.

Leia mulţumi păstrând, însă, aceiaşi rezervă faţă de invitaţi. Nu iubise nici pe Rebeca. Experienţele vieţii ei, hărţuite, nu-i îngăduiau să-şi iubească nurorile. Dar par'că n'a avut o pricină mai gravă Rubin s'o lase... E drept, fata n'avea leţcaie. Aici bătrâna crezu că găseşte o pricină demnă de luat în seama a divorţului. Mai mult *dorea* să fie aşa. In adânc, însă, o nemulţumea toată larma asta. Dacă n'are bani, trebuie părăsită? Atunci fiecare nevastă de evreu, golaşe cum se întâmplă mai toate, poate fi oricând părăsită? In fine! se consolă Leia, numai de n'ar răci încăpăţânatul ăsta de Rubin care n'a vrut cu nici un chip să-şi puie flanea.

Mămăligă se alătură de grupul presidat de Zwabel, pe nevăzute. Atinse cu arcuşul vioara şi purcese un vechiu cântec evreesc: „Scrisoare, mamei". Cunoştea bine textul idiş al romanţei. Se vorbea de un tânăr emigrat în America. Din fundul ghettoului new-yorkez trimite mamei sale bucureştene sau ieşene mesajul dorului său şi-al dragostei.

Leia auzise adesea cântecul. Dar în seara asta,

a nunţii lui Rubin şi a lipsei lui Moriţ, romanţa îi răscolea sufletul şi-o îndurera, puternic. Poate că fiul ei, cel bun, se căeşte şi-ar vrea să revie acasă. Poate că trupul lui şubred s'ar dori odihnit pe-o canapea autohtonă, undeva, în calea Văcăreşti, în casele cărora s'au născut, au trăit şi-au murit atâtea rubedenii de ale ei. Odaia e strâmtă, fireşte, şi lumina lămpii cu gaz mică. Inlăuntru e, doar, un pat, o masă şi scaune. Cine ştie, acolo în San-Francisco, or fi mareţe odăile oamenilor şi bogate. Dar Moriţ iubea prea mult oraşul ăsta şi cartierul ăsta şi pe toţi locuitorii lui... S'o fi îmbolnăvind de dor, sărăcuţu!

— Taci, Mămăligă! îi porunci cusutoreasa.

Şi, în chip de lămurire, către oaspeţi:

— Cântecul ăsta o arde la inimă pe mama.

Sura aprobă.

— Se gândeşte la Moriţ, nenorocita!

Ficu privea, lucid, la bunică, la oaspeţi, la ginere şi i se făcu iar, un gol în suflet, un desgust de viaţă, de lume...

De ce toate astea îşi spuse copilul, dacă mama e albă şi geme noaptea şi-l vesteşte că o să moară?...

Lăutarul a schimbat cântecul. Tinerii au reluat dansul. Pe la garduri au apărut mahalagii vecini să privească de-acolo pe fericiţii băutori. Femeile, în papuci, cu bluze subţiri şi peticite pe umerii arşi de soare, căutau să ghicească felul mâncării distribuit în farfurii. Ele d'abea terminară porţia de roşii cu care începea şi sfârşea cina lor şi din nou flămânde, ţineau cu totdinadinsul să ştie

din ce bunătăţi nebănuite se înfruptă nuntaşii. Late sau scheletice, vânjoase sau şubrede, roşii ca focul sau negre ca păcura, unele cu plozii în braţe, altele cu mâna bandajată sau cu ochii ornamentaţi de conjunctivite vechi, spălătorese cu ziua sau ghicitoare în cafea, vânzătoare de pene de păsări şi de puf sau văxuitoare de ghete, covrigărese şi peţitoare — aveau în priviri pofte reprimate ani şi ani de-a-rîndul şi în mişcări un fel de febră care se transmitea dela una la alta făcând să tremure gardurile. Inghiţeau, odată cu nuntaşii şi-şi ştergeau balele cu podul palmelor. Inveselite şi de muzică, norodul muieresc petrecea, cu adevărat, indiferente la chemarea bărbaţilor, obosiţi şi acriţi care voiau să-şi culce nevestele alăturea, în patul tare, desfăcut.

Unii au cărat toată ziua saci de făină; alţii au lucrat în fabrică sau în atelier; câţiva au alergat ca nebunii — comisionari de stradă — prin toate bulevardele, străzile şi fundăturile Bucureştilor doborâţi de arşiţă şi griji. Nu le ardea de nuntă. Femeile, însă n'ascultau de nimeni. Agăţate, lipite de uluci, priveau spectacolul nunţii, întovărăşind fiecare întâmplare cu observaţii ilare.

— Ala grasu' e preşedintele! L'a dat afară *pe al meu* dela cimitir.

— De ce?

— Dracu' să-l ia! Par'că ştiu de ce?

Ghidale a fost ajutor de intendent la *Filantropia*, 'ţi-aduci aminte? Ei, şi într'o zi a avut o înmormântare nobilă. A venit şi Zwabel, arde-l'ar focu' de aiurit! Cum a intrat val-vârtej în birou, a şi cerut registrul de morţi. Registru 'l ţinea intendentul. Fuga după el! Nu l'a găsit. — „Te-am dat afară, ticălosule!" — i-a spus şi l'a şi dat Zwabel. Rămâne-i-ar osu' peştelui în gât. Avem şease copii şi toţi mănâncă la pâine şi la roşii de ne-au speriat! Mă crezi! Patru pâini pe zi d'abea ne-ajung.

— Şi-acu' ce face Ghidale?

— Face pe clientu' în *hală*.

Meserie grea. Omul simula, de dimineaţa până seara, că e preocupat de mărfurile ocazionale expuse de negustori în vestita hală a vechiturilor. Când zărea un client autentic, îl urmărea pe nesimţite. Dacă viitorul cumpărător întreba de preţ:

— Cu cât îmi laşi oglinda asta, dom'le?

simulantul intervenea, grăbit:

— Am fost *eu* înainte! Mi-o dai, şefule, în zece lei?

Celălalt credea că-i scapă „chilipirul" şi dădea preţul cerut de negustor.

N'o nemerea întotdeauna. Veneau şi clienţi isteţi cu nas de copoi.

— Dacă ţii neapărat, bibicule, să iei *dumneata* dulapul, n'ai decât! Eu nu mă bag!

— Boule, elefantule, tembelule! — îl ocăra negustorul. Mă ruinezi, vită 'ncălţată! Nu-i nici o mirare că te-a dat afară dela cimitir! Huooo!

Ghidale venea acasă cu capul în piept şi nevastă-sa pricepea imediat că va trebui să caute, ea, ceva de lucru prin vecini.

— Ăsta, lungu, cine e?

— Nu-l ştii? E Jean, chelnerul. Câştigă mult,

da-'şi bea banii la Cearnă. E un beţiv cum nu s'a pomenit.

— Ăla mic nu-i Kramer?

— Da, croitorul. A dat trei falimente: are o avere, ceva de speriat!

— Nu vii, Malke, acasă? mai încercă o voce de bărbat, fără nădejde.

— Nu! Vreau să văd şi eu nunta!

Din uliţa vecină sosi şi Mali, nebuna. O fată fără vârstă, cu ochii aproape mai mari ca obrazul. Adunuse în priviri spaime.

Rânjea către nevestele adunate la gard.

— E nuntă? Aşa-i că-i nuntă? Ştiam eu că-i nuntă! bolborosea ea, înveselită.

Femeile n'o gonesc. Unele îi şi surâd.

Nebuna culege flori de câmp; îi vâră'n sân şi cu mâna — filtru la gură scoate chiote lungi, mai ales în nopţile calme de vară, când cartierul e luminat de lună şi fetele îşi aştepta, prin colţuri, îndrăgostiţii. Mumele îşi potolesc copiii, vestindu-le doar: — „Chem pe Mali!"

Cică a fost de neam bun, cândva. Tată-său, aşa pretind unii, ţinea în arendă o moşie. S'ar fi amorezat de Mali proprietarul, un bătrân fioros. Şi-ar fi răpit-o. Ani de zile fata n'a mai ieşit în câmp. Bătrânul o ţinea într'un coteţ ca pe-o vită, în beznă. Fata umbla, apoi ca pisica şi ţipa ca nebunele. Au scos-o din coteţ, oamenii din sat sau jeandarmii. Mali a fugit şi-a nimerit aici, la o rudă, cerşetoare. Au băgat-o de două ori la balamuc. Doctorii au ţinut-o câtva timp şi i-au dat, apoi, drumu. Blândă,

Mali nu se da la om. Cerea doar covrigi. Indeosebi copiilor.

Treceau zile fără ca nebuna să mănânce. Oamenii trudiţi şi scumpi la bani, o priveau cu duşmănie:

— Aşa merge nebuna din casă 'n casă de te miri unde mai intră 'n ea!

Şi fata, înghiontită, pleca, flămândă.

— E nuntă, aşa-i? repetă ea întrebarea, dornică să se încredinţeze că nu s'a înşelat.

După ce afla că era, într'adevăr, nuntă, îndrăznea:

— O să-mi dea un covrig?

— Ţi-e foame?

— Da.

— De ce nu ceri pâine?

— Cer, dar nu-mi dă!

— Păi cereai covrigi!

— Cer covrigi ca să-mi dea pâine. Ei mă trimit la muncă!

— Şi de ce nu mergi?

— Un' să merg? Am numai d'astea!

Işi desfăcu bluza.

Pe pieptu-i galben se vedeau nişte buboaie, cât bilele cu care îşi amăgeau timpul copiii.

Şi continuă, moale:

— Am fost şi la spital. Mi-au dat o unsoare... Da' acu' mi-e foame!

Şi, ca şi când ar avea o taină:

— Da' am să mănânc bine, aici.

Intinse mâna, făcută pumn.

— Am aici o scrisoare pentru ginere. Mi-a dat-o *duduia.*

— Care duduie? Care duduie? întrebară, în cor, femeile.

— Duduia Rebeca.

— A! Aia de i-a fost ţiitoare! se lămuriră nevestele.

Mali, nebuna, a intrat în curte. Chelnerii voiau s'o gonească. Dar fata ţipă:

— Hooo! Că nu vă omor! Am — uite — o scrisoare pentru domnu' ginerică!

— O scrisoare?

Şi chelnerii se dădură, în lături.

Mali înainta spre masă, cu rânjetul ei împietrit pe buze.

Oaspeţii au ajuns la şampanie. Zwabel bătu, cu inelarul în farfurie.

— Ssst! făcură câţiva membri ai societăţilor presidate de el.

O mână şovăitoare bătu pe umărul ginerului. Rubin întoarse capul şi-o zări pe Mali.

— Ce-i? Ce vrei? o întrebă, plictisit.

— Am adus o scrisoare.

Şi-i arătă pumnul strâns.

— ...dela duduia!

Perierul păli.

— Bine! Dă-o!

Nebuna se dădu câţiva paşi înapoi.

— Vreau şi eu cozonac! Şi carne cu cartofi!

— Dă scrisoarea! Psst! Chelner, dă-i şi lu' Mali, în bucătărie, să mănânce ce-o vrea!

Nebuna îl urmărea cu ochi neîncrezători. Chelnerul îi făcu semn să vie.

— Imi dă, chiar?

— Da! Da!... Adă scrisoarea.

Cu inima îndoită fata descleştă pumnul şi-i întinse ginerului o hârtie mototolită. Dispăru, apoi, în urma chelnerului, chiotind.

Rubin se ridică dela masă, grăbit, şi intră în casă. Pretutindeni întuneric, ferestrele deschise şi un miros pătrunzător de praf, flori şi sudoare.

Aprinse un muc de lumânare şi parcurse, cu inima în sbatere, rândurile femeeii.

„Rubine, dragă, să ştii că nu te blestem, îi spunea Rebeca în slovele aşternute în goană pe hârtie. Eu ştiam că ai să mă laşi. Eu n'am zestre, d'aia mă laşi. Ce voiai să fi făcut? Lucram şi eu dar nu ajungea. Să şti că nu te blestem. Da să nu mai încerci vreodată să mă vezi. Eu plec la Moineşti, mai am acolo o rudă îndepărtată. Iţi doresc sănătate. Nu mai juca *toci* şi nu mai fuma atâta. N'ai idee cât strică asta unui bărbat slab şi necăjit cum eşti tu. Adio, Rebeca."

Infundă scrisoarea în buzunar şi fugi la masă.

Zwabel îl privi, dojenitor.

— Bine c'ai venit, în sfârşit, dom'le ginere!

— Pardon! Am avut puţină treabă.

— Inţeleg!

Şi, printre gingii, îi svârli una din acele înjurături evreeşti care privesc deopotrivă pe tatăl şi pe mama victimei.

Preşedintele rosti o cuvântare indignată. S'au dus timpurile bune, susţinea dânsul, când omul de valoare găsea respectul cuvenit în sânul coreligionarilor

săi. Astăzi până şi-un măgar ca Mămăligă Balaoacheşu, pe care el, personal, preşedintele atâtor societăţi l'a ajutat în repeţite rînduri, poate să-şi bată joc de fruntaşii cartierului.

Asudat, după ce evocă zilele fericite de-acum douăzeci de ani, încheiă:

— Precum spuneam, cred în tine, mă, Rubine şi în dumneata, coană mireasă şi vă urez viaţă fericită! Muzica sublinià felicitarea cu un răsunător: „Mulţi ani trăiască"!

— Vezi, mă, ţigane că şti? spuse Zwabel, convins că, de astădată, Mămăligă i se adresase lui.

Ety, tremurând ca la început, se apropie de urechea ginerelui:

— Ce fel de scrisoare ai primit?

— Scrisoare? Pardon! se făstăci Rubin. A fost dela un *client*.

— Dela şcoala de dans? întrebă, cu candoare, mireasa.

— Da, pardon! adică, da!

Şaiman, care tot timpul băuse în neştire, pretindea că va dansa de unu' singur, „căzăceşte". Ceru muzicii să-l acompanieze şi opri valsul, cu o mişcare severă a mânii şi cu un răcnet:

— Numa'... eu... ordon aici!

Mămăligă îl ascultă. Ştia, că la chef, croitorul e în stare să-şi lase pantalonii jos şi să alerge, gol, printre cucoane; să arunce cu sifonul în capul lăutarilor; să tragă cu revolverul — cine ştie ce *fiţăraie* îi poate trăsni!

Se făcu linişte.

— Muzica! porunci Şaiman.

Şi la primele sunete, croitorul începu dansul. Obosise repede. Căzu peste invitaţi, găfând.

— Chelner, strigă el către unul dintre oaspeţi. Chelner! Dă-mi... un spriţ!

Reîncepu valsul. Perechile continuară să danseze, şoptindu-şi impresiile. Băeţii îşi poftiră domnişoarele la joc într'o limbă împodobită, ca de zile mari, cu panglici.

— Imi permiteţi să vă onorez?

Fata răspundea, languros:

— Cu plăcere!

Ginerile privea îngândurat. Nu-i plăcea graba cu care se dansa şi nici apropierea, sufocantă, a perechilor. In şcoala lui... Dar nu-şi putea urmări ideea. I se ivi, iar, chipul femeei părăsite, vioaie şi puţin tristă care îl povăţuia cuminte, să nu joace mult, să nu fumeze... Fată bună, săraca!

Simţi o mână, febrilă, pe braţ.

— De ce stai aşa?

Intrebase Ety. Ginerile o privi, cu ochi mici. Cam urâţică, îşi spuse. Şi obicinuită. Câte ca ea în curtea asta, în curtea cealaltă... în tot cartierul.

— Sunt obosit, puţin obosit!

Ety surâse, mulţumită. S'ar fi aşteptat la cine ştie ce răspuns, brutal, jignitor. Adăstase ani mulţi noaptea asta, a nunţii. Prietenele apropiate cu care se certase, adesea, n'o pismuiau. E urîtă! i se spunea, de pretutindenea, când în faţă, când pe ocolite. Madam Bercovici, mamă-sa — norocul ei! — avea faima unei văduve bogate. Moştenise o rudă din

America. Un fleac de avere s'o cheltueşti în câţiva ani. Dar mahalaua mărea, ca printr'un ochean, moştenirea. Fireşte, bogăţia ei l-a convins şi pe Rubin. Când peţitorul l-a vestit că are să vie *la peţit* la „Pomu' Verde", — Ety ştie bine! — prima lămurire cerută de profesor a fost: Are zestre? E adevărat, Rubin nu mai voia să fie în slujbă la altu!... Dar fără zestre n'ar fi luat-o!

N'ar lua-o nimeni! Puţine fete s'au măritat din dragoste, se consolă Ety. Verişoara Miţi, frumoasa blondină care a pozat tuturor pictorilor din oraş, a ajuns o stricată, se culcă mereu cu alt bărbat, numai şi numai din pricina sărăciei. Suflet bun, alminteri, putea să-şi găsească un rost în viaţă, lângă un soţ, lângă copii... Lipsa banilor de zestre, însă, i-a distrus existenţa.

— Ar trebui să te odihneşti puţin pe divan. Du-te 'n casă!

Perierul asculta absent, ochii lui se înceţoşaseră.

— Ce zici? Ce zici?

Şi, târziu, după ce i se repetase sfatul:

— A! Nu! Mulţumesc! Nu sunt chiar atât de obosit!

Şi Rebeca se îngrijea de el. Poate că punea chiar prea multă râvnă în felul în care căuta să-l aducă la vreme acasă şi să-l culce. Ii arăta o sumedenie de ponoase, ca urmare ale jocului şi a pierderii de timp... Ah, ceasurile acelea lungi şi aprinse din ceainăriile Dudeştilor, cheltuite în infinite „partizi" de cărţi de joc sau *table!...*

Cineva propuse un cotilion.

— Domnu' Rubin, ginerică, are să ne conducă! strigă o domnişoară cu ismeneli de pisicuţă.

— Bravo! Bravo! Bravo!

Toţi oaspeţii aplaudară propunerea.

— Lăsaţi-l că-i obosit! observă mireasa. Bătrâna Leia, deasemenea, voi să-l reţie la masă. Fără să-şi dea seama, se înfricoşa la ideea că şi acestui fiu i s'ar putea întâmpla ceva. Nu ştia ce anume, dar o cuprindea pe negândite panica... Paul murise fără urmaşi. Moriţ a plecat — ca şi când ar fi murit şi el.

E sigură că n'are să-l mai vază. I-ar scrie să se înapoieze. N'are curaj. Acum, — Rubin se însoară. Adică: divorţează şi se însoară din nou. Numai de s'ar sfârşi toate-astea cu bine, îşi spuse bătrâna.

— Vă rog să-l lăsaţi în pace! glăsui ea, tare.

Tinerii o priviră, miraţi, şi-şi făcură semne. Leia avea, într'adevăr, o înfăţişare stranie. Par'că de cotilionul ăsta atârna viaţa, fericirea, tot viitorul fiului ei.

A dracului — şi babornita asta.

— Nu se poate! Nu se poate! miorlăi domnişoara.

Chelnerii, cam ameţiţi, se alăturară fetii.

— Hai, mă, dom'le ginerică!

Rubin, plictisit de imaginea, dojenitoare, a fostei sale soţii, de văicărelile mamei şi, mai ales, de săcăiala (aşa o socotea) miresii — schimba şervetul din mână 'n mână, nervos. Fusese vesel: în fine, va avea şcoala de dans; va pune capăt vânătoarei după un ban; îşi va întocmi şi el o gospodărie omenească. Şi deodată cerul minţii i se

întunecă, nelinişti goale îi turbură spiritul şi simte desgust de nuntă, de mireasă, de rubedenii — de han, de viaţă.

— Hai, zău, dom'le ginerică! se crezu obligat şi Mămăligă să intervie. Dă-i drumù!

Rubin făcu un gest cu mâna în semn că-i dornic de linişte.

— Ssst! se auzi, deodată şi oaspeţii tăcură.

Zwabel, clipind şiret din ochi, decise:

— Are să conducă dansul! Eu garantez! Tăcere!

Ridicându-se, cu trudă, preşedintele lovi pe Rubin prieteneşte, pe umăr:

— Dacă ţii la mine!

Rubin n'avu nici un pretext la îndemână să i-l opuie şi nici curajul.

— Bine, dom'le Zwabel.

Se ridică dela masă, greoi şi ciudat. Işi puse batista la gât, ca lăutarii, şi comandă, cu vocea-i răguşită:

— Ca-va-leeerii pe dreapta! *Damele* pe stânga!

Leia rămasă cu ochii în farfurie, mahmură. Mireasa îşi privea bărbatul, plină de îngrijorări. Pe Esther o dureau şalele. Işi dădea mereu pe faţă cu apă de Colonie. Ficu îi mângâia mâna, blând.

Fraţii miresii se strânseră alăturea, atenţi şi neliniştiţi, ca şi când se aşteptau la un atac pe care trebuiau să-l respingă. Unchiul miresii adormise cu capul în coate. Meseriaşii, tovarăşii ginerelui şi nevestele hanului muiau bucăţi mari de jimblă în paharele cu şampanie şi le înghiţeau, apoi, lacom sugându-şi lung buzele. Deasupra capetelor, stelele ţineau sfat, tremurând par'că în bătaia uşoară a vântului de vară.

Departe-departe cineva chinuia o harmonică. Mâine vor muri câţiva noui ftizici în cartier şi poate câteva dansatoare vor intra în ospiciul de nebuni.

IX

Zilele din urmă au apăsat greu grumazul cusutoresii. Comenzile de cămăşi nelucrate, datoriile sporite şi boala care-i risipea speranţele au schimbat fundamental chipul femeei. Deobicei rămânea, cu spaimele, tristeţile şi durerile ei de cap, singură pe un colţ de pat. De când cu înmulţirea crizelor o păzea, fie mama, fie Ficu. Ea încerca să le zâmbească, precum izbutise altădată, în toiul celor mai crâncene împunsături de pumnal în piept sau în tâmple. Avea o rezervă de optimism comandat care i se revărsa pe obraji. Copilul se amăgea, uşor. Consimţea să-şi lase bolnava în confidenţă cu gândurile ei nenumărate şi să rătăcească prin cartier. Vizità bragageria străzii sau rubedeniile îndepărtate, cărora le povestea ultimile necazuri suportate de-ai săi. Pe Leia, deasemenea, Esther ştia s'o încredinţeze că se simte înviorată şi poate reîncepe lucrul. Bătrâna, lividă şi somnoroasă, plecà veselă să-şi odihnească trupul diformat undeva, pe-o canapea. Dar astăzi, străduinţele cusutoresii nu mai înşelau pe nimeni. Pe faţa Estherei plutea galben-

viorul febrii, — unei febre ciudate. Tuturor, bolnava le apărea neverosimilă, eterică, artificială, când atingea cu mâna ei de foiţă maşina. Voia să lucreze, cu îndărătnicie. Se plângea oricui că e în urmă cu comenzile.

Negustorul din Bărăţiei care îi plătise dreptul înainte, — o copleşea cu bileţele indignate. In fiecare, omul, exasperat de întârziere, susţinea, convins, că Esther îşi bate joc de el. Pe viitor, o ameninţa, n'o să-i mai dea nici un avans.

Cusutoreasa, care avea o sensibilitate dusă la paroxism de crizele ei, ţinea morţiş să-şi împlinească obligaţiile. Intârziase, astfel, în ultima săptămână, noapte după noapte, într'o muncă fără pauze, istovitoare, frenetică, infernală. Implorările bătrânei şi rugăminţile, însoţite de lacrimi ale copilului, nu reuşeau să învingă hotărârea sălbatecă a femeei de a termina comenzile. Ficu, obsedat de paloarea din ce în ce mai străvezie a mamei, lipsea dela şcoală. Fusese înscris la *Comerţ*, deşi n'avea nici o atracţie pentru Productologie şi Comptabilitatea în partidă dublă. Profesorii şi colegii îl asigurau că va rămâne repetent. Copilul ridica din umeri, trist, şi se îngropa tot mai adânc în odăiţa bolnavei.

Esther lucra, convinsă că va putea să se achite. Şoifer îşi cheltuia toată vremea la Cearnă. De câtva timp, petrecea şi ziua în cârciumă, revoltat de amărăciunile pe care i le pricinuia bolnava. In odăile lor stăruia mirosul etherului, pe care chelnerul nu-l putea suferi. De femee nu se putea atinge şi gândul că „n'are nevastă" îl desperase. Ii venea să ridice casa de necaz, să-şi bată soacra sau copilul. Cum nu se decidea în ce chip să-şi facă vădită supărarea, părăsea, la iuţeală, casa şi intra la Cearnă, ca într'un lăcaş de salvare. Seara, adesea, se aştepta medicul de curând recomandat în chip de Mesia. Lui Şoifer, preparativele aplicării cine ştie cărui tratament nu-i plăceau.

Işi părăsea tot mai des casa, urmărit de privirea mută a Estherei, care înţelegea şi se resemna. Izbutise, în sfârşit, să termine comenzile şi să-l mulţumească pe negustor. Plătise şi-o parte din datorii. Se apucase în miezul nopţii calme, de început de vară, să mântue altă partidă de cămăşi. Prin fereastra, larg deschisă, pătrundeau miresme de salcâm, de undeva, dintr'un parc învecinat.

Alăturea, în odaie, dormeau toţi. Bătrâna sforăia, după noaptea albă de eri, când a veghiat, cu încăpăţânare la căpătâiul bolnavei. Copilul, cu somnul lui agitat, o nelinişte pe cusutoreasă. Simte — şi vrea să gonească senzaţia, fără să izbutească, deşi face eforturi repetate — că nopţi de-acestea, multe, nu va mai apuca ea. Şi mâine, când se va fi dus, cine, Dumnezeule, se va îngriji de băieţaşul ei slăbuţ şi sperios şi suferind? Leia nu mai are nici ea mult!... Poate, Haike. Adică: numai Haike, De bărbatu-său nu putea fi măcar vorba. E construit ciudat omul ăsta, care pare (o fi, chiar?) cu desăvârşire indiferent vieţii lor chinuite. Ce să-i ceară, prin urmare, şi ce să aştepte din parte-i?

Esther opri lucrul, învinsă de tristeţe, de regre-

tele vieţii ei, scurse între patul în care zăcea, bolnavă, şi blestemata asta de maşină, de toată oboseala depozitată de ani şi ani în oasele ei. A visat, cândva, o existenţă potolită, la ţară, fără complicaţii. Se întrebase, de multe ori: cum de n'a izbutit să-şi schimbe viaţa? Şi surâse, înfrântă gândului. Să-şi schimbe viaţa! Frumos! Prea frumos. Ah, — fiorul ăsta care o păleşte din când în când. Femeea duce mâna la pântec, instinctiv.

Iar o doare. Şternbaum îi sugerase ideia împotrivirii la orice simptom de boală. Cam obosit, săracu şi doctoraşul ăsta! Işi tremură mustaţa, des, şi se îmbărbătează fără motiv. Are să moară repede, răpus de neurastenie, poate, şi de inimă rea! îşi spuse cusutoreasa, înduioşată. Şi, zâmbind mereu, căuta să-i urmeze sfatul: să reprime durerea printr'o voie bună impusă cu tot dinadinsul. Dar loviturile de satâr în pântec şi în spate şi în piept se înmulţiră.

Pe frunte şi pe obraji apărură broboane de sudoare. Ghenunchii îi tremurau. Cu greutate, Esther se ridică de pe scaun şi îndoită de şale, se târă pân'la divanul de lângă fereastră.

O trecură fiori. Vara se dovedise plină şi noaptea bogată, fără vânt, aproape călduroasă ca în Iulie.

Bolnava se simţi, totuşi, învinsă de frig. Intinse braţul şi trânti fereastra s'o închidă. Sgomotul întrerupse somnul lui Ficu. Se aşeză, în pat, speriat. Nu-şi dădu imediat seama de ceeace se petrecuse. Intunericul odăii îl împiedica să coboare, cum ar fi vrut, şi să treacă dincolo. Auzi pe bătrână sforâind şi prezenţa cuiva — viu — lângă dânsul, îl încurajă. O fi vorbit în somn, baba! presupuse copilul, hotărât să readoarmă. Dar în odaia mamei, de unde se zărea lumina scăzută, sgomotul se produse, iar, şi de astădată în mod desluşit. Ficu sări din pat. In prima clipă voi să trezească pe Leia. Işi închipui capul obosit al bătrânei, ochii ei cruzi şi slăbiţi şi picioarele nesigure pe care se va clătina un trup frânt de neodihnă. Se răsgândi. Il năpădise frica, frica lui obicinuită de beznă, de semne, de lovituri în pereţi, de duhuri bănuite în orice ungher, — de toate necunoscutele nopţii. Ar putea să-l întâmpine o arătare în sdrenţe sau un şchiop cu ochii de sticlă sau o păpuşe înaltă pân' la tavan. Cine ştie, poate că dintr'odată odaia să se umple de aburi, ca la baie. Gândul îl enervă. In câteva rânduri fusese la baia din Negru-Vodă, dar nu izbutise să intre la aburi. Sala mare, în care ceaţa acoperise oamenii şi pereţii îl înspăimânta. Şoifer voia să-şi convingă băiatul să fie „ca toată lumea". Ficu, la rându-i, căuta să îndepărteze groaza de aburi. Făcea un pas hotărât, deschidea uşiţa, dar se retrăgea, grăbit, în panică. Coborâ încet din pat. Intunericul nu era prea adânc. Izbutea să se orienteze. Se rezemase de perete şi asculta, înfrigurat. Sgomotul care îl trezise din somn să fi fost închipuit? Adesea îşi întrerupe visul sub impresia unei căderi în apă sau a alunecării pe o pantă îngustă. Plin de sudoare, rămânea apoi, toată noaptea, treaz. Leia şoptea ceva, în vis. Ficu trecu hotărât în odaia mamei. O va găsi, desigur, la lucru pe Esther. In-

stinctiv privi la maşina de cusut. Scaunul fusese dat la perete. I se lămuria scena. De pe divan, Esthera urmărise paşii copilului. Gemetele se voalară. Femeea dorea să-şi compună altă mască. Dar fierbinţelele o slăbiseră şi cuvintele îi tremurau între dinţi. Intr'o mână ţinea perechea de ochelari pe care o scosese imediat după intrarea lui Ficu. Gestul îl făcea automat nu numai la vederea băiatului. Se voia nealterată de ochelari şi obicinuia, ori de câteori da de cineva, să şi-i scoată, grăbită. Copilul, în panică, o întrebă ce are? Intrebarea i se păru şi lui artificială pentru că n'a aşteptat răspunsul şi s'a şi dus să deştepte pe Leia. Cusutoreasa l'a reţinut, confecţionându-şi un zâmbet liniştitor. A fost zadarnic. Copilul, împleticindu-se de mobile şi urmărit necontenit de spaime, a trezit-o pe bătrână. Intr'adevăr, se convinse băiatul, *baba* avea capul pe care i-l atribuise dânsul. Un cap chinuit, o privire înrăită de necazuri, o expresie a feţii, dură, supărătoare. Holbase ochii ca şi când nu se aşteptase la catastrofa vestită de Ficu. Bătrâna, alarmată, pipăi braţul, asudat şi numai tremur, al femeei. Cât nu se dumemerise bine nimeni, Veta fu trimisă la Gruescu. Savantul sosi grabnic, fără entuziasm, însă şi căscând lung, după fiecare vorbă. Şternbaum chemat, deasemenea ,propuse o injecţie pentru potolirea, momentană, a durerilor. Profesorul strâmbă din buza-i groasă, adaogând în surdină că n'are încredere în paliativele astea. El e partizanul experienţelor eroice. Şi căscă, întinzându-şi orizontal braţele. Apoi recomandă linişte şi plecă. Făgădui că va trece dimineaţa s'o mai vadă. In săliţă, însă, încredinţă bătrânei un secret, cu vocea înăbuşită. Cusutoreasa n'o mai duce mult, e pe sfârşite. Incercările medicilor sînt zadarnice. Operaţii, în asemenea împrejurări, se pot face. Dar starea bolnavei nu-i îngăduie riscul unui asemenea remediu radical. Incă odată, şi profesorul îşi reţinu, cu greutate, plictiseala printr'o încruntară voluntară a privirii, credinţa lui fermă este că femeea se prăpădeşte. Regretă mult, n'avea ce face, sînt împrejurări în care ştiinţa constată, neputincioasă, triumful morţii... Leia îşi ciupea braţele, îşi ducea în neştire, nişte mâini de plumb pe obrazul răvăşit şi plâns şi se întoarse la Esther cu zâmbetul fulgerător aninat de buze. Femeea ofta, încet, sub povara unei dureri ascuţite localizată pe întreaga suprafaţă a pieptului şi-a pântecului. Odată cu lăptăreasa, intră şi Şoifer, ceva mai vesel ca deobiceiu. La Cearnă se deschisese un butoi de vin nou, proaspăt adus dintr'o vestită podgorie moldovenească şi el se dovedise cunoscător preţuit de conmeseni. Cum a aflat de criza nevestii, a rămas îngândurat. Aparent ascultase atent amănuntele ce i se dedeau. Leia îi povesti cum a fost trezită de copil, cum tremura mâna Estherei, asudată şi deşirată, cum de l'a adus pe Gruescu. Şi-apoi n'a mai continuat. Bărbatul şi-a privit, fără nici o scântee în ochi, nevasta şi a plecat, apoi, alăturea, să se culce. La oboseala nopţii epuizate în cârciumă se adaoga şi plictiseala crizei acesteia, produsă într'un timp cu totul nepotrivit. Pesimismul savantului îngrozise pe bătrână — o îngrozise — tocmai fiindcă şi ea presu-

punea desnodământul, de neînlăturat. Nu-şi putea explica sentimentul acesta care-i covârşise fiinţa — dar începu să aibe certitudinea că-i moare fata. Se făcuse ziua, căldura suportabila de Iunie înverzise arborii, în curte începuse sgomotul ştiut, acelaş din vremi. Şaiman, croitorul, intră, cel dintâi, în casa lui Şoifer. Pretindea că auzise forfoteală în timpul nopţii şi ar fi încercat uşa. Cum, însă, Esthera se culcase pe divan, el n'a mai vrut s'o stinghească. Vorbea aşa ciudat, aşa cuviincios, aşa simplu de astădată vecinul, îndeobşte, agresiv şi mojic, în cât bătrâna îşi dădu seama că vrea, neapărat, s'o menajeze. Fireşte şi croitorul înţelegea că se află în odaia unde un suflet agonisează. Pe unde trecea, prin fiecare colţ, pretutindenea Leia se întâlnea cu mesagerii nevăzuţi ai morţii. Şaiman rămase în mijlocul odăii, căutând să mângâie pe copil şi să înveselească pe vecini, povestindu-le o anecdotă cu un medic nedibaciu. Dar vorbele lui, deşi meşteşugit rostite, îngheţau în camera Estherei. Iar Ficu, d'abea se stăpânea să nu-l gonească pe Şaiman, lovindu-l sălbatec, peste gură. Auzise şi el pe Leia şoptind ceva profesorului în săliţă. Nu desluşise bine ce anume, — dar după obrazul bătrânei, înţelese că mamei îi e rău, mai rău ca întotdeauna. Şi rămase, neliniştit, în dreptul ferestrii. Acum îi reveni în minte fiecare cuvânt spus nu de mult de bolnavă, între lacrimi şi spasme. Sunetul vocei îl auzea, din nou, ca şi când întâlnirea se repeta mereu. Se vedea, în ochi cu vechea spaimă, în faţa mamei care-i da sfaturi. Au devenit adevăruri prevederile ei! Eri, la şcoală, profesorul de higienă l'a întrebat de ce are cearcăne în jurul ochilor. Un elev, d'abea în a întâia comercială, un băiat serios, adică, ar trebui să-şi economisească nopţile. Ce dracu păzesc părinţii? Ficu l'a încredinţat că a dormit suficient. Este adevărat că s'a deşteptat din pricina mamei, care are „crize" şi poate supărarea i-o fi tras semnele acestea vinete sub ochi. Profesorul nu s'a învrednicit nici măcar să-i răspundă. L'a asigurat, doar, mormâind ştirb printre gingii, că-l *lasă*. Ce sens mai are şi şcoala şi bunica şi colegii şi strada, însă, când mama e întinsă, pe jumătate moartă, pe canapea şi doctorii şoptesc cu baba fără nădejde? Cum îi va fi cu putinţă mâine sau poimâine să mai mănânce, să mai răspundă: prezent! din bancă şi să mai privească, la cinematograf, ţinuturi poetice cu femei de basm? Copilul se aşeză pe divan. Din ochi îi vorbi femeei. Cusutoreasa voia să-i zâmbească iar. Nu reuşi. Buzele i se strângeau de durere; devorată de propria-i suferinţă, închise ochii. Ficu scoase un strigăt ca şi când femeea ar fi avut nevoie de acest sgomot să se trezească. Deschise ochii, mirată, puţin şi-i închise din nou, cu o linşte desăvârşită. Din modul în care a deschis şi a închis ochii, copilul a priceput că mama n'a leşinat, nici nu s'a stins. Oboseala, doar, sau durerea o muncea şi nu voia să-şi vădească mizeria. Şi îl învălui, deodată, vechea duioşie din ziua în care Esther i se destăinuise. Se făcuse o clipă tăcere deplină pretutindenea. Croitorul, cu mâinile pe genunchi şi cu faţa lui umflată de beţiv recidivist, adormise. Din

odaia lui Şoifer se auzi, la început, răsuflarea egală a omului intrat adânc, în împărăţia somnului, apoi o tuse şi o înjurătură vătuită. Şoifer se trezise. Copilul ştia ce va urma. Curând-curând va vomita în lighean. Intr'adevăr, se şi auzea sgomotul caracteristic al efortului de desfundare a gâtlejului. Vinul se răzbuna. Faptul că şi în dimineaţa de astăzi, Şoifer suferea accidentul cunoscut îl turbura pe copil. I se părea o profanare a casii, o nesocotire a suferinţii mamei, atât de slabă, atât de istovită. Ar fi voit să i-o spuie tatei, dela obraz. Dar deodată privirile tuturor se îndreptară spre Şaiman care căzuse de pe scaun pe podea şi continua, acolo, să doarmă dus. In altă împrejurare — ar fi izbucnit în râs. Acum imaginea croitorului, rostogolit pe podea, îl necăjea ca o altă profanare a bolnavei. Il zgândări puţin. Şaiman se ridică anevoie şi vru să râdă ca de-o ispravă, teatral. Intâlni, însă, figura îndurerată şi cam ameninţătoare a băiatului şi renunţă la ghiduşii. Ba rugă lumea să-l ierte că a fost furat de somn. Şulăm care îşi întovărăşise, îmbufnat, nevasta, înţelese cel dintâi: croitorul se îmbătase, desigur, iar, în noaptea asta. Cea mai agitată din toate, Haike se plimba cu paşi, când mari şi apăsaţi, când mărunţi şi par'că plutind deasupra podelii. Căuta să-şi dea seama de starea bolnavei, mângăia pe copil, întreba ceva, nedesluşit, pe Leia, bătea cu mâna spătarul scaunelor şi se pomenea vorbind singură. Bărbatu-său, preocupat de pomi şi de afaceri, o convingea că totul este în ordine; Estherei îi e rău, — e adevărat, dar nu-i

prima oară. Să vie în casă să-i ajute la încheerea socotelilor. Haike nici nu voia să-l asculte şi-i făcea semne desperate să tacă sau să iasă. Bolnava nu trebuie izolată de lume. In străfundul sufletului ei, femeea o credea în stare să-şi ia viaţa. O milă fără hotar faţă de soră-sa, albă şi cuminte în patul tuturor durerilor, o cuprinse. Şi se simţea slabă, incapabilă să-i vie într'un fel oarecare în ajutor. Veta fu trimisă după un medic de curând instalat în cartier, un anume Rosenthal, care ar fi practicat ani mulţi la Viena şi s'ar fi specializat în boli interne. Servitoarea se grăbea ca pentru nimeni altul din casă. Fără să i se ceară, jertfise şi somn şi masă de dragul Estherei, „vai de ea" — cum o câinea. De câteva zile nu-i mai suferea privirea. I se părea femeei că vede în ochii bolnavei o dojană. Poate că s'a purtat rău cu ea vreodată, cine ştie când? Poate că au gonit-o, în miez de noapte, pe la farmacii şi doctori şi ea o fi blestemat, în neştire cum îi stă în obiceiu. Esther habar n'avea de remuşcările Vetii. Mai văzuse olteanca în obrazul stăpânei un strat subţire, *pământiu*, aşternându-i-se zi de zi, ceas cu ceas. Culoarea o speriase. Prin satul ei, babele cunosc pe omul aflat în ajunul morţii după semnul ăsta care nu minte niciodată. Numai de o ajuta Dumnezeu — că de partea medicilor, reflecta Veta, nu e nici o nădejde. Ii ştia pe toţi şi-i dispreţuia, fără pasiune. Care cum sosea, îşi scotea haina îşi ştergea ochelarii şi începea s'o ciocănească pe bolnava, cu mutra supărată. Să-i ia dracu!... Uite c'a ajuns. Servitoarea ceru să

vorbească numai decât doctorului. Fata cu şorţ alb care o primise, franţuzită şi ismenită, o rugă să-i spuie numele şi adresa bolnavei ca s'o însemne pe carnet. Aşa se obicinueşte la acest medic, de curând descins din Viena în cartierul Văcăreşti. Veta rezistă. Ridică glasul. Bătu din picior. Pirpirie şi intimidată, fata chemă pe Rosenthal. Inalt, cu o faţă roză de reclamă a unui produs medicinal miraculos, cu o mustaţă castanie, groasă şi îngrijită, cu ochii căprii şi luminoşi, doctorul răspândea miros de mosc şi optimism în juru-i. Foarte calm, molatec, surâzător, dădu dreptate Vetii şi porni cu dânsa imediat, susţinând că bolnavii ceilalţi mai pot aştepta. Işi făcuse mulţi credincioşi printre negustorii locului. Stăpânirea de sine, haina îngrijită şi răbdarea cu care asculta spovedania bolnavului captiva pe evreii obicinuiţi fie cu intimitatea gravă a celorlalţi doctori superficiali şi sentenţioşi, fie cu indiferenţa de ghiaţă şi graba specialiştilor aduşi din centru care-i priveau cu un ochiu absent. Rosenthal, fără a lega prietenie cu nimeni, avea arta neîntrecută de a aproba şi stimula vorba bolnavului. La sfârşit, după ce reumatecul sau gutosul îşi înflorise suferinţa şi o încărcase cu zeci de amănunte strict-personale şi inutile, privind figura atentă a medicului, se simţea, fără să priceapă bine de ce, mai puţin împovărat de grijă. Simplul contact cu faima vienezului parfumat şi atât de ascultător îl uşurase, puţin, îl convinsese că boala nu e gravă, de vreme ce, după lunga sa confesiune, neîntreruptă de nici un căscat, medicul continua să-i zâmbească. Rosenthal îşi cunoştea oamenii. Se silea să şi fie la curent cu progresele profesiunii sale. Făcuse ani mulţi spitalul, în străinătate, din lipsa oricărei atracţii pentru Dudeştii săi, părăsiţi la o vârstă când aproape toate cerurile se aseamănă. Ştia că acasă îl aşteaptă lupta cu nevoile şi cu ignoranţa unei lumi înţepenită în obiceiuri seculare. Aproape matur, când nici nopţile cafenelelor vieneze cu veselia potolită a femeilor lor libere şi cu lumina caldă a bulevardelor nu-l mai putură reţine, se hotărâ, însă, fără regrete, să plece în Patrie. Astăzi îşi macină viaţa între pereţii cabinetului său medical şi plimbările obligatorii, pe jos, în căutarea bolnavilor... Au şi ajuns. Veta vesti pe ai casii.

Intrarea lui Rosenthal învioră pe Ficu. Ii plăcu obrazul curat şi ochii limpezi ai medicului. Ii plăcu, deasemenea, şi statura lui, înaltă. Doctorul ceru lămuriri bătrânei. Apoi, luă mâna Estherei, o ţinu câtva timp într'a sa, îngândurat. O pipăi uşor pe stomac, pe pântec şi pe şolduri.

Până la sosirea lui, bolnava se văita de greaţă şi de arsuri. Scuipase şi un fir de sânge. Leia o încredinţă, neconvinsă, că-i din gingii. Bău puţină apă, dar o debordă repede. Durerile o ameţeau. Nu mai privea nici la copil, nici la bătrână. Obrazul se făcuse şi mai mic, pieptul şi mai desgolit de carne. Rosenthal îi surâse, liniştit, dar pe faţa medicului se aşternu un voal subţire de umbră. Se aşeză, întrebă pe copil în ce clasă este şi se minună că-i la Comerţ, într'a 'ntâia. Apoi — nimeni nu a înţeles de ce — se interesă de starea bănească

a chelnerului, ca şi când — gândea Haike — le-a venit în casă un perceptor nu un doctor. Fumă o ţigaretă, îşi îndreptă cravata, salută şi ieşi, făcând semn bătrânei, lui Solţ şi nevestii-si să-l urmeze. In săliţă, Rosenthal strâmbă din buze, trist, şi, pentru întâiaşi dată, în cariera lui, stânjenit. Esther avea cancer la stomac. Boala, în forma ei, se dovedise fără leac. Sfârşitul poate să vie peste un ceas peste două sau peste noapte. Nici un medicament nu-i mai foloseşte. O injecţie de morfină are să-i potolească, pentru câtva timp, durerile. Se întoarce cu acul, să i-o facă. Ii pare rău. Şi plecă. Leia îşi frângea, necontenit, mâinile, desperată că bănuiala ei capătă acum întărirea medicului. Haike, pe-un ton dramatic, întrebă cu ochii rătăcind prin săliţă, dacă nu e bine să fie chemat, iar Gruescu. Bătrâna aprobă, în panică. Profesorul sosi, examină sumar bolnava şi spuse, în şoaptă, Leiei că nu mai speră nimic. I se povesti cele petrecute. Gruescu fu, la început, mirat. Apoi, ridică din umeri, şi recunoscu inutilitatea oricărei intervenţii. Probabil că Rosenthal diagnosticase bine. Şi el — e adevărat — s'a gândit odată la cancer. Alte simptome, însă, ale boalei l'au înşelat. Cancer la o vârstă atât de timpurie? In fine, — îşi spuse profesorul, s'au mai văzut cazuri d'astea. Părăsind odaia, rugă pe bătrână să-l cheme de câteori va voi, credinţa lui, însă, e că nimeni şi nimic nu-i mai poate ajuta Estherei. Bătrâna îl privi, cu desperare mută. Toate bolile i se păreau posibile. Cancer, însă? Cum nu i-a spus nimeni până azi că şi o asemenea catas-

trofă ar fi posibilă? Conducându-l spre poartă, Leia încercă, totuşi, să-l convingă să mai asiste la un nou *consult,* — la un consult *mare,* cu toţi specialiştii din Bucureşti? Gruescu ştia cât e de amărâtă familia chelnerului. Odată a fost, chiar, martor la o ceartă între Vasile, precupeţul şi bătrână.

In afară de sărăcia lor, profesorul ştia că toate consultările medicale n'au nici un rost: bolnava agonisează, nu-i posibil nici un miracol. Nu voì să refuze pe bătrână.

Consimţi să asiste la consult. Fixară ora pentru după amiază. Bolnavei d'abea i se auzea glasul.

Slăbit, stins, neverosimil, cu mare greutate putea fi auzit. Ochii şi-i ţinea mereu întredeschişi. O singură dată îl chemă pe Şoifer, la pat. Ii spuse ceva. Chelnerul dădu din cap şi părăsi odaia. Intrebat de Haike ce anume i-a vorbit nevasta, a răspuns că l-a rugat să aibe şi el grijă de copil. Haike pricepu că toată sbaterea doctorilor nu va ajuta cu nimic bolnavei. Oamenii se întâlniră, totuşi, după dorinţa bătrânei. Rosenthal vorbi puţin. El crede că se află în faţa unui cancer agravat de starea generală a bolnavei, tratată ani de zile greşit. Dealtfel, discuţia o socoteşte de prisos. Gruescu l-a aprobat. Ceilalţi au afirmat şi ei că diagnosa e bună. Apoi au ascultat, respectuoşi, descrierea unei operaţii de cancer la o mamelă, făcută, personal, de Gruescu. Şternbaum, Ştromer şi Rosenthal se crezură obligaţi să-l felicite. Profesorul se interesa de numărul locuitorilor din cartier şi sfârşi prin a constata că nimeni nu prepară mai bine peştele ca

evreii. Şternbaum, flatat, îi mulţumi, râzând, asigurându-l că nici sarmalele nu sunt o mâncare uşor de întocmit de către ori cine. In străinătate, pretindea el, simţea dorul lor şi zadarnic explica bucătarilor în ce mod se gătesc: nimeni nu l-a satisfăcut. Gruescu recunoscu superioritatea alimentaţiei franceze asupra celei engleze.

Insularii consumă prea multă carne. Şi povesti, cum la un banchet, oferit în cinstea sa de-un industriaş englez de pe Valea Prahovei pe care l-a scăpat de-un erisipel îndărătnic, toate felurile conţineau carne. O cucoană, trecută, dar destul de atractivă, i-a oferit şi flori. Profesorul a văzut primejdia şi s'a grăbit să se retragă repede dela masă. Ce legătură o fi existat între femee şi mâncările engleze, se întreba Rosenthal, şi nu găsea răspunsul mulţumitor. Ştromer spuse că practica medicinii devine din ce în ce mai grea. Il admiră mult pe profesor care, deşi de atâţia ani „pe teren", mai are, totuşi, energia de a continua. Gruescu îl privi mândru şi mărturisi că, de fapt, n'ar mai trebui să profeseze, dar avea să-şi complecteze o sumă rotundă, anumită, pe care s'o fructifice. Când va realiza venitul proectat — să fie siguri toţi medicii bucureşteni — se va retrage tocmai la Predeal, între brazi şi soare să-şi conserve restul zilelor. De băut nu bea, de jucat la noroc nu joacă, de fumat nu fumează... femeile, doar! Din când în când! De! Râse. Râseră şi ceilalţi. Ştromer povesti o anecdotă cu un evreu bătrân şi bogat şi cu o nevastă tânără. Profesorul o cunoştea, îl întrerupse sgomotos, şi-i corectă fi-

nalul. Hohotele de râs se auziră şi în odaia bolnavei. Gruescu observă că-i târziu şi că, în locul consultului inutil, s'au apucat de şotii. Copilul, precedând pe Leia, vârî capul pe uşă. Dădu de priviri vesele şi rânjete. Numai Rosenthal părea mai închis în sine, mai îngândurat. Bătrânei, care întreba, nervoasă, ce anume s'a hotărît, Gruescu îi răspunse potolit că toţi medicii adunaţi sunt convinşi că Esther e minată de-un cancer vechiu la stomac. Profesorul ţinu să se ştie că, în asemenea împrejurări, doctorul fie el cât de iscusit, nu poate fi de nici un ajutor. Ficu lăsă privirile în jos. Obrajii îi ardeau. Rămas singur în odăiţă, avu sentimentul despărţirii definitive de femeea de alăturea, împietrită sub perne şi cuverturi.

Ideea morţii puternică la copiii precoci, îl doborî. Se aşeză pe prispă, sfârşit. De două zile Esther nu se putuse da jos din pat. Ficu a văzut pe Veta înlocuindu-i aşternutul murdărit de fecale şi de urină. Se adusese un vas anume pentru bolnavă. In casă mirosea urât şi cusutoreasa, conştientă, la început de neputinţa în care se afla, căuta să-l utilizeze cât mai iscusit, spre a nu păta şi uda cearşafurile. Dar vasul se dovedise, chiar în aceiaşi zi, greu de mânuit. Bolnava surâdea amar şi se lăsa în voia impotenţei ei, groaznice. De eri nu mai ceruse nimic şi nu mai făcea nici un efort spre a-şi tăinui durerile. Gemea din buzele uscate, cu ochii întredeschişi, arşi de febre. Ficu presupunea finalul, dar nu-l accepta. Până la urmă, totuşi, are să intervie ceva — nu ştie bine ce sau

cine — dar mama nu trebuie, nu se cade, să termine ca ori ce bolnavă, ferecată în lanţurile durerilor şi a „crizelor". Adică să fie posibilă încheerea tutúror actelor zilnice — aşa, dintr'odată, după ceasuri de suferinţe şi desnădejde? Il văzuse, pe unchiu' Paul murind şi refuză posibilitatea repetării întâmplării aceleia, plină de chin şi şi beznă. Dar de când îl auzise şi pe Rosenthal şi pe Gruescu susţinând că toată truda lor e zadarnică, Ficu simţea nevoia să-şi acopere faţa cu palmele şi să rămâie aşa pentru vecie, pe prispă, în afară de lume, departe de tata, de mama, de tuşe, de curtea lui Şulăm şi de vecini, singur cu mâinile lui asudate, cu ochii lui speriaţi, cu făptura lui mică, sguduită de friguri, în plină vară, grasă, bucureşteană. Mâine poate Esther nu va mai fi. De-aici, de-alăturea, îi mai aude glasul, vaetul ei stins. Acum ea răsuflă încă greu şi buzele-i mai sunt udate de apă. Poate că întinde şi mâna cuiva, bătrânei, soră-si sau lu' tat-său. Mâine va fi o amintire. Nu va mai scoborâ, greoi, din pat să-l întrebe dacă bea cafeaua cu caimac. Nu-l va mai pieptăna, cu cărarea la mijloc, cum îi place lui. Nu va mai trece, apoi, la maşina de cusut să isprăvească repede, comanda aşteptată în Bărăţiei. De câte-ori, a însoţit-o la negustor, ajutându-i să ducă pachetul cu cămăşi. Adesea, femeea care economisea banii de tramvai, mergând pe jos, se oprea, trăsnită de dureri, în mijlocul străzii. Copilul o trăgea de fustă, nerăbdător şi speriat, copleşind-o cu întrebări: ce are? de ce nu merge mai departe? ce-i asta? Esther îi făcea semn cu degetul să tacă. Il încredinţa că nu e nimic grav. Aşteaptă s'o lase crampele. Până atunci are să se odihnească, aici, chiar aici, pe marginea trotuarului. Şi se lăsa, încovoiată de dureri, pe piatra rece, apăsându-şi cu mâna pântecul. Odată, o bătrână, văzând-o aşa palidă şi slabă, cu pacheţelul lângă dânsa şi cu copilul aşteptând în picioare — a greşit, crezând-o cerşetoare şi i-a oferit un gologan. Ficu nu ştia ce să facă. Esther a lămurit, însă, trecătoarea; n'are nevoie de nimic, e o simplă criză de intestine. Bătrâna, ruşinată, a plecat repede. După câtva timp s'a ridicat şi a pornit, grăbită, spre prăvălie. Aci i se socotea întotdeauna, foarte atent, marfa. De la negustor plecau cu regularitate la cofetărie. Esther nu mânca nimic. Lui, însă, îi cumpăra fie bomboane, fie o bucată de ciocolată cu lapte. Odată pierduse, din pachetul care se desfăcuse pe drum, o cămaşe. Negustorul se alarmase. Esther avea obrazul de var. Nu-l mustrase. Se obligă să caute, în drum, cămaşa. Au obosit ceasuri întregi pe întreaga rută a Văcăreştilor — zadarnic. Copilul o rugă să-l ierte. Din vina lui avusese paguba. Femeea, însă, îi zâmbi şi-l încredinţă că se 'nşală. N'are nici o vină el, — e doar un copil. Ea trebuia să ţie pachetul, mai ales că se simţea bine, n'o durea nimic şi dormise destul noaptea... Acum toate acestea nu vor mai fi. Nu va mai avea pentru cine să se necăjească, pentru cine să lucreze. Dincolo, desigur, nu mai există maşini de cusut, negustori de cămăşi şi copii care să piardă, în drum, din pachete marfa. Nici Vasile n'are s'o mai în-

trebe de datorie. Nici lăptăreasa n'are să mai plângă de câte ori o s'o vadă muncind din răsputeri. Ce se va face, însă, cu perechea de ochelari pe care-i purta mama de când îi slăbise vederea? Intrebarea îi veni în minte deodată, cu toate că îşi dădu seama că e neserioasă. Dar imaginea îl obseda. Intr'adevăr, cui vor sluji de mâine încolo ochelarii? Cine-i va purta? Cine-i va svârli la gunoi sau în raftul cu vechituri şi cu nimicuri? Nu, — n'are să-i arunce nimeni la gunoi. Ochelarii îi va păstra el. Are să-i sărute lung, de câteori va simţi lipsa mamei. Ce a făcut, oare, mama că trebuie să moară? Copiii maidanelor din cartier, pe care el îi vede jucându-se, sub arşiţă, au mame. Necăjite, sărace, urâte — dar, în sfârşit, mame vii. Inchise ochii, pe nesimţite. Noaptea nu dormise suficient. S'a trezit în repeţite rânduri, a întrebat pe Veta dece forfoteşte lumea prin odăi şi par'că iar a adormit.

Lângă patul Estherei, Leia, înţepenită şi suptă de-o suferinţă interioară care o arde, îşi priveşte fiica, mută.

Aşa a plecat şi Paul. Eri se mai juca, vioi, în curtea vechei case din Olteni, în bile. Când, Doamne, s'a înălţat, când i-au crescut mustăţile astea negre şi mari? Şi-apoi, a vândut ghete şi a câştigat bani. Ii trimitea şi ei, din când în când, n'are ce zice. Da' prea mueratec. A plecat la Ploeşti, însurat cu roşcata măruntă şi jucăuşe — bat-o Dumnezeu s'o bată! Da, — la Ploeşti s'a întâmplat şi buclucul ăla! A venit la Bucureşti, în urmă, galben la faţă, cam bâlbâit şi neras. Cică suferea de

inimă. Intâi, povestea cu telefonul. Ea l'a crezut. De ce s'ar îndoi de cuvântul lui Paul. Da' tot a aflat în cele din urmă adevărul. Fuga la doctori, la rabinul Berg — ah! ticălosul! — la vrăjitoare şi la vracii cartierului. Şi-apoi încărcătura cu „mostre", cutreerarea străzilor şi a hanurilor toate, oboseala nopţilor de iarnă, când reumatismul doare mai adânc şi sărăcia e mai rea. Şi-odată — pleoapele trase peste ochi şi ultimul adio dat cu mâna de ghiaţă. Paul nu mai e. Paul a fost, doar. Dar mai sunt doui lângă bătrâneţele ei. Doui? Leia mişcă din cap, necăjită. Moriţ vieţuieşte prin străini. Nici nu ştie, că acum, în clipa asta, poate, soră-sa, *Estherl*, e pe drumul care nu sfârşeşte niciodată. De unde să afle el, acum, că fata asta înaltă şi cuminte, cea mai harnică şi mai bună din casă, care se făcuse una cu maşina de cusut, se sbate, ultima ei sbatere, în braţele morţii? Rău a făcut Moriţ că a plecat. La gară avea ochii umezi. Nici n'a îndrăznit să-i privească ochii. Nu i-a zis „la revedere!" Cine ştie dacă are să-l mai vadă? Bătrâna ridică din umeri gândurilor ei. Inţelegea că n'are cum să-l mai vadă niciodată. San Francisco nu e un oraş, — e un mormânt. Moriţ e şi el, pentru mama, un fel de mort care-i vorbeşte prin slove strâmbe în scurte şi rare scrisori. Alfred, nebunul, i le citeşte, când lipseşte Ficu de-acasă sau când nu mai vrea s'o supere pe Esther, ocupată cu lucrul degetelor ei slabe. Ii scrie Moriţ că e foarte preţuit pentru *mobila în piele*, recunoscută în părţile acelea... Nu se poate lăuda că-i merge strălucit. Are, însă, speranţe. Speranţe? Dar

şi aici le putea avea. Ah! nevestele astea care îi omoară sau îi gonesc feciorii. Paul este mort din pricina roşcatei, Moriţ e azi în altă lume pentrucă a urmat îndemnul muerii ăleia, răsfăţate şi fasonate. Bătrâna nici nu răspunde semnelor servitoarei, care dă din mâini şi din cap, necontenit. Ce-o fi vrând şi Veta?

Inlăturându-şi gândurile, Leia cheamă femeea să-i spuie limpede ce doreşte. Veta îi şopteşte — să nu trezească bolnava — că Ficu a adormit pe prispă. Să-l lase acolo, aşa cum se află, sau să-l deştepte şi să-i facă patul? Bătrâna ascultă fără interes ca o întâmplare care n'o mai priveşte. Ce-ar mai putea-o privi, azi, când Paul e dus şi ea aşteaptă, aici, ca o osândită, sfârşitul Estherei? Doarme pe prispă! Ficu! Veta!... Nu pricepe nimic. Rămâne cu obrazul încruntat şi nu dă servitoarei nici un răspuns. Nici nu-şi dă bine seama de ceeace se petrece în juru-i. Ficu a adormit pe prispă? Ei şi? In momentul acesta, doctorul Şternbaum, desigur, examinează un bolnav nou, şi zâmbeşte, trăgându-se de mustaţa şi recomandându-i să-şi impună voinţa, înlăturând, ideea suferinţei. Iar profesorul Gruescu sfătueşte cine ştie ce pacient să-şi schimbe medicul de casă. Unul îi arde muribundului o injecţie şi totul se termină, ca şi când n'ar fi fost. La ce toate vedeniile astea, posibile, toate amintirile şi toate închipuirile? Nimic n'o mai poate impresiona, — absolut nimic. Dacă acum, dacă mâine şi poimâine vecinii se vor mai scula ca de obiceiu, se vor certa, se vor iubi sau duşmăni, — dacă într'un cuvânt tot ce s'a petrecut eri, alaltăeri şi răsalaltăeri va mai fi posibil mâine — lumea e o imensă băltoacă în care se cuvine să scuipi lung cu sete şi repetat... Bătrâna s'a dus totuşi, la băiat, l'a trezit uşor şi l'a convins să iasă în calea Văcăreşti să-l găsească poate pe Rubin.

Ficu n'a suflat un cuvânt. S'a ridicat şi a plecat.

Calea Văcăreşti ardea sub soarele după-amiezii, ascuţit. Nu plouase de mult, prin cartier mergea vestea că va fi foamete şi nevestele prăvăliaşilor dormeau cu capul în piept, în dosul tejghelei. Căldura verii se dovedise sălbatecă. Trecătorii rari, cu pălăria în mână, căutau umbră pe marginea trotoarelor aprinse. Aveau înfăţişarea unor halucinaţi sau unor cheflii, d'abia descinşi din cârciumi. In faţa prăvăliei lui Haimovici, mese goale. Inăuntru puţină răcoare şi doui clienţi, perceptorul şi hahamul din Mămulari. Se aveau ca fraţii, de când Şmil, chemat să facă o mărturie undeva la o judecătorie, s'a rostit în favoarea domnului Mitică, urgisit, cică, de superiori haini. Acum îl cinsteşte pe jupân cu un pahar de bere. In altă bodegă, susţinea hahamul, nu calcă pentru nimic în lume. La Haimovici, însă, şi berea şi vinul şi gustările sunt *cuşer*. Peste drum, în „Hala vechiturilor", căldura a desbrăcat oamenii de haină şi i-a melancolizat. Stau, negustorii, în faţa compartimentului lor, aproape indiferenţi la întrebările clientului cu barbişon, dornic să cumpere o pendulă „care cântă". Nu se mai supra-licitează, nu se mai înjură, bătându-se cu pumnii în piept, nici măcar la taifas nu mai stau familiile lor. Aici, în

„Hală", adesea, negustorul avea ca ajutoare pe nevastă-sa şi pe flăcăii sau fetele sale. Fiecare stăpânea o parcelă din întinderea bazarului. Lângă mobilă de nuc, odihnea o colecţie de mărci marocane, alăturea de viori şi ţambale stăteau culcate statuete îngălbenite şi ghete cu elastic, faţă în faţă cu nişte imense cromolitografii, înfăţişând ciudate interioare olandeze se înşirau zece cuşci cu păsări de toate neamurile, peste o grămadă de boccele picotea o păpuşă de cauciuc. In hală se găseau de toate: cărţi, bastoane, şireturi de ghete, farfurii, gulere, dulapuri, paturi străvechi, obiecte de preţ sau fără nici o valoare, un amestec spăimântător de artă şi grotesc. Negustorii cercetau casele care lichidau, pe soţii care divorţau sau pe boerii hotărâţi să-şi schimbe mobila. Aveau o privire vie, ştiau repede cum vor sfârşi tocmeala şi nu-i întrecea nimeni în dovedirea sacrificiului pe care îl fac, consimţând să plătească atât şi atât. Cei care părăseau ţara, magnetizaţi de cine ştie ce miragiu american, n'aveau timp să-şi aleagă cumpărătorii. Ei vindeau, repede, şi se mulţumeau cu banul cu greutate smuls halagiului. Deasemenea femeea în divorţ, hotărâtă să se întoarcă la părinţi nu punea condiţii: primea oferta negustorului aproape cu ochii închişi. Işi blestema soarta, povestea despre isprăvile beţivului sau „ticălosului" sau „curvarului" de bărbat care a nenorocit-o, halagiul îi ţinea parte şi târgul se încheia la iuţeală... Mergea anevoie cu boerii. Nu erau grăbiţi. N'aveau de ce să aştepte, cu înfrigurare, banul negustorului de vechituri. Nu plecau nicăiri. Nu divorţau. Voiau, doar, să-şi împrospăteze cadrul în care-şi duceau viaţa. Halagiul inutil se străduia să-i convingă că asemenea persoane nu trebuie să mai păstreze un şifonier prea uzat sau un dormitor cu totul — dar ştiţi: cu totul demodat. Boerii îl ascultau, reci, şi nu se dădeau bătuţi... Azi, din pricina căldurii, nimeni nu mai proectează vreo cumpărare, nimeni nu caută să se înţeleagă cu vecinii asupra „partidelor" anunţate. Căci halagiii sînt, cu toţii înţeleşi de câte ori vizitează casa. Vine unul şi oferă un preţ. Omul rezistă. Mobila l'a costat de zece ori mai mult. Halagiul şi-l trimite pe vecin, după ce, fireşte, l'a învăţat cât trebuie să ofere. Ciudat, observă omul, şi al douilea şi al treilea şi al patrulea negustor nu oferă mai mult decât întâiul. Ciudat! In cele din urmă, târgul se face, negustorii îşi împart marfa şi hala îşi recapătă aspectul din totdeauna. Azi, în după amiaza aprinsă de Iunie care se vesteşte numai foc, limbile sunt legate, braţele moi, ochii lipiţi, par'că de gene. Perceptorul şi hahamul au ieşit de mult din bodega lui Haimovici, alţi clienţi au intrat şi nimeni nu s'a mai oprit la vreo baracă, în hală, să întrebe de preţul manşetelor de cauciuc sau a etajerii cu rafturile desclciate.

In cafeneaua din bazar, doar, e lume. Pe lângă gardul înflorit cu viţă sălbatecă şi cu floarea soarelui, la mese pătate, aceiaşi clienţi, împietriţi par'că de ani acolo. Aceiaşi meseriaşi fără activitate, aceleaşi feţe trase, istovite, de nesomn şi de mizerie, aceiaşi patroni de ateliere peste pragul cărora calcă foarte rar clienţii, îngrijoraţi de creş-

terea prea repede a fetelor, bune de pe-acum de măritat, şi a lipsurilor materiale de tot felul, aceiaşi „ambulanţi", cu săculeţul de mostre pe scaunul alăturat, asudaţi de alergătură şi opărâţi de soarele sub care merg necontenit, ca de mii şi mii de ani, din uliţă în uliţă, din curte în curte şi din casă în casă, aceiaşi vânzători de chilipiruri — aceiaşi băieţi revoltaţi de alcătuirea nedreaptă a societăţii, părăsindu-şi, într'o clipă de uitare de sine, şi părinţi şi femei şi copii şi stăpâni, hrănindu-se aici cu o bucată de pâine şi-un ceai în adăstarea nici ei nu-şi dau seama a cine ştie cărui miracol, rupţi în coate, cu degetele picioarelor ieşite din pielea ghetelor, plesnită, aceiaşi bunici evrei, storşi ca lămâia de anii mulţi de muncă şi frământare, pierduţi într'o visare perpetuă, absenţi la certurile din jurul lor, mumificaţi par'că în atitudini resemnate, aceiaşi lume ocupă scaunele şi consumă, din ceainice, băutura clocotindă... E singurul lor viciu, unica lor evadare din necazurile existenţii, aceste ceasuri închinate cafenelii. După al doilea pahar, mesele se alătură, obrajii se destind, indignările prind glas şi se iscă o larmă cumplită, fără pauze, fără sfârşit. Clienţii pleacă, odată cu scara care cade regulat ca o surpriză peste capetele încinse, peste ceainicul fierbinte, peste vorbăria aprinsă şi obştească. Pleacă — şi alţii, aproape cu aceiaşi ochi, cu aceiaşi faţă, cu aceiaşi voce, ocupă locurile goale. Sunt „schimbaşii" clienţilor duşi, negustorii ambulanţi care îşi încep munca d'abea în timpul răcoros al nopţii. Ei prezintă clienţilor cu aer candid, din marile restaurante ale centrului, o broşă cu reflexe ţipătoare, un ceasornic de platină cu capac dublu, sau un ac de cravată rarisim. Işi aleg clienţii mai ales printre provincialii bine hrăniţi şi binedispuşi, la un anumit ceas, de vinul tare consumat la cină. Ii încredinţeza că-i oferă o „ocazie" ne mai întâlnită, — un chilipir formidabil, o adevărată comoară. N'ar vinde-o, — e o amintire de familie — dar trebuie să plece încă în astă noapte acasă, undeva în Moldova, şi are imediată nevoie de bani,— de oricât. Victima e înduplecată. E şi mulţumită că a găsit un asemenea chilipir!

A doua zi omul descoperă păcăleala. Tace. Ascunde tuturor, de ruşine, din timiditate, de frică, adesea, — istoria de peste noapte... Unii „ambulanţi" îşi aleg clienţii numai printre preoţi. Care slujitor al Domnului are să se plângă că a fost lacom să cumpere cu câţiva lei o avere de brăţară cu diamante?

Spre dimineaţă poposesc aci băieţii de prăvălie care au chefuit în oraş şi unii actori certaţi vremelnic cu patronul cârciumii lui madam Cearnă. Vin, apoi, lucrătorii să soarbă un pahar de ceai, grăbiţi, şi să pornească, îmbucând dintr'un covrig, la atelier, negustorii din Hală, cu nevestele şi copiii, slujbaşii comerciali mai hămesiţi din Lipscanii agitaţi în permanenţă, „clientela cealaltă" — cum o numeşte tolerant, patronul. Prin „cealaltă", înţelege lumea neinteresantă, pasageră, care nu întârzie mai mult de zece minute la masă...

Pe dreapta şi pe stânga străzii se înşiră prăvălii

mici, cu femei slabe în dosul rafturilor încărcate cu mătăsuri ieşite la soare, băcănii, etalându-şi în vitrină, sărmanele lor „delicatese", cârciumi cu băeţi moţăind pe scaune, un cinematograf cu un afiş aproape şters de ploi şi vreme: „Pescarul misterios din Hamburg" sau „Drama din fundul mărilor", ateliere de croitorie, de pălării — o firmă cu un joben uriaş pe un cap minuscul — şi alte magazine de sezon.

Pe partea dreaptă, când vii din Lipscani, o cafenea de curând deschisă (o lună redevine bodegă, altă lună atelier de „instalaţii tehnice" şi alta e închiriată unei ghicitoare în palmă) etalează, pe scaune înşirate dealungul peretelui, pe trotuar, o duzină de zugravi, nişte vlăjgani pârliţi, cu pantalonii pătaţi de vopsea: aşteaptă să fie chemaţi la lucru. Până la apariţia patronului sau clientului particular, oamenii lenevesc pe scaunele întoarse cu spătarul la lume, glumind tare, între ei, şi fumând ţigare din ţigare. Unul se plânge de nevasta care îl aşteaptă acasă, în pat, reumatică şi vecinic arţăgoasă: d'abea intrat pe uşă e asaltat de imputări şi ocări. Altul îşi nedumereşte tovarăşii cu isprăvi haiduceşti pe care le-ar fi săvârşit în urmă cu zece ani prin târguri mărunte de munte.

El susţine că a jefuit sute de călători în diligenţă şi trăsuri nenumărate, boereşti. Acum cerşeşte jumătate din ţigara fumată de tovarăş şi se culcă regulat cu burta goală. Când trece vreo femee, zugravii îşi răsucesc mustaţa cu înţeles. Sunt, toţi, înalţi, vânjoşi, osoşi şi adesea amorul le ţine loc

de mâncare şi distracţii. Au, prin casele burgheze din cartier, o guvernantă care îi primeşte noaptea, pe furiş, sau o bucătăreasă planturoasă şi generoasă, sau, chiar, o văduvă sentimentală şi acrită de singurătate...

Ficu trecând, spre cafenea, s'a oprit la antiquar. Prăvălia se deosebea mult de semenele ei din alte străzi.

In vitrină atârnau o pereche de bretele, alăturea de-un *tales*, stăteau culcate o duzină de cărţulii de rugăciuni, ebraice, şi peste ele, nepăsătoare, o colecţie de mărci jubiliare; spre colţ: „Minunile Sfântului Anton" şi „Iancu Jianu, părintele săracilor". Apoi, anunciuri. Negustorul, cu un cap de gâde chior, sau simulând numai lipsa ochiului stâng, vestea trecătorii că în „Fundătura Făurar" se închiriază convenabil „un pat".

Femei slute şi aproape cerşetoare izbuteau să-şi închirieze odaia, în care aglomerau trei-patru paturi, clienţilor de tot soiul: borfaşi în trecere prin oraş, „ambulanţi" urmăriţi pentru vre-o „trăsnaie" şi refugiaţi în Fundătură atâta timp cât simţeau ei nevoia să li se uite boclucul, lucrători şi studente cu îndepărtate rubedenii bucureştene care i-au ospătat şi adăpostit doar o săptămână, chelneri şi actori ai teatrului evreesc, o lume devorată de nevoi, fericită că are unde să-şi culce capul... Antiquarul, dacă vedea că omul este client serios îi da adresa, după ce, însă, îşi primea *bâncuţa*, drept comision.

Alt anunciu cuprindea o invitaţie la serata de gală organizată de „Societatea croitorilor de damă" în

sala „Pomului Verde". Ţinuta, preciza afişul, e de rigoare.

Seara se întâlneau la dans toate fetele de croitorie, toate calfele şi toţi invitaţii lor, tineri tinichigii şi cismari sau, de curând instalaţi în cartier, tâmplari şi cârciumari.

Anunciurile celelalte priveau, „concerte" date de cantori în sinagogile cartierului şi ocazii de bijuterii, oferite chiar de antiquar.

Ficu privi cu un ochiu distrat obiectele din vitrină. Nici un afiş al lui Rubin. Işi deschisese de curând şcoala şi — bănuia copilul — o fi închis-o.

Bine, nu ştia ce se petrecuse cu perierul. Aflase, doar, că a divorţat. Se vorbise mult despre căsnicia lui Rubin. Auzise chiar pe baba susţinând că-i un om de nimic, că se încurcă mereu cu alte muieri şi că-i mânâncă zilele. Dar asemenea cuvinte, Leia le rostea în mod obicinuit de ani de zile şi nu mai trezeau într'însul panică.

Adevărul îl cam bănuia, însă, băiatul ajuns, precoce, la vârsta deslegării tuturor misterelor.

Rubin se plictisise exact în prima săptămână care a urmat nunţii. Ety avea aerul cuminte de nevastă nesărată. Gata să plângă oricând, gata să-l asculte şi să-i împlinească voia, înainte de a şi-o exprima măcar... Perierul avea nostalgia sburdălniciei şi inteligenţei celeilalte. Asta are mamă, rubedenii, un unchiu cu ghete care scârţâie. Are şi doui fraţi care şi azi, după nuntă, îi supraveghează fiecare mişcare, atent. Rebeca nu-l avea decât pe dânsul.

Şcoala de dans nu prea mergea. „Pomu' Verde" nu putea fi uşor uitat de cavalerii şi domnişoarele cartierului. In sala închiriată de Zwabel nu venea lume, speriată de accesele de furie ale preşedintelui care sosea, în mijlocul nopţii, cu ciocul agitat, în „inspecţie".

Tocmai când dansul încălzea lumea, când orchestra îşi îngăduia câte-o fantezie aplaudată de public, iată-l pe Zwabel morocănos, întrerupând lecţiile şi ameninţându-l pe „director" cu închiderea sălii. El, preşedintele, nu va tolera, sbiera ciocul de smoală, schimbarea acelui lăcaş serios într'un lupanar. Cu mare greutate şi cu multe ploconeli, izbutea Rubin să-l împace. Intr'o seară, însă, perierul venit ca deobiceiu mai de vreme să prepare lecţia, găsi uşa încuiată şi pe îngrijitorul sălii intimidat şi mut. Implorat, omul mărturisi că a primit ordin dela preşedinte să termine cu „porcăria aia de dans!"

Ce se întâmplase? Patronul sălii de dans dela „Pomu' Verde" făcuse o reclamaţie împotriva lui Rubin, susţinând că în sala acestuia se depravează tineretul.

Zwabel, cum a primit scrisoarea, a îngălbenit de ciudă, afirmând că de multă vreme bănuia el că acolo, la Rubin, se petrec ticăloşii. L-a chemat pe îngrijitor şi i-a poruncit să încuie sala. Dacă are să mai fie o singură noapte dans — îl dă afară.

Desgustat, Rubin s'a înapoiat acasă, unde a găsit acelaş obraz banal de femee... Şi s'a dus să facă o „partidă" la cafenea. O zi, două, trei perierul întârzie în oraş. Ety nu-i imputa nimic. Şi tăcerea

nevestii îl supăra deasemenea. Până şi-a strâns boarfele într'un geamantan şi a plecat. Ety pretindea, învăţată de mamă şi unchiu, că „fosta", „stricata" „infama" de Rebeca îl fermecase şi continua, şi după căsnicie, să-l captiveze de departe prin mijloace drăceşti. Puţin timp după-aceia, Rubin fu văzut de lume cu Renée, undeva prin Dudeşti.

Ficu se opri în faţa negustorului de ciocolată cu „loton". Pentru un bănuţ de cinci, clientul avea dreptul să tragă un număr: câştigătorul obţinea pachetul mare..

Băiatul îl ştia pe negustor prieten cu unchiu-său. Il întrebă de perier şi omul răspunse că l-a văzut acu': trebuie să fie în ceainăria din Mircea-Vodă.

Ficu îl găsi singur la masă, îngândurat, neras şi jerpelit. La ivirea băiatului, se însenină. Acesta refuză ceaiul oferit de perier şi-i spuse că mamei îi e foarte rău. Rubin se miră de vestea ce i s'a adus, se ridică, nervos, dela masă şi plecă, alăturea de copil, spre casa cusutoresii.

O găsiră pe Esther mai pământie ca oricând, patul răspândea un miros greu şi întunericul împrumuta tuturor figurilor din odaie un aer ciudat.

Cantorul rostea rugăciuni, intimidat par'că de ceeace se va întâmpla — de ceeace ştiau cu toţii că se va întâmpla, nişte bătrâni necunoscuţi, aduşi de Şulăm dela sinagogă, citeau, deasemenea, rugăciunile care precedă ultima călătorie şi Leia veghia, cu mâinile încrucişate, la căpătâiul bolnavei. Veta frământa între degete o hârtiuţă. Intrebată, în şoaptă, de Rubin ce s'a mai petrecut, femeea ridică din

umeri şi spuse, cu limba cleioasă, că i s'a făcut tare rău cucoanii: are aici o reţetă, dar nu se mai duce la farmacie s'o facă... Perierul a înţeles gândul Vetii. Reţetele sunt de prisos.

De prisos şi ostenelile. Şi rugăciunile. Bună fată a fost şi Esther. A fost? Gândul îl întunecă. Poate că se 'nşală. Şi rămase lângă scaun, cu mutra şi mai galbenă şi mai absentă.

Ficu voi să ceară ceva bătrânei. Dar se răsgândi.

In pat o femee cu obrazul schimbat gemea atât de stins, că numai în tăcerea odăii putea fi auzită. Dacă ar trece o trăsură pe uliţă, dacă s'ar chema copiii pe nume, în curte, în jocul lor nepăsător — nimeni n'ar şti că bolnava scoate acele sunete triste, sfâşietoare, pierdute. Femeea asta e mama lui. In casă miroase a ether. Aproape de bolnavă, însă, mirosul e urât. Ii vine să-şi astupe nările. Simte un fel de greaţă lucidă pentru toate câte se petrec de azi de dimineaţă, şi ar vrea să se isprăvească odată şi cu murmurul bătrânilor şi cu jocul de priviri umede al tuşii, al bunicii şi al zăpăcitului de unchiu! Unchiu, cules prin ceainării. Cum se face bine mama, cum nu-l mai prinzi prin casă.

Păcat că se mai enervează baba zadarnic, întrebându-se: unde o fi şi ce-o mai fi făcând? El ştie unde este, — de câte ori îl cauţi — şi ce anume face Rubin! E întotdeauna la ceainărie, joacă sau bea ceai... Numai de s'ar sfârşi tămbălăul şi ar vedea-o iar pe mama scoborând din pat. Ideea că un asemenea gând e neserios îl supăra până la

crispare. Voia să se încredinţeze de starea adevărată a mamei, punându-i mâna pe frunte. Dar bătrâna îl opri. Ii spuse că e târziu. Seara se înstăpânise şi în curte — o seară grea de liliac şi căldură moleşitoare. Şoifer lăsase pe cineva în locu-i şi veni *la timp* acasă. Băiatul auzise cuvintele şi nu le găsea sensul exact: Ce-o fi însemnând la timp? Oricum, mamei i-a fost astăzi foarte rău, niciodată nu se adunase atâta lume în juru-i, niciodată obrajii bolnavei nu se înfăţişară atât de pământii. Mersese mult în bătaia soarelui, nu dormise nici noaptea suficient şi oboseala îl biruise. Nu voia să mai adoarmă, îmbrăcat cum se afla, ori unde, pe scaun sau, iar, pe prispă. Bătrâna îl rugă pe un ton aproape poruncitor să se culce la tuşa Haike. Dece nu în odaia lor? Leia îl încredinţă că e mai bine s'o asculte şi să facă aşa cum i se cere. Ficu n'a ripostat. Obosit şi în acelaş timp liniştit — nu ştia precis de ce se simţise deodată atât de calm — trecu în locuinţa lui Şulăm Şolţ. I se făcuse patul, numai lui. Nimeni nu se culcă astă-noapte? întrebă băiatul pe Veta. Femeea nu-i răspunse nimic. Ridică, toantă, din umeri şi ieşi. Ce dracu, toţi sunt îmbufnaţi azi!

Ficu se întinse sub plapumă. Are să stea aşa, în somn, un ceas-două. Se va scula, apoi, şi se va duce acasă să vadă: cine mai moţăie pe scaun? Oamenii ăştia au înebunit cu toţii. Mâine, mama — o vede! — va reîncepe lucrul la maşina ceia blestemată de cusut! Nu, nu mai merge aşa. Are să-l cheme pe tata şi are să-i spuie dela obraz că se prăpădeşte femeea dacă îşi mai pierde nopţile la maşină, mereu la maşină?

Cum mai miroase liliacul pretutindenea, în vara bogată în rod! Şi anul trecut a fost aşa... Dar anu' trecut mama nu avea obrajii pământii. Anul trecut îi şi cântase ceva Esther, cu vocea ei puţin tremurândă...

Cine a ţipat? A fost o părere. Uite şi zorile — scurte sunt nopţile de Iunie!

A sărit, nu ştie de ce atât de grăbit, din pat. In curte, vecinii, în grupuri, şopteau între ei. In odaia cusutoresei plânsete înfundate şi suspine. Leia mişca într'una din cap, despletită şi desfigurată de plâns. Şoifer şedea pe-un scaun, tăcut.

Il sguduise un fior. Căuta pe cineva, repede şi nu ştia pe cine. Se alipi de Leia.

— Babă, ce s'a întâmplat, babă?

— A murit mama!

X

Bătrâna se văita iar de pântec. De un an o încercau durerile şi par'că în acelaş loc. La început a fost un vaet şi o tăcere. Leia ştia că n'are cui se plânge în casa lui Şulăm Solţ. Fiică-sa, trudită, dramatizând orice neplăcere, nu putea asculta necazurile altora fără a le transforma în adevărate catastrofe.

După moartea Estherei, Şoifer, împreună cu bătrâna şi cu Ficu, se mutară la Şulăm. Intr'o cameră dormea chelnerul, în alta Leia cu băiatul. Odată cu vaetul care a vestit ivirea suferinţelor, bunica se dovedise cu totul şubredă. Trăsăturile feţii aproape sălbatece. Haike îi pomenea, adesea, de Esther. Evoca scene din viaţa cusutoresii, grija ei de copil, de fraţi şi de rude, delicateţea bolnavei, în stare să se jertfească pentru familie, fără a rosti un cuvânt. Atunci bătrâna îşi ştergea ochii şi nasul cu o basma roşie. Glasul Haikei devenea ascuţit gesturile desordonate şi toată făptura ei părea că se înverşunează împotriva vrăjmaşului închipuit. Işi blestema soarta, înjura pe nevasta lui Moriţ care

l-a răpit Bucureștilor ca să-l oftică la San Francisco și se întreba de ce mai face umbră pământului. Leia o ruga să se calmeze, asigurând-o că așa se petrec toate în viață. Bine că-i sănătoasă. Simțindu-se în puteri are să-l poată îngriji pe Ficu. Băiat mare, aproape de douisprezece ani, în căutarea unui post la vreuna din prăvăliile Bărăției — e adevărat — dar având nevoie încă de un ochiu de părinte și de o mână ajutătoare. Bătrâna spunea acestea simplu, simulând o desăvârșită stăpânire de sine. Dar durerile se întețeau, amețelile o împietreau în vechiul jilț, transportat cu alte bulendre în noua locuință, și ochii i se împăienjeneau. Haike simțise boala mamei. Ficu de luni de zile auzise gemetele bătrânei și se miră cât de mult se asemănau ele cu suspinele mamei. Incepu să vie iar, la intervale scurte, doctorul Șternbaum, să-și mănânce un colț de mustață și să-i prescrie prafuri banale „desinfectante" și comprese calde în timpul crizelor. Din când în când, în primul an, și acum aproape zilnic își făcea apariția moș Oișie, un frate mai mare al bătrânei, să întrebe cum îi merge și ce gând mai are cu băiatul, rămas izolat de lume, cu spaimele lui multe și necazurile de tot soiul cu care îl copleșise, de timpuriu, soarta. Mai mult scund decât potrivit, lat în spatele pe care și-l ducea puțin încovoiat, Oișie stârnea un fel de admirație pentru vorba lui moale și plină de miez și pentru liniștea cu care primise, drept în față, toate loviturile vieții. Il priveau, astfel, cu o doză de invidie tovarășii de vârstă și de cafenea.

Cu un ochiu cenușiu mai mare decât altul, cu o pereche de mustăți cărunte, lăsate în jos, pe gură, vecinic în pălărie tare neagră, — bătrânul mărturisea o atracție deosebită pentru Ficu. In tinerețe speriase *Tabacii* — acest colț al chefului și al taifasului bucureștean, vecinic neastâmpărat, vecinic zurbagiu — prin încăerările pe care le provoca sau la care lua numai parte în apărător. Se zice că avea trei amante, femei măritate, aprinse însă după bărbăteasca lui vitejie în dragoste și la petreceri. Avusese o nevastă înrăită a dracului care îi dăruise nu mai puțin de opt flăcăi — toți zugravi și întreținuți de femei, toți scandalagii și *mardeași*, leit Oișie. A părăsit-o și s'a mutat la cafenea. Ani și ani de zile, Oișie n'a trăit decât din „învârteli": un comision, un joc de cărți fericit, o misitie dusă bine până la capăt. Fusese croitor, — dar, pretindea el, dela o vârstă oarecare i-a slăbit vederea și nu mai putea mânui acul. Acum, într'adevăr, stors de vlagă, împovărat de ani, șubred, Oișie nu mai are altceva de făcut de cât să întârzie o jumătate din zi la cafenea și cealaltă în vizite la rubedenii. Ficu se înviora de câte-ori îl zărea. Il iubea pentru pitorescul înfățișării lui, pentru vorba lui mieroasă și, mai ales, pentru darul său neîntrecut de povestitor. Știa atâtea moșul și le spunea așa de frumos, — așa de frumos...

Deodată se înstăpânea tăcerea în odaie, pereții își primeneau coloarea, curtea se lărgea, cerurile se înălțau și oamenii și vitele și soarele și nopțile se schimbau, ca la comandă: povesteâ Oișie.

Fără voie, băiatul uita de unchiu' Şulăm, de măştile diferite ale tuşii mobile, de rapida descompunere fizică a bunicii, nevolnică în boala ei ciudată de intestine, de grija căpătării unei slujbe, de amărăciunile zilei... Toate se transfigurau. Magia cuvântului operâ asupra-i acest miracol. Avea Oişiie darul dumnezeesc de a evada, împreună cu ascultătorii săi, din prezentul sărac într'o cetate de vis... Avea geniul invenţiei.

Băiatul îl aştepta înfrigurat. Devenise unica lui mângâiere. Câte-odată regreta că ziua se sfârşeşte iute, în iarna care nu-i cruţa bucuria. Regreta că trebuie să-l părăsească şi să fugă la sinagogă spre a rosti rugăciunea cuvenită mamei, potrivit sfintelor prescripţiuni judaice. Un an încheiat, dimineaţa şi seara, venise regulat la sinagogă să-şi îmlinească datoria. Ii fusese greu la început să se convingă de realitatea morţii: o căuta mereu pe Esther, fie în odaia din care se mutase, fie pe Bărăţiei, unde obicinuia s'o însoţească purtându-i pachetul cu cămăşi. Odată s'a şi oprit înaintea dughenii domnului Sami, care l-a recunoscut. Intre doui clienţi, *făcuţi* la repezeală, patronul l-a mângâiat pe obraji. Ficu avea aerul că se află în căutarea cuiva. Ii şi venea să întrebe — i se părea atât de natural — dacă n'a fost pe-acolo mama. Domnul Sami ştia de moartea cusutoresii sale, cea mai muncitoare şi mai corectă. Il mai bătu odată pe umeri şi se retrase, apoi, definitiv în dosul tejghelei...

Ivirea lui Oişiia a aprins în bezna inimii sale mii de lămpi, mii de torţe. Alăturea de bătrân, care-i vorbea de mama ca de o fetiţă cuminte şi bolnăvicioasă, mereu cu acul în mână sau lângă leagăn, Ficu nu simţea, material, dispariţia pentru *totdeauna* a Estherei. Oişiie îi inviase mama. In clipa de faţă nu e aici, în casă. Poate că vine peste un ceas-două-nouă. Nu ştie când, moartă nu e, — nu poate să fie, de vreme ce Oişiie îi povesteşte cum au surprins-o zorile la maşina de cusut. Şi redă o convorbire cu dânsa şi-i spune pe nume... Nu, nu, ce departe e moartea, adică urâtul şi de neînţelesul *totdeauna* de buna lui mamă, — vie.

Oişiie tăcea şi atunci farmecul se sfârşea. Băiatul pornea la sinagogă să spue *Kadiş* sau în Lipscani să-şi găsească un rost undeva la un magazin de ghete sau de manufactură.

Singur cu bătrâna, chinuită de boală, Ficu se vedea prizonier vidului sufletesc în care-l svârlise dispariţia mamei. Nici unchiu' Şulăm, nici mătuşa Haike, nici Rubin nu-l întâlneau în forfoteala lor zilnică. Paul — răposatu' — îl plimba cu tramvaiul. Băiatul zâmbi chipului dus şi zilelor deatunci. Acum, nimeni. Serile le trecea în lungi dispute cu sine-însuşi, tremurând adesea de febra gândurilor ca de una autentică, neînregistrată, însă, de nici un termometru. Şulăm îi cerea, de câte ori îl găsea în curte, să nu se atingă de arbori şi să-i spue cine anume a ciugulit trei boabe de struguri din ciorchinele din dreapta? Haike îl acrea cu izbucnirile ei temperamentale pentru fiecare moft. Dacă îi cădea din mână o farfurie şi se spărgea, femeea avea o criză de nervi. Toată ziua umbla,

somnambulic, cu capul legat. Ridica mâini revoltate spre cer şi blestema cu foc: viaţa ei, soarta ei, lumea şi pământul... Doar Leia, în clipele de răgaz, când durerile scădeau, îi zâmbea, cu penibile sforţări, şi-i vorbea cald, în măsura în care bătrâna putea să-şi îndulcească răguşeala. Ficu îşi amintea de sfaturile cusutoresii şi se străduia să între în voia tuşii, unchiului, tuturor. Pe tată-său îl vedea la repezeală, dimineaţa, când se scula ca deobiceiu mahmur, după noaptea consumată la Cearnă.

Niciodată nu l-a sărutat, — tata, îşi spunea băiatul şi se simţea înduioşat. La urma urmii ce e dacă nu l-a sărutat niciodată? Şi cum îi veni ideea că un tată e obligat să-şi sărute copilul? E o prostie.

Traiul la Şulăm nu-i plăcea, — e adevărat. Dar nu-l pusese nimeni s'aleagă: n'avea încotro. Işi dorea anii trecuţi repede peste capul lui buclat, ca să rămâie singur, într'o odaie plătită cu banii proprii, — singur cu îndoelile şi amintirile, singur cu sine, fără nici un mentor gratuit, fără nici o gratitudine de dovedit, fără nici o rubedenie lângă oboselile şi tristeţile sale. N'avea tovarăşi de joacă. Nu cunoştea ceasul pierdut în hora haimanalelor, la bile sau la oină.

Când avea un gologan-doui, se aşeza la masa din fundul bragageriei şi se mulţumea cu un iaurt. Numai Ioil, fratele lui Şulăm, îi ţinea de urât. Ciudată namilă şi Ioil ăsta! îşi spunea Ficu. N'avea nici o meserie, nici o preocupare. Ar fi călărit, copil fiind, pe-un măgar şi-ar fi căzut, izbindu-se puternic la cap. De-atunci a rămas puţin anormal. N'a mai

putut învăţa carte, nici altceva: se înfrăţise cu anotimpurile, vagabondând cu mintea şi cu pasul lui mare, de lup, prin ele şi cu copiii şi cu vacile şi cu câinii. Kramer, rubedenia lui, îi dădea masă şi casă. Ioil cumpăra tabachere pe care le revindea cu un câştig mic sau se înşela, primind în schimbul unui ceas de argint, — o cravată ieftină dar strident colorată şi un briceag cu diferite surprize. Băiatul îl rugase de câteva ori să-i spuie cum s'a petrecut întâmplarea. Omul râdea, lovindu-se cu mâna peste gură, şi nu ştia ce trebuie să răspundă. Făcea tot felul de servicii lui Kramer şi chiar lui Şulăm, care avea grija să-i dea câte-o pereche de bocanci iarna şi o pălărie de paie vara, — inutilă, de altfel, pentrucă Ioil umbla cu capu' gol. Roşcat, lungan, cu nasul mare şi cu gura strâmbată salahorea cât credea el că-i destul pentru mâncarea şi adăpostul ce-l primea dela rubedenii, şi-apoi îşi continua micile lui învârteli. Sediul şi-l instalase în prăvălia albanezului. Prieten cu copiii, Ioil întrebuinţa exact treizeci de cuvinte, în total, spre aşi exprima vrerile, urile şi simpatiile sale. Despre întâmplarea cu măgarul, Ficu aflase dela Şulăm. Cică, într'o zi, fratesău încălecase dobitocul şi voia să se plimbe pe uliţă, joacă inocentă de evreiaş care se plictiseşte de moarte într'un biet târg polonez, obscur.

Se vede, însă, că-l lovise pe măgar sau îl întărătase — nu-şi mai aduce aminte — că animalul s'a ridicat în două picioare şi l-a trântit pe Ioil la pământ. S'a izbit la tâmplă. Şi de-atunci a uitat totul şi n'a mai fost în stare să prindă nimic.

Urmându-şi rudele în Bucureşti, Ioil a fost socotit ca un fel de mobilă dărăpânată, de care, însă, nu te poţi lipsi, ca un dulap, ca un scrin, ca un jilţ...

De o săptămână, lunganul suferă de dureri sălbatece la băşica udului. Se pricopsise cu o blenoragie; o tratase prost şi acum îl chinuiau stricturile. Ioil îşi ţipa în gura mare durerea în mijlocul curţii, blestemându-l pe doctorul Şternbaum. Când se potolea, intra la albanez să se răcorească, ba cu o bragă, ba cu un lapte bătut. (Singurele lui consumaţiuni). Intr'una din seri, îl găsise pe Ficu singur, ca deobiceiu, şi-l întrebase dacă a fost vreodată la femei. Băiatul se înroşi, se fâstăci şi răspunse ceva printre dinţi. La aproape treisprezece ani, — Ficu pricepând totul, rămăsese străin, totuşi acestui mister. Atunci Ioil i-a făcut o scurtă şi crudă descripţie a dragostei fizice, însoţită de gesturi şi râsete scurte. Băiatul a plecat turburat, în stradă, obsedat de fesele servitoarelor întâlnite în Dudeşti şi de siluetele gospodinelor, ascunse în blănuri sau paltoane. Intr'un colţ de uliţă s'a şi dat în vorbă cu guvernanta din Bradului, prietenă devotată a bucătăresii slujbaşului dela Primărie. Guvernanta avea obrajii laţi şi surâzători ,trupul tare şi bine clădit şi o recentă experienţă sexuală: se măritase tocmai. Ficu o apucă de mijloc. Tremura. Faţa i se încinse, cuvintele i se rătăceau în gură, nerostite. Guvernantei îi plăcea tremuriciul ăsta şi spaima din făptura băiatului. Seara sporea neastâmpărul lui Ficu şi foamea lui de femee, încă neîncercată până azi. S'a despărţit de guvernantă năuc, cu arsuri în gâtlej şi cu mersul ca pe vârfuri de cuţit.

Calea Dudeşti ardea în ferestre cât ochii de bou şi în galantare minuscule de joc de copii. Seara a închis pe gospodari în case reci, lângă patul plozilor cu guturai şi cu precoce bronşite pe dedesuptul cămăşuţelor murdare. Cârciumele primeau clientela obicinuită: patronii de ateliere, melancolizaţi de repetarea identică a tusei zilnice, slujbaşii din centru care, în drum spre locuinţă, se abat un ceas la o „gustare", gravi burghezi din cartier, oficiând în faţa rachiului ritul băutorului convins, beţivii locului la care se adăugau ocazionalii...

Băiatul privea prin ferestre lumea cartierului, săracă, necăjită şi blestemată să-şi macine viaţa între atelier şi pat, cum „petrece" şi se înveseleşte odată cu consumarea vinului şi-a ţuicii. Il întrista spectacolul acestei veselii forţate. Părea o luptă cu diavoli, hotărârea asta aprinsă de a fi veseli cu tot dinadinsul. Dintr'o dugheană se auzea o vioară. Un bătrân se chinuia la ea. Alăturea o fată cu cap de copil îngâna un cântec. Ficu privea la „clienţii" dela mese: mâncând mititeii, vorbindu-şi cu gura plină şi râzând, ei ignorau cu desăvârşire prezenţa bătrânului, a fiicei sale, poate, şi-a cântecului...

Ii era lehamite de casă. Ştia că va găsi pe bătrâna cu obrajii descompuşi, ruinată de boala ei de pântec, şi-o milă ca o apă îl cuprinse din creştet până în talpă. Săraca babă! Ea nu vrea să-şi dea pe faţa suferinţa. N'are cui spune că o doare pântecul şi că trebuie să-şi odihnească trupu-i şubred pe pat sau

în jilţ. Mătuşa e o speriată care ţipă toată ziua se frământă şi se blestemă din te miri ce. Rubin îşi face viaţa la cafenea sau, mai rar, la atelier şi la „Pomu Verde", unde a revenit pocăit să „grupeze" cavalerii şi „damele" dansului... Moriţ îi scrie rar şi bătrâna nu vrea de loc să-l necăjească. Nu l'a vestit nici măcar de moartea Estherei, de care îi spune că e „ceva mai bine" — nenorocita! Rubedeniilor celorlalte să le strige baba neputinţa ei trupească? Ar fi ca şi când n'ar fi. Ficu ştie ce gânduri ard sub fruntea bătrânei şi tace. Ar mai găsi acasă pe Şoifer făcând socoteli şi ciorovăindu-se cu cismarul beat din Trinităţii care-i prelucrează marfa. Negustorul va afla mici cusururi bocancilor reparaţi de mântuială. Beţivanul se va jura pe ochi că a lucrat cu râvnă şi cu multă tragere de inimă şi că nu înţelege să lase o para din preţul cu care s'au învoit. Atunci, negustorul, resemnat înşira nişte cifre pe hârtie şi-l poftea pe cismar s'adune. Beţivanul privea cu multă luare-aminte hârtia şi începea: opt, va să zică, şi cu nouă fac odată nouăsprezece, nouă şi una reţinem, — bun! Trei şi cu şease opt — ba nu! — nouă şi cu una zece şi cu cinci unspeece — nu: treispreece, — ei! comédie!... Trebuie să intervie Şulăm şi să-i potrivească numerele. Ieşea altă dandana, cismarul susţinând că-i înşelat şi negustorul răcnind că 'n viaţa lui n'are să-i mai dea de lucru... De asemenea isprăvi, Ficu, se săturase până 'n gât. Ar fi vrut să i-o spuie şi bătrânei. O cruţa însă, din pricina bolii. Nici tatii nu-i putea împărtăşi vre-un gând. Şoifer

îşi reluase de-abinelea viaţa dinainte: noaptea la bar, la întoarcere la Cearnă şi-acasă doar să doarmă. De băiat se împiedica rar şi-atunci îşi amintea, vag, de Ficu. Din când în când îi dădea chiar câţiva gologani sau îi făgăduia un rând de haine. Până una-alta îl obliga să poarte pantalonii săi, prea lungi şi prea laţi şi haina în care încăpeau câţiva ca dânsul. Se făcea târziu şi mai mult cu gândul la spaima bătrânei se întoarse acasă. De peste drum, din hanul cu castani se iveau capetele fetelor plimbăreţe. Sily şi Marală. Semănau, deşi nu se înrudeau. Purtau în acelaş chip părul, rochia, paltonul. Se ţineau strâns de mână sau de talie. Surâdeau egal şi în acelaş timp şi aveau aceiaş prieteni. Sily rezistase asalturilor bărbăteşti. Despre Marală se vorbeau, însă, multe.

Ficu salută fetele cu ochiul deschis mai ales spre Sily.

Seara de argint în care întâlnise spatele tare al guvernantei, cântecul de tristeţi neînţelese al bătrânului din Dudeşti, cuvântul şi gestul deschizător de lumi până mai eri închise ale lui Ioil, suferinţa neîmpărtăşită nimănui care ardea întrânsul ca un foc cu neputinţă de stins, de pe urma mamei, toate îl goneau spre fata din han, văzută de zeci de ori, dar niciodată ca în astăseară, deosebită, neaşteptată, miraculoasă. Frumoasă fată, Sily. Scundă, brună, cărnoasă şi, mai ales, magnetică. Da, magnetică. Acesta i se părea cuvântul potrivit. O candoare a fetii, o lume adâncă în ochii prea negri şi prea fosforescenţi, un surâs care îi înflorea obrazul de căr-

bune şi-o nelinişte care pornea de undeva din trupu-i mărunt, l'au împietrit adesea în gura hanului pe Ficu. Nu înţelegea de ce îi curgea sângele iureş prin vine, de ce îi ardeau buzele şi-i tremurau uşor genunchii. Ioil i-a relevat propriu-i mister. Şi Sily i s'a ivit ca o nevoie de dragoste, ca o binecuvântare, ca împlinirea unui destin. Pe cealaltă n'o privea lung niciodată. O fată-femee, râzând sgomotos şi închizând ochiul stâng, curbându-se de haz şi gesticulând necontenit, cum sunt atâtea prin Dudeşti şi Văcăreşti. Vecinii pretindeau că se „ţinea" cu cârciumarul dela „Lupu' roşu". Ar fi văzut-o chiar chefuind cu patronul (om însurat şi cu o droaie de copii) într'un local din Dobroteasa. Se vede că ticălosul se fereşte de nevastă şi de propriile-i fete cam mărişoare, spuneau mahalagiii. Acolo, însă, în Dobroteasa, la Niţă, vin şmecherii şi cuţitarii de dincolo de linie. Nici unul nu trece la centru, adică în spre Hala Vechiturilor sau, pe Dudeşti, la „Peştele cu solzi." S'a înşelat, însă, pezevenghiul. A fost cunoscut şi Idl, chiorul, a şi vestit nevasta de întâmplare. Maralâ ar fi fost părăsită. Acum se înhaită — pretinde hanul — când cu un babalâc pofticios la trup fraged de muiere, când cu un licean crud şi stângaciu. Ficu trecea rece pe lângă râsetele şi chemările ei. In astă-seară Saly e mai caldă, zâmbetul ei mai viu, magnetismul fiinţei mărunte mai puternic. Şi Ficu trebuia să înlocuiască dragostea pentru mama cu o alta, — deopotrivă de puternică, de profundă, de vie. Femeea care a murit l'a lăsat orfan nu numai de privirea ei tristă şi bună, de mân-

găerile mânii slabe şi delicate, de zâmbetul care se voia înviorător şi nu izbutea să fie decât o grimasă, — ci şi de o pasiune care să-l oblige să trăiască. Odată, acrit de necazuri şi copil, şi-a părăsit casa. Astăzi ar fi părăsit viaţa. Ideia că e zadarnic să se mai culce în patul de fier, supravegheat de boala bunicii şi de nervozităţile dese ale mătuşii; că e tot atât de zadarnic să se mai întâlnească, în Dudeşti sau Văcăreşti, cu unchiu Rubin şi să compuie scrisori pentru San Francisco despre întâmplările de-acasă; că e la fel de zadarnic să-şi caute slujbă şi să rătăcească prin cartier, fără un gologan în buzunar în arşiţa lui Iulie, însetat şi întristat sau tremurând de frig, în Ianuarie în biata lui pelerină care-i ţinea loc de palton, — îl urmărise zile şi luni întregi după moartea mamei. Golul din lăuntru-i se mărea până la desperare. Intâlnirea fetei l'a mişcat, i-a populat Sahara interioară cu îngeri şi zâmbete şi l'a îndemnat să caute vieţii altă deslegare.

Saly aflase că Ficu e poet şi l'a rugat să-i întocmească un madrigal pentru o soră mai mare, devenită mamă. Băiatul a refuzat-o, cu neîndemânare, aiurit par'că de prezenţa fetii. Câtva timp s'au întâlnit întâmplător în stradă. Saly îi zâmbea, cald. Dar băiatul nu reţinea din zâmbet de cât culoarea lui nouă şi din fată decât aspectul ei, aproape ireal de pictură idealistă. D'abea în seara asta, după discuţia cu Ioil şi pipăirea guvernantei trupeşe, Saly i se releva şi în alt chip, — într'un chip material. arzând de tinereţe şi dragoste. Da, fata asta îi

învie pasiunea şi rezervele lui de iubire îngropate odată cu mama, odată cu visul care s'a stins. Acum împlineşte treisprezece ani. E aproape asemenea camarazilor întâmplători din cartier care se poartă în haină strânsă pe talie şi vând marfă de preţ în marile magazine din Lipscani... Saly s'a desprins de Marală şi i-a întins o mână voinică de fată vie — cum n'a văzut-o şi cum nu şi-a închipuit-o el niciodată. Mâna lui ardea în a ei. Poate că deaceia l'a şi întrebat dacă nu se simte cumva bolnav? Bolnav? a râs Ficu. Nu, — de loc. Marală îi făcea semne, râzând, s'o sărute. Băiatul se înroşi şi nu mai putu răspunde celorlalte întrebări — cascadă ale fetii. La despărţire l'a rugat să mai treacă şi pe trotuarul lor. Ficu a făgăduit, salutând, serios, cu capul şi pe cealaltă fată. Marală i-a răspuns râzând şi apoi a auzit-o spunând o vorbă de ruşine în urechea tovarăşii, desigur despre dânsul. Asemenea vorbe circulau numai printre băieţi, *mardeiaşii* locului şi printre bătrânii blazaţi care-şi dispreţuiau copiii sau nepoţii. Se miră că o asemenea fată poate trăi vecinic lângă Saly, care, e convins de-asta, nu întrebuinţează niciodată limba liberă a prietenei. Are să-i vorbească odată, numai între patru ochi — ochii ei îl obsedau — şi are s'o facă să se lepede de companioană. Marală umblă cu bărbaţi — acuma băiatul ştie bine ce însemnează a umbla cu bărbaţi. Face exact ca femeile din Crucea de Piatră cu vizitatorii lor, cum l'a lămurit Ioil. Şi poate că i-a şi spus şi fetei şi i-a desvăluit totul, totul... Poate că nimic nu mai este astăzi taină pentru

Saly. Poate că îl priveşte aşa, sigură de ea şi fără tremurul ochilor, pentrucă ştie tot, mai multe chiar decât dânsul.

Prietenii băieţeşti are Saly — asta e sigur. Marală i-a recomandat pe toţi „cavalerii" din Calea Văcăreşti. Le-a văzut în cârd cu tinereii sclivisiţi şi pudraţi, la cofetărie. Dar Saly păstra aceiaşi tăcere de madonă şi aceiaşi privire candidă şi adâncă. Numai Marală râdea şi vorbea tare şi se lăsa pe spate, îndoind, sub greutatea trupului ei, scaunul şi făcând cu ochiul liceenilor...

Dar Saly a putut, totuşi, asculta gângâveala lui Marcel, funcţionar la Banca Marcovici, fără greaţă. Marcel e un băiat cu patru-cinci ani mai vârstnic decât Ficu şi poartă batistă de mătasă în buzunarul din faţă şi ochelari de soare chiar în timpul iernii ca să *impresioneze* pe Isac băcanul şi pe Idl, chiorul, geloşi de ţinuta „fasonatului" şi „ochelaristului". E sec şi prostănac, însă, crede Ficu şi asta nu pricepe: cum de se poate lega vorba cu el, fie numai la o prăjitură sau la o limonadă. Dar Ionel? Tată-său e depozitar de fierărie veche, are — se crede, în cartier — parale şi i-a putut astfel cumpăra o bicicletă. Ionel nu se poate mândri cu nimic: nici nu-i la bancă, nici nu se poartă bărbăteşte, nici ochelari de soare n'are... Totuşi, Marală i l'a recomandat lui Saly şi acum sunt cu toţii prieteni. Singurul mai *serios* din bandă e tânărul, sau chiar *domnul* Tănăsel pentrucă are vreo douăzeci de ani, e în a „opta" şi se rade odată la trei zile, în văzul tuturor mahalagiilor, la bărbier. Tănăsel

e sprinten şi frumos, joacă oina ca nimeni altul, întârzie adesea noaptea în oraş, umblând „civil", fumează şi spune fetelor pe nume. Dar şi Tănăsel izbuteşte mai ales la Maralä. De Saly nu se apropie nimeni uşor. Ficu regretă, însă, prieteniile astea şi e hotărât să-i vorbească, deschis. Mai întâi, tăiată scurt intimitatea cu Maralä. E o stricată, o fată care a trecut prin patul bărbaţilor aşa cum au trecut fetele din „Crucea de Piatră" prin braţele lui Ioil. Şi el o vede: pură şi neatinsă de mâini maculate. Sau, poate, se întreabă, cutremurându-se, s'o fi sărutat şi ea, îndemnată de prieteni, cu Tănăsel sau cu Marcel sau, chiar cu Ionel?

Marala n'avea tată. Murise de timpuriu dintr'o înţepătură de cui ruginit. O întreagă poveste. Mamă-sa a vândut uneltele de tâmplărie a doua zi şi s'a înhăitat cu un brutar, mai bătrân cu treizeci de ani decât dânsa. Şi despre ea se vorbesc multe în stradă. Nevestele hanului pretind că-i o beţivană care îşi cheltueşte banii pe rachiuri şi drojdii de tot felul. Foarte des, bătrânul o bate. E tare bătrânul şi furios întotdeauna pe femee. Atunci vecinele se adună în faţa casei şi-şi întregesc istoriile, toate despre văduva tâmplarului.

De ce o bate bătrânul? Pretinde că-i înşelat. Şi spre hazul hanului, mai pretinde că ştie precis întotdeauna când e înşelat. Cică de câte ori femeea se culcă cu un bărbat, îi rămâne semn pe partea dreaptă a spatelui. Asta ar fi povestea. Degeaba se apără ţiitoarea şi se jură cu foc, — bătrânul vede semnul şi nu se lasă convins. Vecinele cred că

moşu' are dreptate. Una a şi făcut o încercare şi a pândit-o pe văduvă. A văzut cu ochii ei cum s'a strecurat pe înserate Idl, chiorul, în odaia femeei şi a auzit, apoi, de-afară, dela fereastra care da în curte, sgomotele ştiute ale dragostei. A doua zi moşul a bătut-o crunt pe văduvă: văzuse semnul care nu-l înşală niciodată. Ce să înveţe Maralä dela o asemenea femee care se întinde cu toţi bărbaţii? se întreba Ficu, bătrâneşte, şi crezu c'o poate scuza, chiar şi pe fată.

Părinţii lui Saly, necăjiţi şi ei, sunt, însă, croiţi din altă ştofă. Au, chiar în calea Văcăreşti, o dugheană cu mărunţişuri şi stau numai ei acolo cât e ziua de lungă. Femeea mătură, îngrijeşte de curăţenia rafturilor şi încasează banii. Bărbatul vinde marfa. Saly a vrut să-i ajute, oferindu-se să stea şi ea în prăvălie. Dar părinţii s'au împotrivit. Numai două fete au fost în casă. Una s'a măritat de curând. A rămas singură Saly să aibe în paza ei casa... Ficu regretă întâmplarea. Ar fi trebuit să-i răspundă imediat lui Maralä şi — chiar — s'o îndepărteze de Saly. Dar gândul i se păru — nu ştia de ce — foarte caraghios. Se simţi mic, sdrenţuit, învins. Ah! dacă ar avea măcar vârsta lui Tănăsel! Nu l'ar mai privi peste umăr nimeni. Azi, unde intră să întrebe de un post, i se răspunde că-i prea pirpiriu şi nu va fi în stare să-şi împlinească bine datoria. Sfios, ruşinat, şovăelnic, Ficu nici nu încearcă măcar să dovedească burtosului că se pricepe, că a făcut douitrei ani *Comerţul* şi poate ajuta la Registre, că primeşte orice leafă, numai să câştige ceva. Limba i se

face de clei şi nu deschide gura să-l tai. E un prost, hotărât, îşi zise apăsând clanţa uşii. Un prost şi un bolnăvicios. In fiecare noapte se trezea speriat şi se întreba în ce chip se transformă trupul morţilor în groapă. Ultima viziune a mamei, cu obrazul ei mic cât un măr, schimbat, aproape de nerecunoscut, alb şi transparent şi cu ochii pe jumătate închişi, şoptind ceva sau gemând cu buze arse, îl turburase adânc. Inchisese tabloul în sânge. Nu se mai putea — şi nici că voia — să se despartă de el. Il urmărea pretutindeni, în stradă, pe locurile virane ale cartierului, în timpul lungilor meditaţii cu sine însuşi şi mai ales noaptea, când bătrâna simula somnul ca să nu-l indispuie, când în toate celelalte case din curte oamenii sănătoşi dorm fără complicaţii şi oraşul se linişteşte ca într'o poză. Atunci el deschidea ochii mari în întunericul greu şi o vedea pe mama, în patul de fier, slabă, pierdută, în ajunul celei din urmă aventuri. După câte luni, se întreba Ficu, putrezeşte, oare, lemnul sicriului? Şi când şi cum pătrund dihăniile pământului în trupul fără suflare? Peste un an sau zece — din femeea care îi mângăia părul şi-i cânta cântece de leagăn sau de vitejie, cu vocea ei curată, nu va mai rămâne decât un pachet de oase. Şi ce se mai întâmplă *după?* Băiatul retrăia episoadele defuncte, supărările pricinuite mamei, învierşunările lui zadarnice, încruntările sărmane ale cusutoresii şi izbucnea deodată într'un plâns cu hohote cu pumnii strânşi sub bărbie. In asemenea nopţi, bătrâna se apropia de el, nu-i spunea nimic (vorba

ei răguşită şi spartă l'ar fi necăjit, poate, presupunea Leia) şi aştepta, cu braţele încrucişate, să se potolească băiatul. Apoi îl acoperea bine, îi ştergea cu batista, mirosind a cafea prăjită, ochii şi-l săruta cu buze uscate pe frunte. Apropierea bunicii îi făcea bine, — îl liniştea. Ideea că este cineva alăturea care să-i cunoască suferinţa şi să-l apere de cine ştie ce primejdii, îl bucura ca un dar de Crăciun. Alteori i se părea că e şi el bolnav, foarte bolnav, ca mama. Tuşea, asuda, îşi punea termometrul, se aprindea la faţă şi tremura brusc fără motiv, — apoi se întindea pe canapea şi închidea ochii, terorizat de convingerea sfârşitului. Işi descoperea, la oglindă, cearcăne în jurul ochilor, o paloare ciudată a feţii şi un aer de precoce tuberculos. Zile întregi trecea prin toate fazele bolii presupuse. Ştern-baum îl examina atent şi nu ştia ce dracu să-i mai prescrie. Il încredinţă că remediul stă în noi înşine, că totul e o închipuire şi că ar trebui să facă un efort... Ficu zâmbea, încredul, şi se trântea în pat, sub plapumă, gemând. In asemenea împrejurări convorbea cu mamă-sa, ca şi când ar fi avut, înainte-i, fiinţa vie a cusutoresei. Ii cerea puţină limonadă sau o pereche nouă de pantofi, un almanah ilustrat sau o fotografie... Se trezea scăldat în sudori, cu fundul gurii amar şi desgustat de toate.

Prin urmare, a venit şi la bunica Gruiescu? se miră Ficu.

— Şi ce-a spus?

Tuşa mişca din cap, iritată şi revoltată, par'că,

pe soarta care o copleşeşte cu atâtea necazuri. Ce-a spus? N'a spus nimic. I-a dat un praf.

Bunica slăbise, ochii ei căpătară o expresie şi mai severă şi era penibilă femeea asta bătrână care alergâ de zeci de ori la closet, muncită de o diaree fără început şi fără sfârşit.

S'a culcat, nemâncat, şi adormind a visat-o pe Esther care-i reamintea sfaturile vechi. Da, — o să-l asculte pe Şulăm, are să-i intre în voie... Şi pe tuşa... şi pe baba... E şi ea, săraca, bolnavă, Foarte — foarte bolnavă, după cum pare.

Dimineaţa se vestea rece. Ficu s'a oprit lângă jilţul babei. Cu capul în piept, cu ochii închişi, Leia se odihnea. D'abea se aşezase, întoarsă dela closet, şi pântecul o muncea iar.

— Ţi-e tare rău, babă?

Leia căută să-i surâdă. Dar gura ei, de câte-ori încerca un asemenea efort, se strâmba într'o grimasă. Băiatul cunoştea, totuşi, intenţia femeei.

Ii luă mâna. Numai oase. Nu era mâna bunicii, — era mâna mamei. Toate mâinile familiei vor fi poate aşa, îşi spuse Ficu. Ii duse mâna uşor la buze.

Bătrâna şi-o retrase, speriată.

— Lasă-mă, puiule, îi spuse. Nu e nimic. Puţină răceală.

Şi ieşi la closet.

Seara tremura, deşi în casă căldura se înteţise.

Fu chemat Gruber. Dădu din umeri, citi reţeta profesorului Gruescu şi recomandă bolnavei linişte. Ficu observând obrazul bătrânei scoase un ţipăt scurt.

— Ce-i? îl întrebară toţi.

— Nimic!

— De ce-ai ţipat? ce 's nebuniile astea? Te-ai prostit!

Vorbia Şulăm.

Băiatul tăcu. El ştie de ce-a ţipat. Pe obrazul bunicăi se aşternuse pământiul acela prevestitor al morţii. Niciodată, aşa cum l-a încredinţat şi Veta, nu se iveşte culoarea asta blestemată pe obrazul omului viu.

Haike întrebă ceva la ureche pe bărbatu-său. Omul deschise ochii mari şi răspunse încuviinţând din cap. Femeea voia să fie consultat şi doctorul Rosenthal.

Veta fugi la doctor, dar se întoarse curând: d'abea mâine vine, a plecat la nişte rude în provincie. Haike ceru şi părerea bătrânei. Leia, cu dureri mari, mereu în acelaş loc, spuse că e mai bine să aştepte până a doua zi. Apoi închise iar ochii, voind să se odihnească. Nu izbuti. Eşi la closet, de unde reveni în câteva secunde. Se reaşeză, răsuflând greu, dar se ridică imediat împinsă, par'că de cineva, şi cu o faţă mirată, desperată, stoarsă de vlagă părăsi odaia. Bătrâna nu-şi dădea seama ce anume are în pântec, de ce îi vine mereu să iasă şi de ce o doare atât de cumplit în partea dreaptă.

Se făcuse târziu. Singură cu Ficu (rugase pe ceilalţi s'o lase să se culce) bătrâna încercă să-l încredinţeze că n'are nimic grav: o simplă diaree, praful lui Gruescu e foarte bun şi d'abea îl aştepta pe Rosenthal să o asigure că nu se înşală.

Leia îşi dădea seama că minte! Băiatul, deasemenea înţelese şiretlicul bătrânei. Il înduioşă grija femeei de a nu-l speria!

Numai de el avea grijă, de el, în sufletul căruia se adunase să poposească şi par'că să nu mai plece toate spaimele moşilor şi strămoşilor şi, poate, cine ştie, toată neliniştea mamei. Bătrâna se uită la ceas. Apoi îl întreba de ce nu se culcă. Ficu îi spuse că nu se simte obosit. Bătrâna îi întocmi patul şi-l rugă să se culce. Ascultător, băiatul se desbrăcă, în dosul paravanului de carton care îl despărţea de bătrână, şi se culcă. Inchise ochii, prefăcându-se că doarme. Atunci, prin deschizătura imperceptibilă a pleoapelor o văzu pe Leia ridicându-se şi mergând în vârful degetelor, spre closet.

Dimineaţa, o găsi în jilţ în aceiaşi postură. Nu ştia, dar presupunea că a făcut tot timpul naveta între odaie şi latrina din fundul curţii.

In apropierea ei, Ficu simţi un miros greu, putred, cunoscut — par'că. Şi rămase împietrit locului. Da, nu mai încape nici o îndoială, aşa mirosea şi mama lui în ajunul morţii. Eşi în stradă, cu trupul în febră, cu pasul nesigur, halucinant.

In colţ, la ceainărie, îl întâlni pe Rubin. Neras ca de-obiceiu, aştepta pe cineva: urma să plece la Piteşti să lucreze. Plictisit, fără bani şi nedormit, unchiul ţinea să afle ce se mai petrece „pe-acasă". Nu-i plăcea să vie în Traian, din pricina lui Şulăm care-l botezase „Rubin face planu" — adică Rubin se pregăteşte să-şi tapeze sora. Inainte, când trăia Esther, aproape că se afla zilnic la masă la dânşii,

la prânz şi seara. Ficu îl speriase. Paloarea obrazului, spaima din privirea lui aprinsă, întreaga agitaţie din băiat nu-i plăcură de fel.

— De câteva zile îi e foarte rău lu' *baba!* lămuri Ficu.

— O doare burta, aşa-i?

— Da, o doare rău. Nu mai doarme, nu mai mănâncă.

— Păi de mâncat nici nu prea are ce! făcu, îmbufnat perierul. Il ştiu eu pe Şulăm. Fac *ăia* o supă pentru toţi şi cu asta vor să hrănească zece guri!

Băiatul negă sgârcenia unchiului. Se găteşte destul. Bătrâna nu poate, însă, mânca din pricina bolii. Inainte, adică în primele săptămâni după moartea mamei, mânca. Au tot ce le trebuie la Solţ.

Rubin ridică din umeri, plictisit. Ştia el ce spune. Ultima dată când a fost la Haike, l-a primit afară, să nu care cumva s'o vadă bărbatu-său. Dece? Vine să fure? Să omoare? Să dea foc? I-a cerut o *piesă*, doar, ca să aibe de coşniţă o zi-două.

Nu-i sora lui?

Ficu îl asculta cu gândul dus. Apoi, trezit, îi ţipă în obraz:

— Moare baba!

Perierul înghiţi în sec, enervat.

— Pardon! spuse. Nu pricep.

Şi, fără să mai aştepte o lămurire, o luă la fugă spre casa bătrânii. Ficu îl urma cu pasul egal, greoi.

Bătrâna se plimba prin odaie, apăsându-şi cu mâna partea dreaptă a pântecului. Privea, speriată, la fie-

care, par'că ar fi voit să afle de ce dracu' o doare pe ea atât de tare pântecul?

Rubin şoptea ceva soră-sii. Veta vorbi tare că e timpul să meargă la doctorul Rosenthal să vadă de nu cumva a venit. Neprimind nici un răspuns, hotărî singură să meargă — „doar l'o afla".

Ficu încremenise lângă uşă. Nu vedea decât obrazul pământiu al bătrânei.

— Babă, o chemă el, ţi-e tare rău, babă?

Bătrâna se opri.

— Rău? Nuu! Dacă mi-ar fi rău m'aşi culca 'n pat! Ai văzut tu bolnavi care să umble ca mine, hai?

Şi vru să râză. Dar râsul nu venea.

Băiatul se apropie de Leia. Făcu, însă, îndată un pas înapoi. Hainele, trupul, întreaga fiinţă a bătrânei mirosea urât. Ficu privi atent chipul celorlalţi din casă: nici unul nu-şi însemna în ochi, pe buze, în atitudine vreo mirare, vre-o jenă, nimic. Işi spuse că e o simplă închipuire. Se apropie, hotărât, din nou de Leia. Nu mai încape nici o îndoială: sărmana puţea.

Gândurile i se opriră, deodată, ca la comandă: intrase doctorul Rosenthal.

Elegant, suplu, parfumat şi surâzător, rugă pe *mimă Haike* să-l ierte de întârziere: a fost chemat la Ploeşti, la un bolnav. Examină obrazul bătrânii, îi pipăi atent pântecul, apăsând pe locul dureros, întrebă dacă are greaţă sau arsuri şi-i prescrise un medicament.

La ieşire spuse lui Şulăm că va fi nevoit să mai treacă peste două-trei zile. Ce vârstă are? se interesă, apoi, aprinzându-şi ţigara. Ficu îşi aminteşte că şi de mamă-sa s'a interesat la fel: ce vârstă are, cine îngrijeşte de copil şi alte asemenea întrebări pe care nici un medic nu le mai pusese înainte.

— Aţi observat ce culoare are obrazul bolnavei?

Rosenthal se întoarse uimit spre Ficu.

— Am observat, scumpule! Dece?

— Numai aşa... E o culoare ciudată... culoare de pământ.

Doctorul ridică din sprincene şi surâse.

— Ar trebui să-l faceţi doctor! glumi el cu Haike. Se pricepe.

Şi plecă.

Trecură câteva zile banale. Bătrâna se văita mereu de pântec. N'o mai durea ca la început, dar avea o slăbiciune ciudată, care o înţepenea în pat cu ceasurile. Atunci rămânea întinsă pe spate, cu ochii deschişi de groază ca înaintea unei viziuni catastrofale.

Ficu observa, scârbit şi mişcat, în acelaş timp, că bătrâna se ridica adesea din pat spre a ieşi la closet, dar se pierdea în drum: o dâră subţire de fecale însemna fiecare pas al bolnavei. Băiatul rugă pe Veta s'o ajute, să n'o mai lase de capul ei. Femeea ridică din umeri, scuipă gros şi anunţă pe băiat că pleacă. I-a scris văru' Matei să vie acasă. Cât a trăit *cucoana* „Stera" a consimţit olteanca să facă de toate... Acu' i s'a acrit şi ei.

Seara, Şoifer fiind liber şi obosit, renunţă la *Cearnă*. Intrebă, în treacăt, pe Ficu dacă îi e într'adevăr atât de rău bătrânii cum se aude în oraş?

Chelnerul trecuse prin Calea Văcăreşti şi se întâlnise cu foştii vecini din han. Toţi pretindeau că Leia se prăpădeşte. El nu ştia ce să le răspundă.

Ficu îi spuse, cu ochii umflaţi de plâns, că, într'adevăr, babii îi merge din ce în ce mai rău şi că se prăpădeşte. Şoifer se miră foarte, câscă prelung şi se culcă.

Ficu aflase că tată-său se însoară. Era în vorbă cu un peţitor. Totul a fost pregătit. Lui, însă, Şoifer nu-i spusese încă nimic.

Băiatul aşteptă câtva timp şi-apoi, văzând că tuşa întârzie, ieşi în curte. Şulăm se înapoia dela sinagogă. Rugase acolo pe cantor să-i facă o rugăciune bătrânei şi se mândrea că numai el s'a gândit la asta.

— Unchiule, îl întâmpină Ficu în jargon, e adevărat că tata se însoară?

Şulăm lăsă capul în jos şi-i răspunse rece:

— Aşa mi se pare. *Noi* nu ne băgăm. Asta-i treaba lui. Il priveşte. Nu te rezema de pom!

Şi plecă, înfuriat nu se ştie de ce.

Dimineaţa, tuşa îi spuse, tremurând:

— Iar te bagi în daraveri *d'alea!*

Ficu nu pricepea. Rugă pe femee să-l lămurească.

Haike, îmbufnată, i-o reteză scurt, făcând aluzie la apropiata nuntă a chelnerului.

Nu se cuvine unui copil, unui băiat, fie de paisprezece ani, să se intereseze cu atâta stăruinţă de un asemenea proect. Se însoară Şoifer? Foarte bine! Ce să facă omu'? Are şi el nevoie de-o casă, de-o masă... Numai că se 'nşală dacă îşi

închipuie c'o să mai dea de-o proastă, de o nenorocită şi cinstită ca Esther care toată ziua şi toată noaptea lucra la maşina de cusut ca să aibe ai casii ce le trebuie.

— Să se însoare! — sfârşi femeea prin a ţipa, să se însoare, mânca-i-ar câinii sufletul de ticălos!

Tuşa, răsuflând greu, devenea din ce în ce mai tragică. Ficu o linişti, aducându-i aminte de doctorul Rosenthal care trebuia să sosească neapărat.

Băiatul privi la ceas.

— Acu' vine! Acu'!

Bătrâna, care ascultase totul, din odaia vecină, veni drept spre Haike. Ii puse mâna pe umăr. Ii vorbi încet, aproape în şoaptă.

Tuşa se miră:

— Da' ce-am spus? făcu ea, la început calm. Da' ce-am spus — vocea se îngroşa, femeea devenea nervoasă, ce-am spus pentru numele lui Dumnezeu? Voia să continue. Veta se ivi, alarmată.

— Vine domnu' doctor!

Haike tăcu, Ficu se ridică de pe scaun ca şi când ar aştepta vreun răspuns şi bătrâna se lăsă, moale, în jilţ.

Rosenthal intră, surâzând. Işi trase un scaun lângă bolnavă şi începu cu Leia o lungă convorbire despre lume, vreme, greutăţile casii, ca şi când se cunoşteau de ani şi ani de zile. Furată de vocea mieroasă a medicului, bătrâna portretiza pe Moriţ şi pe Rubin, plângea, cu foc, pe Esther, mărturisi că lui Şoifer îi e greu să stea singur ca vai de el într'o cămăruţă străină şi că ea n'are nimic împotriva că-

sătoriei proiectate a chelnerului; toată amărăciunea i-o provoacă Ficu; ea l-ar îngriji dar e bătrână, e bolnavă... Aici reintră deodată, ca sub efectul unui duş de apă rece, în realitatea de fiecare zi. E bolnavă. Rosenthal, ca şi când convorbirea s'ar fi încheiat, se ridică, salută şi ieşi. In curte, Haike şi Ficu îl aşteptau, îngânduraţi.

— Are cancer, cred! — spuse doctorul. Şi mişcă din cap.

— Cancer? ţipă Haike. Cancer? Tot cancer?

— Hm!... da! spuse încet Rosenthal.

Şi mângâie — gestul lui obicinuit gândi Ficu — obrazul băiatului. Ar mai fi vrut să-l întrebe de şcoală, de sănătate, de cinematograf. Băiatul avea, însă, o privire tristă de bătrân, lucidă şi pătrunzătoare care îi tăiă dintr'odată buna dispoziţie, forţată şi ea.

— Ar fi bine s'o duceţi undeva, la un spital! spuse el femeei.

— La spital! Dece la spital? întrebă, în panică, femeea.

— De, ştiu eu! Poate că ar fi mai bine căutată. Apoi, cu pasul rar, părăsi curtea.

Haike protestă. N'are nevoie de spital. Are s'o îngrijească destul de bine şi-aici acasă...

Zilele trec repede, alungate par'că din spate. Ficu nu ştie cum să-şi menţie obrazul liniştit şi privirea de câte ori se întâlneşte cu Leia. Acum îl evită şi bătrâna. Simţea că-i miroase urât trupul, vestmintele, locul pe care îl străbate, totul în juru-i. Se duce de câteva ori pe zi în magazia de lemne,

trage după ea uşa, şi se spală într'un lighean de tinichea în care apa se vaetă, par'că şi sbiară, de câteori e turnată de mâna bătrânei. Dar străduinţele Leei nu ajută la nimic. Ieşind în curte, spre casă, nu-şi poate stăpâni pântecul şi se pierde pe ea. Pricepe târziu când se simte udă şi nevolnică. O astfel de stare îi dă o tristeţe şi o desperare care nu are cum să se manifeste, bolnava luptându-se în taină din răsputeri cu durerile să nu-şi dea pe faţă suferinţa. Băiatul vede şi pricepe totul şi o milă cum n'a mai încercat-o niciodată îl cuprinde faţă de bătrână. Şulăm e din zi în zi mai plictisit de prezenţa acestei noui familii în chiar apartamentul *lui*. Chelnerul plăteşte greu chiria, bătrâna n'are o leţcaie şi Ficu nu-şi găseşte nicăiri vreun loc. Biroul de instalaţii tehnice al inginerului Prun îl amână din săptămână 'n săptămână. Pe deasupra, boala bătrânei, care îl stinghereşte mult. Doctori, mereu doctori, miros de ether pretutindeni şi de fecale în casă şi Haike care nu-şi mai vede cum se cade de treabă. Eri a dat nişte rufe la spălat. O să-l ruineze nevasta dacă are să facă mereu cheltueli nesăbuite, gândeşte Şulăm. A mai aflat că Veta şi-a împachetat de astădată hotărîtă boarfele şi la capătul săptămânei pleacă. Haike a încredinţat-o că are să-i plătească ea *restanţa*. Mare belea!

Ficu îl vede şi-i ştie suferinţa.

— Lasă, unchiule, că am să câştig şi eu ceva. Intru zilele astea la birou.

Omul dă din cap, neîncrezător.

— La Prun?

— Da, nene!

Şulăm zice simplu: Să dea Dumnezeu! şi se duce să-şi facă socotelile cu beţivanul sosit deadreptul dela cârciumă.

In casă, Leia, stânjenită de starea ei fizică, lucrează cu râvnă, la ciorap. In munca asta ea vede singurul mijloc de a evada din prezent.

Ficu se apropie de ea, hotărît să-şi învingă orice repulsie pentru mirosul urât al bătrânei. Leia lasă ciorapul şi-i zâmbeşte cu gratitudine. Vrea să-i spuie ceva, dar se ridică, albă şi pripită, şi iese. Pe băiat îl podideşte plânsul. Bătrâna se duce, repede-repede la closet, dar pe drum i se întâmplă accidentul ştiut: se pierde pe ea.

Revine cu capul în piept, tăcută şi se trânteşte în jilţ. Stă aşa un ceas-două. Ficu, revenit din oraş, o găseşte cu capul în palme, desnădăjduită. In casă mirosul greu —mirosul bătrânei stăruie ca o fatalitate. Băiatul observă, cu groază, pământiul din ce în ce mai accentuat al obrazului bolnavei.

— Puiule, Ficule, spuse Leia, vino 'ncoace puţin. Aşa. Dă-mi mâna.

Se sprijină de braţul nepotului şi ajunge la pat. Răsuflă greu. Cere să fie lăsată singură-singură de tot. Dece? Il roagă mult. Ficu iese. D'abea a păşit pragul şi din odaie răzbate afară un plâns profund, furios, desperat. Băiatul vrea să revie, dar picioarele refuză să-l asculte. De dincolo se-aude vocea bătrânei care vorbeşte cu Esther, cu Paul, cu feciorul din America. Are febră. Cuvintele îi curg, fără control din gura înspumată:

— S'o blestemi, Dumnezeule, să aibe soarta mea! Dumnezeule! Dumnezeule! ţipa femeea, gândindu-se la nevasta lui Moriţ, din pricina căreia o desparte astăzi de el oceanul.

Se oprea din blesteme, gâfâia iar, hohotea într'un plâns gros şi reîncepea vorba cu fiinţe din vis:

— Estherl, fata mea, unde eşti, mamă dragă? Coşi la maşină cămăşi? Şi tu Paule... Pauleee!

Ficu ieşi să cheme pe cineva. Il durea capul.

Bătrâna, însă, tăcu. Nu i se mai auzea aproape nici răsuflarea grea de veche astmatică. O tăcere ca un pietroi peste o groapă se aşternu dincolo. Băiatul vru totuşi să iasă, dar prin fereastră îl zări pe Rubin. Avea haine noui, unchiul, şi o floricică de foiţă în butonieră. Şi zâmbea. Aşa ciupit de vărsat, cu nasul umflat în vârf şi cu dinţii galbeni de tutun, zâmbea. Băiatul îi făcu semn cu mâna să umble încet. Perierul îşi schimbă mina. Pricepea. De când cu boala bătrânei a început să vie iar des în casa lui Şulăm. De câte ori vine, pretinde că vrea să afle veşti asupra bolii. Nu uită, însă, nici-odată să rămâie singur cu Haike şi să-i ceară *o piesă* de cinci lei.

Rubin a rămas lipit de uşe. Faţa i sa modificat: e un omuleţ plictisit iarăşi, infectat de toate blazările posibile, un Rubin de fiece zi. Inţelege că bătrâna se pierde.

— Să nu intru s'o văd? întrebă el în şoaptă pe băiat.

— Nu! face Ficu, neputându-şi reţine lacrimile care i se preling pe obraji.

Rubin îi spuse, apoi, că l-a întâlnit pe Şoifer, la ceainăria din bazar. Peste o săptămână-două se însoară. Nevasta covrigarului a fost rugată să-i găsească o femee. Şi i-a găsit-o. E o fată bună, săracă şi muncitoare. Perierul n'are nici el nimic împotriva chelnerului. Pretinde, însă, exact ca bătrâna şi ca Haike că „asta n'are sa mai lucreze tot timpul pentru casă". Ficu, absent, cere o lămurire, ca să nu tacă. Rubin i-o dă, grăbit şi vorbăreţ. De Sâmbăta trecută bănuia el că Şoifer e în tratative. De câte ori venea la *Cearnă,* îl aştepta nevasta covrigarului, îmbrobodită şi nerăbdătoare. Intâi i-a cerut un fel de garanţie că o să aibe şi ea ceva de pe urma *afaçerii.* Şoifer, ca s'o încredinţeze că-i om hotărît, i-a dat un avans de-un leu. A văzut cu ochii lui, Rubin! A doua şi a treia noapte, femeea a vorbit mult, în faţa cârciumii, cu chelnerul. Pretindea nenorocita că s'a culcat de cu ziua ca să poată fi la patru dimineaţă acolo. Puteai s'o crezi. Avea ochii zăpăciţi de nesomn şi o faţă de cadavru. In sfârşit, acu' un sfert de ceas Şoifer a recunoscut că şi-a găsit femee şi că de azi într'o săptămână sau două face nunta. El o să rămâie la mătuşa, Ficu, aşa-i?

Băiatul răspunse maşinal:

— Da! Da!

Se făcu tăcere. Rubin convingându-se că Leia doarme, strânse uşor de braţ pe băiat şi-i propuse să-l însoţească la cafenea, la un pahar de ceai. Trecură la Haike, îşi luară ziua-bună şi ieşiră în uliţă. In dreptul băcăniei, Maralâ glumea cu Idl.

— Eşti un porc, chiorule! se auzea vocea tărăgănată, a duduii.

Şi văzându-l pe Ficu:

— Uite cine-i fată mare! făcu ea, ironic.

Râseră amândoi. Ficu lăsă capul în jos, ruşinat. Perierul clipi din ochi cu înţeles spre Maralâ şi-şi răsuci mustaţa.

La cafenea, toată lumea avea să-i spuie o vorbă lui Rubin. Incepând cu patronul care îl felicită, pentru câştigarea celor trei partizi *în serie,* şi sfârşind cu negustorul de scrumbii care îl anunţă că a fost căutat de Kalman. Perierul ştia ce urmărea tipograful. Voia să-l înscrie în societatea filantropică: „Dragostea de Umanitate", dar Rubin nu simţea nici un fel de atracţie pentru asemenea „pasiuni", cum le numea cu dispreţ.

Comandă ceaiul, îşi aprinse o ţigare şi-l întrebă pe Ficu dacă ştie că are de gând să plece la Piteşti. Băiatul aflase. Acolo i se oferă un salariu omenesc, unde mai pui că-i un oraş liniştit şi are să mai scape de jucători, şi de „nebunii" din Calea Văcăreşti care-i răpesc timpul şi-l opresc să lucreze cum se cade. Băiatul îl aprobă. Işi aminteşte, însă, că unchiul a mai lipsit două-trei luni cândva, chemat să lucreze la un atelier din Buzău. Şi-atunci vorbea caşi acum: oraş liniştit, n'are să mai joace, scapă de nebuni. Pe prima carte postală trimisă la Bucureşti mamii, Rubin indica drept adresă, pentru răspuns: „Cafeneaua Libertăţii"...

— Foarte bine! Foarte bine! îl încuraja Ficu. Dar să nu stai mult acolo.

— Pardon! Nu stau decât un *sezon.*

Şi plescăi cu limba, sgomotos.

Când vru să mai comande un rând, băiatul îl opri. Era neliniştit. Bătrâna se simte din zi în zi, din ceas în ceas mai rău. Cancer. Nu mai încape nici o îndoială: doctorul Rosenthal vede bine. Şi mamei tot el i-a găsit boala. (Boală fără leac).

Rubin îl ascultă. Ştia tot ce se petrecuse în ajun. Il întâlnise şi pe Şulăm.

— Şti că-i tare plictisit?

Băiatul ridică din umeri. Nu-l mai interesa de mult nimeni. Il înfricoşa boala bătrânii — dar oamenii ceilalţi — toţi — îl lăsau indiferenţi.

— E un câine! — făcu Rubin.

— Da' de unde! răspunse, bătrâneşte, Ficu. E un om ca toţi oamenii!... Ştii că nu ne-a luat un ban chirie. Are şi el greutăţi.

— Măă! se minună perierul. Vorbeşti par'că ai fi Esther!

Şi-l lovi, moale, pe umăr.

In drum, Ficu îl întrebă dacă şi ca fată mama lui a fost tot atât de tristă, de închisă în gânduri, de ciudată. Perierul înghiţi în sec, încruntă sprâncenile, şi mărturisi că nu-şi aduce bine aminte. Se simţea stânjenit. Ii venea greu să spuie că, în timp ce el întârzia noapte după noapte, la chef sau în case „amabile" de pe latura stângă a Dâmboviţei, în nesfârşite controverse sentimentale cu croitorese şi văduve tinere, Esther, sora lor cea mai tăcută, lucra la maşina de cusut şi aducea întreg câştigul dobândit bătrânei.

— Da, aşa a fost ea, mi se pare, de când am ştiut-o! izbuti, în fine, să spuie.

Au ajuns în strada Traian. Ce-i forfoteala asta înaintea curţii lor? De ce a lăsat capul în jos Idl? De ce a pălit uşor Maralā şi n'a mai rostit nici o prostie?

Ficu face paşi mari, aleargă. Rubin, îngălbenit şi slăbit îi ţine urma. In curte, toţi vecinii.

Se-aude ţipătul lung al mătuşii. Şulăm le face un semn; nimeni nu-l pricepe.

Ficu intră în odaia bătrânei. Rubin a rămas, paralizat par'că, în prag. In pat, îmbrăcată cum se întâmplase, bătrâna cu pleoapele reci peste ochii până mai acum o clipă holbaţi, sfârşise cu toate suferinţele. Mirosea şi mai greu, în cameră, deşi cineva deschise ferestrele. Haike în picioare, făcând un pas spre uşă şi unul înapoi, ţipa strident:

— Au! Au! Au! Oi! Oi! Oi! *Momă... Momă...*

Cantorul sprijinindu-şi cu mâna bărbia, privea, trist, în podea. Croitorul încerca să liniştească femeea. Dar Haike nici nu-l vedea. Nu vedea pe nimeni.

Una din rubedeniile îndepărtate ale familiei veni lângă pat şi începu să desbrace moarta.

Intrebă ceva pe Rubin. Perierul, fâstăcit, privi la cantor, ca şi când i-ar fi cerut lui răspunsul...

Pe obrajii mătuşii, noui cute se adânciră. Căpătase o privire de animal rănit.

Ficu, sfâşiat lăuntric de o durere nouă, de o desperare fără glas, de un fel de moarte carnală care se lupta cu gândurile-i precum cu oamenii, —

întârziase privirile-i umede asupra bătrânei acoperită, între timp, de-un cearceaf şi nu ştia ce trebuie să facă. Acolo zace mama mamei lui, răpusă de cancer, împuţită de scursori murdare, nevolnică până mai acum un ceas, înfrăţită cu îngerii, poate, în clipa asta, — acolo zace toată copilăria lui... Şi ce-l spăimânta, ce-l desnădăjduia până la absurd, ce-l cutremura era ideia că nimic nu se mai poate face. Nimic. Nimeni nu mai poate opri mersul morţii.

Aşa a fost cu unchiu' Paul, cu mama, şi — uite azi cu baba.

Veta intră, plânsă şi sfioasă în odaie. Are în mână o chee.

— Ţine-o 'mneata, cucoană! spune femeea către o slăbănoagă, rubedenia îndepărtată a familiei, care îngrijea de-ale casii.

Şi-i întinse cheia.

— Ce-i asta? întrebă slăbănoaga mirată.

— E cheia dela privată. Mi-a dat-o acu' un ceas bătrâna. 'Cea că nu mai are nevoie!

Femeea luă cheia, mereu mirată şi o vâră în buzunar. Leia purta, într'adevăr, întotdeauna, sub fuste, cheia closetului, de când cu boala ei de pântec. Cu un ceas înainte o chemase pe Veta, îi dădu cheia şi-i spuse, liniştit:

— Ţine-o. Eu n'am să mai am nevoie de ea!

Veta a plecat după treburi în oraş. La întoarcere a aflat tot.

— Bine! Bine! mai spuse slăbănoaga.

Deodată, cineva strigă:

— Cade Ficu!

Femeile se repeziră spre băiat.

Ficu se prăbuşise pe podea, alb şi fără cuvânt.

XI

E o dimineață mascată de ceață.

Prin aer plutește ceva greu, o amintire de vremi crunte, un doliu al arborilor desgoliți de frunze, în așteptarea iernii care se vestește prin semne de tot felul, o apăsare, materială, par'că pe umerii oamenilor și a străzii. De o săptămână e o luptă între elementele naturii: ninge sau plouă? a și început? sau e numai miros de zăpadă în văzduh? Nimeni nu știe precis. Săptămâna trecută luceau pe la ferestre fulgi de argint. A fost, însă, o vedenie anticipată a Crăciunului, — o înșelare colectivă, de dragul zilelor moarte de altădată. A început ploaia. Și deodată a stat, ca în mijlocul lui Iulie. Frigul se menține, însă, dârz și se întețește. Vor ieși din dulapuri cu parfum defunct, blănuri și manșoane, stofele groase ale gospodinelor cuprinse și hainele preistorice ale calicimii de pe acum înghețate, în uliți fără noroc.

In fața cârciumei lui Cearnă s'au adunat trei covrigari bătrâni, șchiopi și chiori, doui actori ai Teatrului evreesc și Pierre, decanul chelnerilor din

centru. Sunt vorbăreţi şi agitaţi. Dispreţuiesc frigul ascuţit al unui Noembrie iernatec şi stropii de ghiaţă ai ploii. Fac gesturi desordonate, ridică biete mâini umflate, crăpate, murdare spre cerul de zinc, şi răguşesc într'o spovedanie colectivă, lipsită de înţeles. Pe lângă ei trec femei simple de mahala, cu câte-o pâine neagră din care rup, în fugă, copiii cu ghetele sparte şi cu sdrenţe multe pe-un trup firav, ultimii frequentatori ai Sinagogii „Malbim" cu cartea de rugăciune subţioară şi cu capul îngândurat de necazuri, misiţii Căii Văcăreşti cari nu mai au cui vinde o casă, un „dormitor de ocazie" sau nişte acţiuni „convenabile", lumea cartierului, obicinuită, aceiaşi dela Adam.

Grupul nu răspunde salutului cutărui omuleţ de vanilie, în permanentă admiraţie a actorilor, nici văduvei angrosistului de manufactură. E absent la viaţa străzii, la toate chemările ei. Ora e de început: acum se scoală copiii mai vârstnici şi se pregătesc de şcoală, mamele să cutreere băcăniile sau pieţele, bărbaţii rămaşi la vatră să îngrijească de casă. Multe prăvălii mai au obloanele trase. Geamul farmaciei din colţ e încă luminat din noaptea care-a fost. Prin ceainării mai ard lămpi de petrol şi unii întârziaţi se mai cred în preajma serii din ajun. Sînt bătrânii certaţi cu familia, unde locuesc pe veresie, sînt minorii fără de căpătâi, înţărcaţii tuturor iubirilor, este Oişie, legat de scaun de-o zi într'o aprinsă partidă de table. O brutărie a lipit un afiş scris de-un condei stângaci şi vestind că azi nu iese nimic. Bătrâna care d'abea a prins înţelesul hârtiei a şi

început să blesteme: o aşteaptă, pretinde, o gloată de copii, slabi să le numeri coastele. Cineva trece grăbit pe lângă oameni şi se opreşte din când - în când să lipească pe felinare şi pe ziduri un bilet cu chenar negru. I-a murit nevasta, e membru în comitetul societăţii: „Progres şi Umanitate" şi nu poate suporta ultima ceremonie fără fast.

Trece vremea repede, dar strada nu se trezeşte. De prisos îşi sbiară supărarea covrigarii cu coşurile goale şi actorii, inutil se revoltă chelnerul de primul rang — Calea Văcăreşti are astăzi o criză de veselie. Cum o priveşti aşa, dintr'un colţ al trotuarului la altul, cu casele mute şi par'că părăsite sub greutatea perdelelor trase, ferm, peste bolile şi foametea dinlăuntrul odăilor minuscule, cu prăvăliile *aproape* deschise şi singuratece, cu poporul de şaluri înfăşurând fragmente de viaţă ambulante, ai senzaţia unui sfârşit inevitabil. Pe-aici, pe trotuarele acestea au gonit cândva paşii croitoreselor subţiri până la măritiş, obeze şi triplate după primii ani ai căsniciei; pe-aici s'au întâlnit jucăuşele vânzătoare din Lipscani cu palizii birocraţi evrei, în ochii cărora au descins din cine ştie ce zări de vis, îndemnuri ciudate de poeţi nerealizaţi; pe-aici s'au strâns, în umbra serilor de Mai, mâini în febră şi s'au rostit vechile şi mereu înoitele cuvinte; pe-aici s'au plimbat tinereţile şi bătrâneţile, bunicii şi nepoţii, mamele şi fiicele, urâtele, frumoasele, pasionatele, indiferentele, — tot ce varsă străzile din dreapta şi din stânga şi din fundul-fundului cartierului. Pe-aici şi-au cântat cân-

tecul: revoltaţii nedreptelor alcătuiri omeneşti, băieţii cu lavaliere şi cu ochii măriţi înaintea viziunei lor interioare, amorezatele desgustate de banalul existenţei lor mizere, născocitorii de gânduri şi de idealuri, necăjiţii, desrădăcinaţii, înfrânţii şi doborîţii vieţii... Pe-aici au răsunat chiote de veselie în nopţile de *Purim*, când peste brazdele din obraji se aşează măşti ilare şi peste dureri broderii de optimism. Pe-aici s'au iscat certuri din nimic şi împăcări repezi la un pahar de vin... Acum Calea Văreşti pare cloroformizată, în preajma sfârşitului.

— Mă, şontorogule, mă! sbiară Pierre, pe numele de-acasă Velvl, chelnerul cel mai stilat al marelui local de noapte din centru, şi gura i se strâmbă într'un rânjet dispreţuitor cu care-l copleşeşte pe covrigar. Mă, neghiobule, măă, tu vrei să-mi spui mie că nemţii o să bată lumea?

Şi, supărat, congestionat, aproape desperat de furie, se bagă în pieptul bătrânului, să-l străpungă.

— Linişteşte-te, măi Velvl, măi! încearcă covrigarul.

— Nu mă striga Velvl! îl taie chelnerul.

— Da' cum, dom'le *franţuz?* îl întrebă, cu acreală unul dintre actori.

— Mă numesc Pierre! răspunde chelnerul, agasat.

— Şi 'n Calea Văcăreşti, tot Pierre te cheamă? — îl înfruntă actorul.

— Şi la măta acasă tot Pierre te cheamă? — îl ajută celălalt actor.

Chelnerul priveşte cu foc în ochi când la unul, când la altul şi scuipă lung pe trotuar.

— Ce vă băgaţi voi în discuţie? face el, apoi, nedumerit. Am vorbit eu cu voi? V'am întrebat ceva? Şi în *idiş:*

— De-aşi şti de necazurile mele cum ştiu de interesul vostru de a sgândări oamenii...

— Taci! Taci! îl întrerupse covrigarul, devenit dintr'odată curagios. Dacă nu erau ei, mă luai la bătaie.

Şi pufnind:

— Pierre!

Apoi, către actori:

— Veneam, dragilor, spre brutărie. Ştiţi: de când cu războiul ăsta covrigii nu ies zilnic. Destul de amărât, credeţi-mă. Şi, uite, îl întâlnesc pe Velvl, — adică pardon, pe *Pierre.*

Zice: Ei, îţi place cum îi batem pe nemţi?

Eu nu mă bag. Mie nu-mi place toată afacerea asta. Băieţii mi-au plecat, casa nu mai e casă, nu câştig aproape nimic. Mă rog, — ştiţi cum merg treburile.

Zic: Lasă-mă 'n pace! Nu mă interesează.

— Ai mai spus ceva, mă, chiorule, mă! intervine agitat, chelnerul.

— Am mai spus ceva. Ei şi ce-i dacă am mai spus ceva? Eşti stăpân, mă, Velvl, pe gura mea? Am spus aşa: mie mi se pare că vin nemţii aici!

— Nemţii? a ţipat dumnealui. Mânca-te-ar viermii de tâmpit. Auzi cum vorbeşte un evreu! Păi tu de unde să şti, păduchiosule, boule, boşorogule, că nemţii mănâncă bătaie.

Ei şi? Nu ştiu. Nu vreau să ştiu. Eu nu sunt

chelner la franţuji, pe *bulvard*. Eu sunt un covrigar sărac şi curat. Şi-am vrut să plec. Atunci s'a băgat iar în mine, cât p'aci să mă bată.

Şi aţi venit voi la timp.

— Păi de mine nu scapi! spuse chelnerul, cu mânie.

— Ba să-ţi vezi de treabă! îl sfătueşte un actor. Te ţii de fleacuri. De asta ne arde nouă, acum? Se vede că acolo, la *local*, aveţi de toate şi sunteţi dispuşi? Eu de trei zile nu ştiu ce-i aia o supă cu fidea.

Actorul ridică un cap cadaveric spre cerul întunecat. Ii crescuse barba şi i se înmulţiră cutele în dreptul gurii. Ceilalţi îl aprobară, sgomotos. Incepură toţi deodată să-şi ţipe suferinţa. Unul îşi bătea pieptul, pasionat, jurând că n'a primit un rând, un singur rând dela feciorul pornit pe front, altul susţinea că-şi hrăneşte familia cu coji de cartofi şi mălai stricat, al treilea vestea pe trecători că-i atât de scârbit de câte îndură, încât are să se spânzure chiar azi, să isprăvească odată.

Se adunase lume în jurul grupului. Fiecare avea de adăogat un amănunt sau de cerut o lămurire. Aveau bărbaţii, fetele întocmai ca foliantele străvechi din sinagogi şi un oftat între cuvinte care le muia făptura până la desfiinţare. Bătrânele înapoiate din piaţă cu legăturica goală şi-au pus mâna sub bărbie, ascultând, avide de-o noutate, pălăvrăgeala şi mărturiile grupului...

Incepuse războiul într'o noapte fierbinte a lunii August, din mult încercatul 1916.

Calea Văcăreşti se adunase în case, la mese mici, în ceainării şi în cârciumi. Fiecare avea un tremur în inimă, un fior care-i sguduia trupul. Războiul sosise brusc în cartier, ca un trăsnet, ca o vijelie. Bărbaţii îşi îmbrăţişară copiii; femeile izbucniră în plânsete stridente, hohotele lor mişcau umerii cu zdrenţele de pe ele; bătrânele murmurau rugăciuni şi mângăiau capul feciorului care pleacă mâine cine ştie unde... In calea Văcăreşti exact ca în Bărăţie sau în Lipscani, în odăile sărace ale cartierului întocmai ca în locuinţele bogate ale negustorilor din centru — plânsul şi rugăciunea aveau acelaş sunet.

Zugravii şi vagabonzii ceainăriei din spre Dudeşti au lăsat, o clipă, tablele. S'au privit miraţi şi-apoi, ridicând cu nepăsare din umeri, au continuat jocul. In cârciuma de peste drum de Hală s'a băut mai mult. Câţiva negustori s'au îmbrăţişat, fără să-şi dea seama că sunt certaţi de-o lună din cauza „concurenţii". Iar în cafeneaua din bazar, *ambulanţii* şi meseriaşii obişnuiţi ai localului au plecat pentru întâiaşi dată mai de vreme acasă: care să-şi strângă în braţe nevasta şi puii lui d'abea ţinându-se pe picioare mici cât beţele de chibrituri, care să-şi sărute mama de-o vârstă seculară sau fraţii necopţi şi surorile, slabe şi albe, ca imagini închipuite. Prin sinagogi ,bărboşi uscaţi şi înfăşuraţi în albul *taleisim*-urilor ridicau glasul, răguşit în permanenţă şi astăzi voit mai cald, spre Dumnezeul lor ebraic, ocrotitor, bun cu bunii şi necruţător cu răii...

Au trecut câteva luni, înfiorate de bubuitul bom-

belor deasupra Bucureştilor întristaţi. Nopţile se luminau prin dâra aeroplanelor şi focul dezastrelor. Străzile deveneau pustii, din ce în ce mai izolate în imensitatea oraşului. Prin ferestre apăreau rar capete înflorite de femei sau copii. Zâmbetul fusese şters de pe buze, desfiinţat par'că din uz. Din când în când o mână de adolescent încerca, undeva, o romanţă la pian. Dar cântecul se întrerupea ca dela sine sau murea nefiresc, sub degetele paralizate. In vestitele grădini de vară, la şosea şi prin parcuri liniştea ca o pătură groasă de tăcere acoperise râsetele îngheţate şi sunetele defuncte ale viorilor, de mult neîncercate. Unde sunt femeile cu obrajii aprinşi, unde bărbaţii nepăsători şi sgomotoşi în cheful care nu se mai sfârşea sub luna grasă a unui Dumnezeu tolerant în Bucureştiul frumos? Unde lăutele? Unde vinul adus din podgoriile Dealului Mare sau, chiar, deadreptul din boereştile vii ale Cotnarilor?

In Calea Văcăreşti beznele s'au adâncit în ochii bătrânelor, ceainăriile şi-au schimbat clienţii, prin cârciumi nu mai întârzie banda cheflie a băeţilor optimişti şi-a „ambulanţilor"....

O mână refractară vieţii agitate a întors manivela existenţii acesteia. Şi apele au îngheţat şi oamenii au dispărut şi liniştea masivă de ţintirim s'a înstăpânit în stradă.

Cerşetorii, deobiceiu calmi, de pe lângă micile sinagogi au căpătat acum o nervositate agresivă: se agaţă de trecători, îi înghiontesc aproape. Unul vestit în cartier, e acum gol-goluţ în frigul iernii

care începe: pantalonii îi sunt găuriţi, ghetele sparte, pălăria ruptă... E speriat, nu ştie singur dece. Prin cartier veştile se răspândesc din ceas în ceas altele. Nimeni nu-i crezut. Toţi sunt ascultaţi.

Băcanii şi manufacturiştii, depozitarii de ţuică şi brutarii, tinichigiii şi cofetarii — toţi privesc în panică averea lor şi se consfătuiesc ceasuri întregi fără a lua vreo hotărâre.

Care cum vine din centru e îmbrăţişat de întreg cartierul. I se pun o sută de întrebări; nu i se aşteaptă răspunsurile; e tras de nasturii paltonului şi îndemnat să spuie tot. Apoi lumea vorbeşte deodată; nu se distinge nimic; e o zarvă cumplită de infern.

Fără pricină vădită, negustorii ascundeau marfa. Stofele, cămăşile, făina, vinul şi carnea, luau drumul depozitelor neştiute. O scumpete cum de multă vreme nu s'a mai pomenit, înăsprea sufletul omului. In Calea Văcăreşti şi în Dudeşti, cei rămaşi acasă mâncau odată pe zi, sărăcăcios şi fără nădejde de îndreptare. Fasolea se afla zi de zi pe masa prăvăliaşilor, a micilor patroni, a lucrătorilor. Numai fasolea, de care copiii începură a avea scârbă... Trebuiau s'o mănânce, însă, vrând-nevrând.

— Şi zi aşa: ştii tu că vin nemţii? reluă Pierre, ca şi când toată lumea l-ar fi aprobat.

Covrigarul nu răspunse nimic. Unul dintre actori îl măsură lung, cu puţin dispreţ.

— Bine, mă, Velvl, nu te mai astâmperi? N'ai ce face? Ai acasă fleici şi cozonaci şi vin, de te ocupi de nemţi şi de franţuzi? Lasă-l în pace!

Chelnerul pufăi, enervat.

— N'am nimic cu el. Nu vă pot suferi, însă, când vorbiţi în vânt. Nemţii — s'o ştiţi dela mine — mânâncă bătaie. La *mine* vin toţi boerii. Am vorbit cu ei!

— Biine! Foarte biine! făcu actorul, preocupat de coşniţă. Bătrân şi sărac, nu izbutise să adune cei câţiva lei de care avea nevoie pentru casă. N'aveau nici lemne — ai lui.

Pierre îl luă de braţ.

— Văd că mă pricepi. Ai fost cam obraznic cu mine, — dar nu-i nimic. Eu nu mă uit la d'ald'-astea.

Şi, grav:

— Europa, dragă, se reface! România...

Actorul îl întrerupse, plictisit.

— Velvl!

— Ce-i?

— Velvl!

Şi actorul oftă din adânc.

— Mă, puiule, mă! *Pierre,* dragă, ai tu doui lei, mă?

Chelnerul lăsă privirile în jos. Se muiase cu totul.

— Doui lei, răspunse el, încet, — am. Dar nu pot să ţi-i dau, pricepi tu! Am atâtea pe cap!

Dar îţi *ofer* o *bâncuţă.* E bună, zău!

Şi, băgând mâna în vestă, cu o indiferenţă princiară scoase moneda pe care i-o vâră în mână.

— Şi te rog, spuse actorul, să vii la mine oricând ai nevoie! *Pierre* are inimă.

Din cârciumă se ivi patronul, umflat de nesomn

şi răguşit. Dădu mâna cu actorii şi cu Velvl şi salută numai din cap pe covrigari. Intrebă, apoi, dacă-i adevărat că vin nemţii: aşa se aude, pretindea el.

Chelnerul, furios, vru să-l înjure, — dar actorul, presimţind furtuna, rugă pe cârciumar să schimbe vorba. Intrară cu toţii în cârciumă.

Câte-un bătrân negustor de alune şi două-trei fete, rubedenii de-ale patronului, moţăiau pe scaune. Pierre ceru „un rând". Li se aduse ţuica, pe care chelnerul o împărţi egal în păhăruţele mici, oftând de câte ori îşi amintea, susţinea dânsul, de băiatul plecat pe front.

Al douilea rând fu comandat chiar de patron, care se simţea străin par'că între mesele goale şi bucuros de lume. Mai întotdeauna rămânea ursuz şi mut, în dosul tejghelii privind cu un ochiu de ghiaţă „petrecerea" nocturnă, obicinuită. Fuma, adormea un minut-două, se trezea şi continua să tacă, înfundat în scaun şi nemişcat ca şi când ar ouà. Câte-un trăsnit — cum îi numea el — din cartier, beat şi agresiv, se înfăţişa înainte-i cu înjurătura sau batjocura pe buze. Il întreba de nevastă, făcea aluzii ruşinoase la boala femeei paralizată în mansarda ei mizeră şi-l îndemna să meargă împreună în *Cruce,* la mueri. Patronul asculta toate-acestea fără nici o încruntare. Părea că nu pricepe nimic. I se vorbea lui? In ce limbă?

Beţivul mai încerca odată, de două ori să-l întărâte. Neizbutind, ieşea sau trecea la o masă să bea încă un pahar de vin. Astăzi, însă, se simte mai

singur şi mai întristat ca oricând. Războiul i-a răscolit existenţa, i-a modificat, graiul, viaţa. Feţele tinere şi vesele care dădeau năvală în timpul prânzului în faţa tejghelii au dispărut. Meseriaşii cu mustaţa d'abea ivită sub nas care se mândreau cu numărul ţoilor de ţuică răsturnate pe gât, s'au dus — în ce noapte a misterului, se întreba cârciumarul. Nici nevestele de curând măritate nu mai veneau să-şi caute bărbaţii aici: ştiau ei unde sunt.

Din ce în ce mai izolat de lumea lui, cârciumarul voia să se apropie de cei rămaşi în Bucureşti.

Incepu, deci, să-şi „cinstească" muşteriii.

Al treilea rând îl comandă covrigarul. Bătrânul murmură ceva printre gingii.

— Banii mei par'că nu merg? spunea el, neîntrebat de nimeni.

— Merg, frăţioare, cum să nu meargă? îi răspunse patronul care, obicinuit, nu stima pe covrigar.

Băură ţuica şi vorbiră de războiu. Fiecare ştia că vin nemţii. Numai chelnerul localului „franţuzit" din centru se încăpăţâna să susţie că-i o minciună şi o ticăloşie ce se zice în oraş. De necaz svârli altă băncuţă pe masă şi comandă — el — al patrulea rând „pentru România şi Franţa". Rosti câteva cuvinte în franţuzeşte, în admiraţia covrigarului, şi făcu pe tovarăşi să strige, cu lacrimi de bucurie în ochi:

— Vive la France!

Apoi, actorul recită ceva dintr'o tragedie pe care o jucase cu treizeci de ani în urmă. Entuziasmat

de aplauze, uită de casă şi de lemne şi ceru să se aducă alt rând: el plăteşte.

Uşa cârciumii se deschise, dar, în focul îmbrăţişărilor şi al vorbăriei, nimeni n'o auzi.

Intrase Şoifer.

Covrigarul îl zări.

— Uite-l pe Şoifer! spuse bătrânul. Şoifer, vino 'ncoa!

Toată masa îl ceru. Chelnerul, cam plictisit de bucuria asta artificială a ţuicii, pe care el o cunoştea foarte bine, consimţi, totuşi, să se alăture petrecerii.

— Mă, Şoifer, mă! îl întrebă Pierre. Auzi, mă, ce pretind ăştia: cică vin nemţii?

Celălalt mişcă din cap, neştiutor.

— Aşa se vorbeşte. Eu, de unde vrei să ştiu! Oraşul fierbe...

— Măă, uite, să mă scuipaţi drept aici! şi Pierre arătă cu degetul tremurând spaţiul dintre sprâncene, aici ...dacă ...mama lor de... cum se zice... *boşi* — da! boşi! — dacă vin ei aici! ...dacă nu-i *batem* de-i stingem!

Şi-apoi, din ce în ce mai aprins:

— Mă, fraţilor, noi, evreii de-aici, din părţile astea aşa cum ne aflăm... săraci... necăjiţi... uite... ăsta n'avea leţcaie în buzunar... i-am dat eu o băncuţă să-şi cumpere o pâine... noi, vreau să spun, sîntem toţi...

Se înnecă. Tuşi. Işi sterse faţa de sudoare, cu mâneca fracului.

— Mă... continuă el... noi ne-am trimis copiii pe

front... să vadă toţi că ne iubim ţara... mă... să nu care cumva să credeţi... mama lor şi dumnezeii lor de nemţi... taie mamele şi... femeile... să nu credeţi... jos cu ei! *Vive la France!*

Toţi se sculară în picioare. Surâzător, fericit, învingător, Pierre le făcu semn — aşa cum văzuse el la sutele de banchete elegante din centru — să se aşeze.

— Vă rog s'aveţi... toată încrederea!

Alt rând fu poruncit.

— Tot eu plătesc!

— Ba nu! Eu! se încăpăţână covrigarul.

— Stai... liniştit... *copţân!* îl repezi Pierre.

Covrigarul păli. Apucă sticla. Se ridică, turbure la privire.

Ceilalţi îl siliră să se reaşeze. Patronul se rugă, mieros:

— Mă, frăţioare, mă, de astea-ţi arde ţie? mă? de scandal?

Covrigarul fulgeră cu privirea pe chelner.

— De ce să mă facă de calic. Mi-a numărat banii?

Vorbind, covrigarul se înduioşă de propria-i soartă şi izbucni în plâns.

Actorul îl apucă, prieteneşte, de braţ.

— Mă... omule... mă: fii voios, mă... Eşti bătrân, mă... Nu face!

Şti-i şterse cu o fâşie de mătase veche şi găurită, lacrimile.

Pierre privea dispreţuitor la tovarăşii de chef. Singur Şoifer, poate, e ceva mai de soi, îşi spuse.

Şi bău, filosofic, din al zecelea rând.

Covrigarul îşi potrivi haina prea largă pentru trupu-i subţire şi porunci, cu vocea răguşită, desperată:

— Incă două rânduri întregi... două rânduri întregi! Eu plătesc!... Eu plătesc! Uite bani...

Şi svârli un pumn de gologani pe masă. Lacrimile îi înundară ochii atinşi de conjuctivită. Continuă cu vocea sfâşiată:

— Am bani... Am... o să-i beau... Ii beau toţi să ştiu de bine că mor de foame mâine... Nu-mi pasă!... Mamăăă... Mamăăă!

Căzu pe podea. Actorul şi cârciumarul îl ridicară şi-l reaşezară.

— Mă... dragă... fii cuminte... că te bat! îl ameninţa cineva. Covrigarul lăsă bărbia în piept şi închise ochii, ca şi când s'ar feri de o lumină prea vie.

Şoifer, lângă paharul lui plin, trăia departe, în alta planetă sufletească. Nu participase la spectacol nici în privitor.

Pierre îi clipi din ochi. Celălalt nici nu mişcă. Rămăsese ca dintru început, — mut.

Privindu-l atent, gândi, cu mândrie pentru breaslă:

— Şoifer *serveşte* şi el lume subţire.

Dar tovarăşul de meserie nu mărturisea nici un interes pentru gâlceavă. Intâiaş dată, poate, în viaţa lui, rămăsese gânditor, înaintea paharului de vin. Venise războiul, cu lipsuri, cu amărăciuni, cu fel de fel de umilinţe. In cafeneaua din Lipscani unde intrase de curând, întâlnea zilnic o lume pricepută în afaceri, samsari de monete şi de grâne, de case

şi de moşii, de stofe şi medicamente. Evreii aceştia nu prea locuiau în Calea Văcăreşti sau în străzile cartierului. Evadaseră spre centru, spre Doamnei, spre Smârdan, spre Şelari, spre Rahovei şi chiar spre Batişte şi Polonă. Ocupau case noui, cu grădini înconjurând ziduri curate. Aveau guvernante la copiii lor, nemţiţi sau franţuziţi. Plecau vara la Karlsbad sau la Vichy. Unii îşi instalară magazinele în plină inimă a oraşului. N'aveau nimic comun cu cei din Dudeşti. Odată sau de două ori pe an, la sacrele sărbători ale toamnei umpleau Templul Coral, zidit şi gospodărit în chip modern, cu totul altfel decât micile lăcaşuri de rugăciuni din cartier, în care Dumnezeu ia loc alăturea de evlavioşi în banca aproape putredă de ani. Nici idiş nu mai vorbeau, de mult. Se despărţiseră, definitiv, de Calea Văcăreşti, unde mai trăia câte-o rubedenie săracă sau un cunoscut fără noroc. Alţi clienţi ai cafenelii din Lipscani conduceau societăţi petrolifere sau de exploatare a bumbacului... Graşi, voinici, cel puţin în aparenţă, fumând trabucuri groase, aveau aerul că ignorează cu desăvârşire războiul. Vorbeau de mărci, coroane, redevenţe, cote, comisioane, reprezentanţe ca şi anul trecut, ca şi acum zece ani, ca şi peste alţi douăzeci. Şoifer se mira de nepăsarea lor şi-i pismuia. Cum revenea în cartier dădea iar de obrajii bătrâni şi supţi ai evreilor de-aici, de copii golaşi şi nemâncaţi, de femeile vagabondând prin ceinării cu neverosimile coşuri cu alune sub braţul scheletic, de poporul necăjit şi flămând al străzilor sărace. Se însurase, acum patru ani. Nu se putuse împăca

de fel cu Şulăm. Prea îl săcâia cu chiria, prea îl „judeca" pentru te miri ce. A găsit o nevastă liniştită şi simplă. După un an s'a pomenit cu un copil, un băiat bălan şi slăbuţ care îi moştenise culoarea ochilor şi ceva din privirea lui fără nerv. Femeea — aşa cum prevăzuse fosta-i soacră, Leia — nu lucra la maşina de cusut, — e adevărat. Vedea doar, de gospodărie şi de prunc. La început, Şoifer continua să-şi cheltuiască banii şi nopţile la Cearnă. Nevasta îl primea cu mustrări şi îmbufnări. Când s'a pomenit cu al doilea copil, o fetiţă pistruiată şi slăbuţă, Şoifer n'a mai întârziat la Cearnă decât la zile mari. Se îmbulziseră nevoile asupră-i şi n'avea cine altul să le facă faţă. N'avea de nicăiri ajutor! — se văita chelnerul, cu gândul la prima-i nevastă, vecinic aplecată, ca sub osândă, asupra maşinii de cusut. Şi a mai venit un al treilea plod, — altă fetiţă şi grijile au sporit. Acum se opreşte rar de tot la Cearnă.

Ficu, în primul an al căsniciei sale, a consimţit să locuiască acasă. Venea seara, sorbea un pahar de ceai cu o bucată de pâine şi se culca, pe nesimţite. Dimineaţa, pleca primul în oraş — ca să se înapoieze iar seara.

Dar după scurtă vreme, Ficu a plecat definitiv. Intrase, în fine, în slujba inginerului Prun. Făcea „corespondenţă" şi alte lucrări de birou; avea cincizeci de lei pe lună şi se mutase, pe undeva prin Bradului, la o bătrână amărâtă, ai cărei fii ispăşeau în bezna ocnelor nişte vini cumplite: jefuiseră, zice-se, un negustor, în drum spre Olteniţa.

Războiul a întristat mult pe Şoifer. Destul de vârstnic, nu fusese chemat pe front. Ficu avea d'abea şaptesprezece ani; mizeriile vremii însă îl copleşeau mai mult decât oricând, precum şi groaza necunoscutului.

Şulăm rămăsese deasemenea acasă din pricina vârstei. Plecase, însă, Rubin. Războiul î se înfăţişă perierului ca o întâmplare oarecare. Şi-a sărutat sora, care îi uda reverul hainei cu lacrămi abundente, a strâns mâna lui Şoifer şi lui Ioil şi s'a dus la Prun să-l găsească pe Ficu.

Băiatul îşi ascunse, cu greu emoţia. Il întrebă de zece ori dacă, într'adevăr, pleacă? Pleacă, — sigur că pleacă. A părăsit biroul, înghiţind în sec şi făcându-i semne de rămas bun cu mâna. Exact două luni după aceia, o carte-poştală sosită dela Alfred, de undeva de pe front, anunţa moartea perierului. Rubin se îmbolnăvise de tifos exantematic şi murise. Haike s'a aşezat tăcută de astădată, la pământ, potrivit tradiţiei evreeşti. Băiatul a plâns singur pe registrele şi corespondenţa biroului. Şi-apoi: iar războiu, iar lipsuri, iar mizerie.

Barul de noapte din centru s'a închis. Băeţii chipeşi şi bogaţi cari adunau în jurul lor femeile vesele şi însetate de şampanie au plecat, în uniforme sclipitoare, pe front. Bătrânii moşieri care-şi amăgeau vârsta, în sgomotul orchestrei şi în vorbăria gureşelor fete — s'au închis în odăile lor reci să aştepte alte nopţi, alte vremi.

Şoifer a căutat săptămâni întregi de lucru pretutindeni. E mulţumit că a intrat în sfârşit aici, în

Lipscani, unde trăeşte altă lume de evrei, vecinic agitată de afaceri, cu buzunarele doldora de hârtii, absentă la foamea străzilor, la drama de dincolo de cristalul ferestrii aburite a cafenelii. Ficu a rămas mai departe la Prun. Patronul, examinat de medici, a fost găsit „grav atins de o miopie înaintată" şi deci, inapt pentru războiu. Pe băiat îl vede rar, în vizită la Haike sau la vreo întrunire a „Cercului cultural" care îşi ţine şezătorile în fiecare Duminică în sala „Unirea". Vine, tăcut, să se aşeze în fundul sălii şi să-l audă pe Ficu conferenţiând despre Kant şi Eminescu. Şoifer nu pricepe nimic, dar îi place să-l vadă pe băiat vorbind într'o limbă atât de ciudată şi aplaudat de băeţandrii şi fetişcanele din bancă. Aplauda şi el, convins, voind par'că să ştie toată lumea cine e...

— Mă uit la tine, Şoifer, şi văd că noi doui am mai rămas din garda veche! reluă Pierre, complect epuizat de „rândurile" nesfârşite de ţuici consumate.

Covrigarii plecară, înjurându-se. Actorii, deasemenea, după ce împrumutară câte-o băncuţă dela cârciumar... Se grăbeau să apuce o pâine la brutărie, unde mahalaua, cu femei tremurând pe picioarele subţiri cât beţele şi cu copii precoci şi degeraţi, făcea „coadă" de cu noapte. Şoifer ascultă vorba aleasă a „franţuzului" şi dădu din cap, în semn că-i de aceiaşi părere. El l-a apreciat întotdeauna pe Pierre. L-a şi propus, la Societate, pentru preşedenţie. „Colegii" pretind, însă, că-i beţiv şi o să le facă pozne. N'are să le facă nici o pozná, Velvl este un bătrân deştept şi care ştie să se poarte.

— Ai dreptate, frăţioare! spuse şi comandă încă o sticlă de vin. De mult nu mai fusese la Cearnă. Astăzi — întâmplă-se orice — are să vie mai târziu acasă, chiar dacă l-o înjura nevasta. Bani de coşniţă i-a lăsat, poate proprietarul s'o mai piseze cu *restanţa*...

— Ai dreptate! repetă Şoifer şi bău, repede, paharul plin.

— Măă, dragă, măă... murmură Pierre, o să se termine şi războiul. Noi d'abea am intrat. Franţuzii, săracii, o duc... hi! hi! hi!... de când?! Ii *batem* pe nemţi, ascultă-mă pe mine, şi gata! Iar e pace! Iar „Café Bucarest", iar „Nitta", iar „Tam-Tam Model"....

Oftă, evocând timpurile de pace. Ceru o „sticluţă mică" pentru el. Patronul moţăia pe scaun. Cărnurile îi atârnau, greţoase, ca nişte sdrenţe sub bărbie şi pe ceafă.

— Băă... *decedatule!* îi ţipă el în ureche, întrebuinţând intenţionat cuvinte radicale să-l uimească pe Şoifer. „Fii mai *agil*, frăţioare, că te mănâncă puricii"... Repede!

Apoi vorbi de fata lui, fugită de-acasă, care se întinde pe cheiul Dâmboviţei cu toţi golanii. Se revoltă împotriva oamenilor — „canaliile!" — care îl ocărăsc şi-aici în Calea Văcăreşti şi în hanul în care locueşte. Mărturisi că e mai bătrân de cât se crede: a fost nevoit să-şi ascundă vârsta ca să-l primească în *local* să servească.

— Dacă ar şti frunţujii cât sînt de bătrân, spuse Pierre, m'ar lua la goană.

Şi râse umed.

Când l-au angajat, au şovăit puţin: avea obrazul brăzdat, privirea stinsă şi mergea cu greutate.

— Da' câţi ani ai, şefule?

Pierre şi-a dat seama de pericol.

— O, destul de tânăr! Cincizeci!

Minţea. Avea şeaizeci şi părea de şeaptezeci.

— Cincizeci? Aşa *trăit?*

Velvl surâse ca şi când ar fi primit un omagiu.

Şoifer tăcea, înfundat în scaun şi în gânduri. Nu se mai văzuse, prin urmare, de o săptămână cu Ficu. Numai de-o săptămână? Ba de zece zile... Il rugase, băiatul, să nu mai servească la cafenea. Să rămâie acasă şi să închirieze scaune şi farfurii diferitelor familii din cartier care îşi însoară sau mărită odraslele, precum şi numeroaselor societăţi de binefacere care aveau, mai în fiecare zi un banchet sau o serbare. Şoifer i-a făgăduit, dar nu s'a ţinut de cuvânt. Nu i se părea destul de rentabilă afacerea asta. Băiatul nu l-a mai întrebat, de-atunci, niciodată, nimic.

In biroul lui Prun, ziua, la secretariatul „Societăţii Evreilor Patrioţi" seara, Ficu lucra fără preget pentru cele câteva sute de lei cât primea pe lună. Locuia în cartier şi aproape că nu se vedea prin uliţi, atât de timid se înfăţişa, atât de şters.

Gazda, o bătrână măcinată de neurastenie, avea întotdeauna să-i ceară un sfat, să-i povestească o nouă întâmplare neplăcută, să-l roage s'o „salveze". Intrebuinţa, femeea, vorbe mari, care-l plictiseau cumplit pe Ficu. Nu era, însă, chip să scape de

gazdă. Il aştepta câte-odată până la două noaptea: n'avea somn, baba. De cum intra pe uşă îi mărturisea că-i ard tâmplele de nu mai ştie ce dracu să facă; a întrebat-o şi pe Zipră, cocoşata şi pe Tevel, bărbierul, priceput în leacuri de pe urma tinereţelor lui de fost agent sanitar pe vremea boleşniţelor care speriaseră mahalaua; uite, i s'a dat coji de cartofi să-şi lege cu ei ceafa. El, — ce crede? E bine să urmeze sfatul ăstora sau e mai bine să meargă mâine dimineaţă la spital, în Dudeşti? A uitat să-i spuie, a! bine că şi-a adus aminte: Leu, câinele, a dispărut. Nu, nu l-au înhăţat tot hingherii.

N'ar putea el să vorbească imediat — sau dimineaţa, cel mai târziu, cu ăia dela Primărie? Cine ştie, poate — că-l ascund.

Azi i-a spart cineva geamul. Ea îl bănuieşte pe Toib, puştanul din dreapta care-o înjură pe măsa, — l-a auzit dânsa de zeci de ori — dar e posibil să-l fi spart Iţic, — nimic nu-i sigur pe lumea asta, nu-i aşa?

De când cu războiul, gazda nu mai are astâmpăr. Il ia dela poartă, cu bocete şi plânsete. Şi nu se mulţumeşte să se vaete de propriile-i dureri; prin gura babei se umilesc şi se blestemă şi se roagă toate mamele, toate babele şi toate rubedeniile mahalalei. Pe dânsa se plânge că a rămas singură ca vai de ea; că o s'o găsească într'o bună zi moartă, pe podea; pe vecina că e şi ofticoasă, că nu se hrăneşte decât cu ciorbe „false" şi i se văd oasele de prăpădită ce-i; pe vânzătoarea de gaz o compătimeşte pentrucă singurul ei fecior a murit de

mult şi nenorocita crede că-i viu, cine ştie unde în războiu... Ficu, ameţit de gura femeei, se culca frânt ca să se trezească, speriat, de suspinele şi ţipetele babei. Se îmbrăca, băiatul, iute şi pleca grăbit, ca şi când întârziase dela cine ştie ce vizită importantă.

Pe drum, îşi relua pasul obicinuit.

Războiul îi modificase şi lui viaţa. Mai întâi: pâinea. Se fabrica o pâine tristă, amestecată — pare-se — cu mălai. Apoi: cârnaţii care lipseau din micile restaurante ale cartierului.

Urmau: necazurile cunoscuţilor care-i contaminau spiritul şi îi evocau crunte întâmplări trăite: moartea mamei, a bunicăi, a lui Rubin... Inainte de-a pleca perierul a făcut o raită printre cunoscuţi. Cu toţii se săruta, tuturor le împărtăşea speranţa lui că va reveni, teafăr, curând-curând.

N'are să ţie mult războiul, — credea unchiu său. Pe el, îndeosebi, l'a îmbrăţişat mult.

Şi d'abea plecat — s'a şi vestit moartea lui pe-un pat de spital. Laolaltă cu camarazii sosiţi din toate colţurile ţării. — Rubin a căzut bolnav de tifos exantematic.

Cine să-l îngrijească acolo? îşi spunea Ficu. Războiul agrava toate: şi singurătatea lui şi dragostea care nu s'a realizat şi lipsurile-i de tot felul.

Şoifer le ştia toate-astea dela Şulăm. Il întâlnea din când în când pe fostu-i cumnat în „Taica Lazăr". Negustorul venea pe-acolo să mai vadă cum i se vând bocancii şi vechiturile. Chelnerul afla de băiat tot ce dorea şi pleca, apoi, mulţumit.

— Mă, Şoifer, mă, tu par'că dormi, mă!

Pierre vorbi gros şi dojenitor.

— Nu dorm. Sînt necăjit!

— Necăjit? râse Velvl. Serios? Ei, — nu! Eşti vra să zică necăjit! Ce vorbeşti, dom'le? Şi eu care...

Duse paharul la buze.

— Să fii sănătos şi să mă pupi...

Şoifer îl privi cu ochiul lui obicinuit. Puţin îi păsa de ce-i spune Pierre. E om deştept, franţuzitul dracului!

In cârciumă intra câte-un grăbit, cu gulerul paltonului ridicat, turna pe gât un rachiu, plătea o monetă mică şi pleca.

— Domnu! încerca să-l oprească Pierre.

Omul, însă, îl cunoştea.

— N'am timp, şefule! — îi răspundea. Mă duc la brutărie.

— Du-te 'n... îl înjura chelnerul, necăjit că-i plecau tovarăşii de ţuică.

— Uite-l, dom'le! se bătu el cu palma 'n frunte. Uite-l!

Şi arătă spre bătrânul înfipt înaintea tejghelii.

Şoifer îl recunoscu, din spate: Oişiie.

De când îi plecase feciorii în războiu, bătrânul revenise la ţuică. De dis de dimineaţă până târziu în noapte colinda cârciumile cartierului.

Avea, pretutindeni, cunoscuţi şi protectori.

Murise Esther, murise soră-sa Leia, — la Haike nu mai găsea nici pe Ficu, nici pe Rubin...

Incepu să-şi caute vechii lui comeseni, unii bătrâni ca dânsul, alţii invalizi, ciungi sau şchiopi sau chiori, cărora Oişiie le făcea mici servicii. Avea nevoie moşul de lume, de uitare, de băutură.

Inainte de-a pleca, feciorii lui au mai speriat odată cartierul. Primiseră ordinul de mobilizare.

Era o zi de August, domolită. Nici arşiţă, nici umezeală. Plouase în ajun.

Zi bună de chef. Zugravii şi-au pus hainele păstrate cu grijă în dulap pentru sărbătoare şi au dat năvală printre nevestele şi ibovnicele cartierului. Fiecare a luat dela iubitele sentimentale din Făurari şi Câmpoduci, din Raion şi Traian, din Bradului şi Dobroteasa gologani, în fişic, sau înnodate în batiste parfumate şi s'au întâlnit cu toţii la nea' Adam, în Crucea de Piatră, peste drum de „fete".

— Plecăm la războiu! spuneau vlăjganii amantelor şi femeile îngălbeneau, se agăţau de braţul voinic al zugravilor şi izbucneau în hohote de plâns.

Apoi se căutau prin buzunare, răvăşeau prin scrinuri şi garderoabe, înlăturau saltele şi ofereau băieţilor bietele lor economii.

Feciorii lui Oişiie şi-au îmbrăţişat amorezatele şi s'au adunat la Adam.

Cârciumarul aliniase mesele pe trotuar.

Incepură cu ţuică şi fripturi şi sfârşiră cu coniacuri şi brânzeturi, comandate 'n gura mare. Toate fetele bordelelor s'au perindat pe dinaintea chefliilor. Zugravii le ciupeau de buci şi le ofereau vin şi ţigări.

Târziu au venit la masă şi „protectorii" fetelor — un monom de *neni*, toţi în cămaşă şi porniţi pe scandal.

Zugravii îi întâmpină cu semnul de ocară: podul palmii peste mână.

Unul dintre *pești* observă, moale:

— Se *dă* la noi, jidanii!

— Dee! făcu altul. Să-i spoim puțin cu *borș*.

— Să-l spoiești pe tat-tu! răspunse cineva dintre frați.

Unul dintre protectorii fetelor șopti celui din spate, fără a întoarce capul:

— Arde-i una!

„Nenea" se aplecă spre pământ, ca și când și-ar lega șireturile ghetii și ridicându-se fulgerător, izbi cu sete drept în nas pe feciorul lui Oișiie. Frații îi veniră în ajutor. Se încinse o bătaie cumplită între zugravi și pești. Lama unui briceag sclipi în mâna cuiva. Cineva i-o mușcă.

— Aaah... Caravana mătii de jidan!

— Taci, *balaure!*

Gardistul, chemat de fete, scoase țignalul.

— *Șeest!* făcu un nene. *Curcanul!*

Dar nimeni nu-l auzea.

Mesele fură răsturnate, farfuriile și sticlele sburau în aer. Găfăiau cu toții. Câțiva dintre zugravi aveau ochii umflați și dâre de sânge pe bărbie. Un „nene" căzu lat pe trotuar. Fetele țipau, se văicăreau, scuipau, însoțind gestul de înjurături.

Sosiră gardiștii, din Dudești, din Văcărești, din întreg cartierul.

— Nu vă băgați! le spuse un „protector", ținându-se de ceafă.

—Vedeți-vă de treabă! adaose un zugrav. Am glumit.

Bătaia încetă. Gardiștii, asudați și grăbiți să „potolească" pe *mardeiași*, nu știau ce să facă, mai întâi: se priveau unii pe alții și ridicau din umeri, încurcați.

— La ce mă chemași, mă, camarade? spuse, unul. Nici un răspuns. Fură convinși să plece. Cârciumarul aduse un hârdău de apă, în stradă, pentru *băieți*. Își spălară rănile, nepăsători, înjurându-se, fără ură.

— Fănel, te-am *atins* la *nasulie*.

— De, mă, frate-miu, avuseși noroc!

Feciorii lui Oișiie plecară 'n Văcărești, unde cheful și bătăile — cu alți „băieți" — continuă până dimineață. Mahalaua trăise în panică.

La ceasul hotărît, zugravii au strâns, puternic, mâna bătrânului și-au plecat. De-atunci Oișiie colindă cârciumile.

— Ce-i mă, ăla, cum îți zice, Velvl? răspunse bătrânul, apropiindu-se de masă.

— A! Și Șoifer e aici!

Se așeză, obosit.

— Nu mai văd. Nu mai văd aproape de loc. Noroc că mă cunoaște toată lumea.

Pierre, vesel, oferi țuică...

— Velvl, întrebă Oișiie, pot să iau un corn?

— Zece! Dă coșu 'ncoa! porunci chelnerul.

Oișiie mesteca încet cornul între gingii. Părea obosit. Pierre se interesă de ai lui. Știa că 's pe front, — toți. Cum o mai duce el pe-aici?

— Cum o duc? Nu întreba! Să-ți spuie Șoifer, poate că știe... E vai de capu 'meu!

Şi Oişiie mărturisi că rătăceşte, aproape orb, din cârciumă în cârciumă ars de dor şi de mizerie.

Şoifer se ridică.

— Eu mă duc!

— Stai, mă! îl îmbiă Pierre.

— Lasă-l! stărui bătrânul. Are copii. Are casă. Lasă-l.

Şi, încet:

— Eu n'am nimic.

Şoifer ieşi.

Ploaia încetase. Frigul se înteţi. Drumeţii, rari, aveau, cu toţii, ochii în pământ. Nu mergeau: se strecurau. Prăvăliile goale nu îmbiau pe nimeni. Un bătrân cu o imensă pălărie de paie în cap se instalase în colţul străzii Labirint, salutând, adânc, oamenii, tramvaiele, câinii...

Şoifer grăbea spre casă. Locuia în Calea Văcăreşti, în sus, spre chei. Pentru prima oară se simţea stânjenit, nu ştia de ce, preocupat, îngândurat. Războiul! — îşi spuse, fără a continua. La cafenea, misiţii şi directorii şi remizerii au băut, ca de-obiceiu, cafelele lor groase cu caimac, au fumat trabucurile parfumate şi au însemnat, cum fac zilnic, socoteli de tot felul în carnetele burtoase şi soioase, vârâte, apoi, în buzunarele pline de bancnote. Aici, la mahala, cunoscuţii lui nu se mai văd. Au plecat, din primele zile, pe front şi băieţii lui Oişiie, zugravii svelţi, ageri şi zurbagii şi micii patroni de ateliere din cartier şi lucrătorii sau salahorii evrei, cu ziua. Şi-au lăsat nevestele plânse şi flămânde şi copiii speriaţi în bordeiele

lor din fundăturile Dudeştilor şi uliţele obscure şi mici născocite pe hârtie. Războiul! mai încercă odată chelnerul, ca şi când, rostind cuvântul, ar fi dat de pricina tristeţii lui, subite... Apoi intră în odaie. Nevasta îl întâmpină bosumflată cu o ştire rea: se îmbolnăvise băiatul de pojar. Pe Şoifer nu l'au interesat niciodată complicaţiile existenţii de familie. De astădată, însă, fu obligat să aducă, el, doctorul. Pe tăbliţa din zidul casii sale, Şternbaum lipise un afiş: „Plecat".

Chelnerul colindă mahalaua şi se înapoiă cu un bătrân luminos la chip şi cam în prietenie cu vinul, fidel frequentator al tuturor cârciumelor din cartier şi medic cu diplomă din New-York. Pretindea că a plecat peste Ocean în tinereţe ca simplu mecanic şi — uite-l acum — doctor în toată firea, cu pălărie tare, neagră, şi cu haine elegante, pe talie.

I-a prescris ceva copilului, fără a stărui prea mult. Are să-i treacă repede! — a spus. Dacă ar trece tot atât de repede şi războiul. Apoi râse gros şi plecă, refuzând moneda de doui lei oferită de Şoifer...

In aceiaşi zi, trecând pe dinaintea cafenelii din Lipscani, Ficu îl zări pe tată-său, împovărat de o tavă, imensă, plină de ceşti şi pahare. O purta liniştit, simplu, ca şi când totul s'ar înţelege dela sine. Băiatul avu un tremur dealungul spinării. Serviciul infect al lui Şoifer începu să-l doară ca un abces. Chelnerul adunase, doar, câteva sute de scaune şi tot atâtea farfurii şi tacâmuri. Nu mai era tânăr. Putea câştiga, închiriându-şi marfa, suficient ca să

trăiască în căsuţa din fundul căii Văcăreşti. De ce dracu mai stăruia la cafenea? Băiatul începuse a fi cunoscut în cartier. Vorbea des la şezătorile culturale, ucenicile mai răsărite dela atelierele de mode sau de croitorie, îl arătau cu degetul, când trecea trotuarul sau când lua tramvaiul. Chiar la birou, la Prun, a fost întrebat ce meserie are tată-său. I-a venit greu să răspundă. A minţit, spunând că-i misit, că-şi face veacul în Lipscani şi că a fost cândva cârciumar. Mai bine hamal în gară, gândea Ficu, decât la cheremul roşcaţilor şi umflaţilor ăştora din cafenea.

Intră, întunecat, în sala plină de fum şi de sgomot. Bău o cafea cu lapte. Şoifer îl întrebă dacă ştie că i s'a îmbolnăvit copilul? Ficu nu ştia nimic. Nu voia să ştie nimic.

— Te-am rugat, odată, tată, îi spuse, să te laşi de meseria asta! Dă-o-dracului! Inchiriază-ţi scaunele şi farfuriile şi ai să câştigi destul.

Chelnerul îl ascultă, fără a clipi. Obrazul lui îşi menţinea aspectul, ca şi când nu i s'ar fi vorbit lui — ci unui străin aflat la distanţe de kilometri...

— N'auzi, tată, n'auzi?

Şoifer îşi privi băiatul. Ciudată dihanie. Răspunse moale:

— Aud... Bine!... O să văd!

Şi privi tot atât de absent cum îi pleacă băiatul, încruntat şi nemulţumit.

Prin fereastră îl zări, depărtându-se trist.

— Vineee! răspunse el, profesional şi se înfăţişă clientului care-i ceru un coniac...

In drum spre Şulăm, Ficu se opri la ceainăria din colţul străzii Traian. Pe-aici îl întâlnea, adesea, pe Rubin. Nici nu visa, perierul, să moară de tifos exantematic, în războiu, în cine ştie ce fund de spital improvizat!

Aflase că s'au primit ştiri rele dela Moriţ. Tapiţerul se îmbolnăvise de nervi. Poate de sifilis, — presupunea Ficu, perfect edificat asupra tuturor dezastrelor posibile, la vârsta lui bărbătească de şeaptesprezece ani, Moriţ suferise şi-o lovitură: îi fugise fata cu un avocat american, creştin.

„Dragostea învinge moartea” citi pe un afiş de mână, împărţit de-un golan rupt şi desculţ. „Reprezentaţie de onoare în beneficiul artiştilor-soţi Rabinovici. Va avea loc la Teatrul Jigniţa în seara de 23 Noembrie *irevocabil* sau, în caz de amânare, Duminică 26. Biletele vândute sunt valabile.” Surâse mintal *artiştilor-soţi:* de câţiva ani, Ficu citea acelaş afiş care anunţa reprezentaţia de onoare.

Şi titlul piesii îi învia imaginea fetii din han. N'o mai văzuse pe Saly de câţiva ani. I s'a spus că-i măritată. Maralǎ a căzut la fund: e pensionara unei case de toleranţă din cartier. Ii pare rău şi de una şi de alta... Plecă.

In strada Traian, printre nevestele necăjite din pricina soţilor plecaţi, înghesuite acum în băcănia surdului, Ficu zări un obraz rumen, aproape vesel, singurul obraz vesel. Avu o clipă de îndoială.

Apoi, hotărât: ea e! Saly.

Ii strânse mâna, apăsat. Ce mână groasă. Şi trupul. Prea plin, prea mare, prea femeesc. Asta-i fata subţire de altă-dată, amorezata din han, dragostea lui? Ochii i se umplură de lacrimi. Revăzu afişul: „Dragostea învinge moartea"... reprezentaţia artiştilor-soţi"

Uff! Ii zâmbi.

— Ce mai faci? îl întrebă Saly privind dincolo de umăr.

— Bine. *Dumneata?*

— Eu? Foarte bine, mulţumesc lui Dumnezeu. *Al meu* a rămas — şti?

Şi pentrucă Ficu păstra acelaşi aer nedumerit, Saly îi vorbi repede:

— A fost mobilizat pe loc. E la Depozitul de cărbuni. O duce foarte bine. Şi-i aşa cuminte, aşa cuminte... Am şi un mânz, — şti? S'au despărţit la strigarea lui Idl:

— Luaţi-vă făina, madam Saly!

— Scuză-mă, dragă... scuză-mă... la revedere... pa... pa.

Acasă, la Şulăm, s'au adunat toate rubedeniile. Mirosea a haine vechi, a bocanci stătuţi şi a sudoare. Haike primise, din curte şi dela vecinii de peste drum, toate veştile cumplite: vor fi măcelăriţi oamenii — zice-se — şi fetele vor fi necinstite...

Vizitele aeroplanelor şi baloanelor aruncătoare de bombe speriase lumea. O fetiţă, aflată tocmai atunci în mijlocul străzii, a fost omorâtă de-o schijă. Mama copilului a înebunit. O bătrână ştie că vor opri brutăriile să mai fabrice pâine!

— Par'că asta care-o mâncăm acum e pâine, Doamne, iartă-mă!

— Nu vorbi aşa! o dojeni bătrâna. E păcat. Cineva spuse că prizonierilor prinşi li s'au scos ochii. Femeile încercară să vorbească, apoi, toate deodată, să se strige pe nume, să implore cerului milă... Ficu fu asaltat de întrebări. Nu mai avea înainte-i pe gazda lui neurastenică. Avea acum înainte-i zece, douăzeci, o sută de gazde cu sute de ochi, cu sute de guri, cu sute de rânjete şi de plânsete, diformându-le obrajii. Fiecare voia să afle, deodată, dece nu-i scrie feciorul nimic, de ce nu se mai găseşte carne în piaţă, de ce s'a rărit orezul, dece s'au spălat felinarele, până în ajun vopsite în negru, dece sunt amărâţi birjarii, de ce s'a mai pornit războiul...?

El încercă să le răspundă. Numai Haike e neîncrezătoare.

— De unde vreţi să ştie toate, băiatu? Vorbeşte şi el aşa ca să ne linişteascä!

Mătuşa-sa se simţea în dramă şi în catastrofă, în căptuşala ei sufletească, naturală. Experienţele prin care trecuse în viaţă o împiedicau să trăiască altfel decât în permanentă panică. Veghiase la căpătâiul atâtor bolnavi din familie, plânsese atâţia morţi, atâtea despărţiri, atâtea înfrângeri, încât nu mai putea trăi decât în acest climat al durerii, al unei nopţi nesfârşite de groază. Ficu voia să descreţească frunţile femeilor şi să le înviorezе.

— Asa-ţi place să ne zăpăceşti! reluă Haike. Par'că tu şti multe. Uite, de trei zile alerg după

lemne. Scumpe-foc şi din ce în ce mai rare. Degeră copilaşii, p'aici, prin mahala, de frig.

In ultimul timp preţul lemnelor sporise într'adevăr, spăimântător. Femeile, desperate, pândeau, în amurg, gardurile şubrede să le smulgă din pământ şi să fugă cu ele în chip de trofeu acasă. Băieţii răsăriţi se învăţară să sară pârleazul curţilor mai înstărite, să se strecoare în magazii şi să revie, apoi, în bordeiul unde îi aştepta frăţiori de lapte, cu câte-un braţ de lemne.

— Doamne, Doamne! Cine ştie ce-o mai fi! Vai de noi şi vai de noi! se văita Haike umblând îngrijorată prin casă.

Povesti, apoi, pentru a zecea oară, cum a plecat David, băiatul cel mare, în America, unde se află acum angajat ca sergent în armată; arătă femeilor fotografia lui, mândră de chipiul cu borul lat şi de căutătura vie a uniformatului şi izbucni ca de obiceiu, în hohote de plâns: e atât de departe de mama... de mama lui iubitoare. Aici intervenea Şulăm, plictisit şi autoritar: să mai tacă, să mai isprăvească odată cu boccetele astea... E războiu, — ei şi? Toată lumea e în războiu. Cine are zile, — scapă. Adică, în timp de pace, nu mor oamenii?

— Vă place? se încumeta, aparent calmă Haike, vă place? Uşor îi vine lui! Una-i mama...

Femeile reluară vorba. Ficu trebui să le spuie, amănunţit, dacă ruşii au fost bătuţi şi unde? Şi ce fac franţujii? Franţujii sunt doar cu noi! Cum de îngăduie ei toate câte se petrec de câteva zile?...

Ce să le răspundă? In tolba lui de cuvinte se

făcuse un gol, ca şi în inimă. Saly e azi o femee măritată, ca oricare alta, — de aici, din han, de peste drum. Războiul, viaţa, — toate trec... Numai golul ăsta care i se adânceşte întrânsul. Numai prăpastia asta pe care n'are cum s'o astupe.

Se făcuse o tăcere de vată în odaie.

Bătrânele şi-au îngropat capul în palme. Haike a obosit cu bărbia în piept, cruntă: avea ceva din fizionomia Leei, înainte de moarte...

Seara, pe ploaie, au intrat nemţii în Bucureşti.

XII

Au trecut aproape doui ani cenuşii, trişti, apăsători.

La „Pomu Verde" s'a instalat o duzină de mustăcioşi nemţi cari valsau greoi cu guvernantele şi „menajerele" familiilor înstărite din alte cartiere. Prin cârciumile căii Văcăreşti se zăreau chipiile lor adăpostind chelii şi frunţi înegrite de soare şi de vânt. Bătrâni uzând de *idiş*, convinşi că vorbesc în limba soldaţilor, se străduiau să le vândă stofe sau batiste, cămăşi gata confecţionate sau inele, fâşii de mătase sau mănuşi. Nemţii priveau, dispreţuitor, şi marfa şi pe negustori. Apoi comandau bere şi glumeau, râzând, pe seama evreilor. Au fost şi câteva neveste vesele care s'au înhăitat cu soldaţii chipeşi — exact ca în celelalte cartiere; deasemenea şi unele fete de măritat, convinse că sub-ofiţerul cu sfârcurile mustăţii, dominatoare, e gata să se însoare...

Zilele se scurgeau anevoie, atinse şi ele par'că de-o boală fără leac. Se mânca o pâine infectă cu mălai şi fasole... numai fasole. Doar în casele câtorva

„mahări" din societăţile filantropice se ivea, rar în farfurie, carne. Câţiva isteţi cumpărau vitele pe furiş şi tot în taină le tăiau şi le vindeau...

Străzile, bântuite de iarnă siberiană, au îngropat în căsuţe aproape toată lumea.

Aventurierii care întârziau peste miezul nopţii în oraş erau priviţi cu nelinişte, groază şi admiraţie de ai casii, când se înapoiau în zori, livizi şi ameţiţi de băutură. Trăiau, toţi, sub povara restricţiunilor şi a fricii. Figura lui Oişiie s'a schimbat, până la diformare: e de nerecunoscut, moşul, cu ochii umflaţi şi stinşi, cu obrazul numai brazde şi cu bietele lui mustăţi lăsate în jos în chip de sălcii. Şoifer a renunţat, în fine, la serviciul lui de chelner şi se mulţumeşte cu câştigul provenit din închirierea scaunelor şi a farfuriilor. Mai vine pe la Cearnă, — dar nu zilnic. Ficu îl întâlneşte, fie pe stradă, fie la Şulăm.

Pierre a fost arestat de nemţi şi internat undeva într'un hotel. In prima zi a fost dârz, chelnerul, cu asupritorii săi. Dar după o săptămână a cerut să i se dea drumul, plângându-se că n'a făcut nimic; la urma urmii să învingă cine-i mai tare, susţinea Pierre, el nu se bagă în *chestii* d'astea. A făcut, pentru el, plângere la Comandament, şi un rabin care a arătat că Pierre nici nu-i Pierre, e Velvl, că nici nu ştie franţuzeşte cum se cade şi că a vorbit rău de nemţi, de câte ori se simţea bine dispus, la bodegă... I s'a dat drumul. Venea şi el rar de tot la Cearnă, care îşi primenise clienţii: ofiţeri, soldaţi şi protejaţii

lor, adesea din alte mahalale, atraşi acolo de faima vinului şi a rachiului tare.

La mesele pătate, limbile se deslegau şi ochii se înfiorau de veştile care curgeau cu nemiluita, de pretutindenea. Cerşetori, aproape, şchiopi şi gângavi, ciungi şi surzi, orbi şi ftizici, oameni fără stare civilă se învârteau printre băutori şi svârleau câte-o vorbă. La început nimeni nu dădea ascultare nenorociţilor. Dar vorba încolţea în gânduri şi impresiona. Cum, să fie într'adevăr aşa? Nemţii sînt învinşi? Stau din ce în ce mai rău măreţele armate? O să fugă mai repede de cât se crede? Cine dracu mai poate şti ceva în zăpăceala şi în iernile astea obşteşti: din uliţă şi din suflete?

Ţiganii bătrâni din bariera Dudeştilor veneau să le cânte chefliilor; se rugau, plângând, de-un codru de pâine, de un cartof şi de-o ceapă. Fiecare lăutar lăsase în colibă copii flămânzi, femei leşinate, aproape, de foame, neveste uscate şi pe jumătate moarte.

Li se svârlea un cinci sau un sfert de pâine oribilă. Cântecul lor, vesel, crispa nervii, — deschidea porţi largi iadului, predispunea la sinucidere...

Când administraţia avea nevoie de braţe pentru curăţirea zăpezilor, se pornea vânătoarea de oameni. Mici slujbaşi comerciali, vânzători de prăvălie şi ucenici, bătrâni întârziaţi prin centru erau prinşi şi puşi, fără vorbă multă, să mături zăpada.

Plecau spre casă, obosiţi, storşi de vlagă, îngroziţi, ocolind străzi şi pieţe şi furişându-se pe lângă ziduri şi curţi străine. Cine îndrăznea să se opuie

era lovit chiar dacă mâna care pedepsea era tânără şi obrazul pângărit bătrân şi galben de bunic.

In casa lui Şulăm, ţipătul permanent al femeei părea şi mai ascuţit. Nu se mai primise nici o veste din America, — poate că-i bolnav rău, Moriţ; poate că a murit...

Ficu venia rar să-şi vadă rubedeniile. Rămânea, deobiceiu, lângă fereastră, privind spre odaia în care a murit mama şi în aceia în care murea, zi de zi şi ceas de ceas, bunica, şi apoi pleca, amărât. Casă tristă, casa lui Şulăm.

Băiatul croitorului a ajuns cântăreţ vestit la un restaurant de seară; n'are nici optsprezece ani, dar se poartă elegant, e vecinic ras şi pudrat şi se numeşte Elefterescu. Şaiman e supărat că feciorul şi-a schimbat numele dar n'a avut încotro, altfel nu-l lăsa patronul selectului local să cânte...

Sacîntors şi-a amintit că ştie evreeşte şi a devenit tălmaciu pe lângă o autoritate nemţească, oarecare. Se arătă mândru de noua-i îndeletnicire. Pricepea greu ce i se vorbea, — dar mai întotdeauna o scotea la capăt.

Anii aceştia l'au îndurerat adânc pe Ficu.

Spectacolul din faţa brutăriilor, îndeosebi, îl îmbolnăvea. Zecile de femei, palide şi tremurând în crivăţul lui Ianuarie, cu câte-un plod sub şalul vechiu, dinaintea obloanelor trase, aşteptând pâinea de mălai şi tărâţe, îi răceau, brusc, spinarea. Simţea o ameţeală şi o nevoie ciudată de-a vomita. Se înapoia acasă, cuprins de febră. Odată a întâlnit-o pe Maralä. N'ar fi recunoscut-o în fustele ei urâte şi

în paltonul peticit. Avea un obraz cărămiziu, ciupit puţin de vărsat şi slăbit. Dar ochii îi luceau ca în anii adolescenţei. Tuşea. L'a oprit timidă, neîndrăznind să-l privească. Nu ştia: poate că nici nu vrea să stea de vorbă cu ea, o biată prostituată de cartier. Dar Ficu a privit-o cu ochi buni. Maralä nu mai râdea gros şi nu mai şoptea porcării în urechea nici unei Saly. I-a luat mâna crăpată de ger în mâna lui caldă şi a mângâiat-o. Femeea, certată cu patroana casei de toleranţă din Cruce, a plecat de o lună. Şi-a luat o odaie în strada Raion. Până acum câteva zile i-a mers destul de bine. Au venit pe la ea şi nemţi — ea vorbeşte puţin limba lor — şi s'a putut întreţine. A avut ghinionul de s'a îmbolnăvit de gripă — blestemata asta de gripă care umblă prin oraş. Nu s'a putut coborâ din pat, aşa în călduri şi în friguri, cum se afla — şi au părăsit-o cu toţii. Bărbaţii sunt răi... egoişti! L'a oprit — Maralä se vedea stingherită — l'a oprit... doar să-l întrebe ce mai face!

Lui Ficu i-a plăcut vorba acestei Maralä, schimbată cu totul. E ca şi când ar fi venit de pe alte meleaguri, e o femee care păstrează doar în pupila ochiului viu amintirea fetii dinainte, din han.

Atât?

Şi i-a strâns iar mâna. Dar Maralä şi-a ridicat ochii spre dânsul. Are să-l roage ceva. Nu se supără? Nu? Bine. Atunci — să-i împrumute o *băncuţă.* Are mare, mare şi imediată nevoie de-o băncuţă.

Ficu i-a dat moneda. Fata vru să-i sărute mâna.

Il rugă să vie s'o vadă prieteneşte... frăţeşte... Făgădui şi se despărţi, grăbit să nu izbucnească într'un hohot de plâns.

Şi aşa s'au perindat nopţi rele şi zile închise şi săptămâni ca plumbul şi ani fără bucurii. Şi deodată, într'o dimineaţă, la madam Cearnă s'a svonit că nemţii pleacă. In două ceasuri care şi căruţe încărcate de soldaţi şi mărfuri treceau, fulgerător, pe dinaintea ochilor uluiţi, spre barieră.

Sacîntors s'a dus să-l caute pe Pierre şi să-l anunţe că francezii bat de sting pe nemţi, dar chelnerul, aproape paralizat de-un reumatism infernal, sărac şi plictisit, a ridicat din umeri, indiferent.

Seara nu se mai afla picior de soldat sau de ofiţer în oraş.

A doua zi, lumea află, cu uimire, tot ce se petrecuse. Venea pacea. *A venit...*

...Acum e o schimbare totală în cartier. Nevestele şi-au primit bărbaţii, copiii au mângâiat barba aspră a omuleţului care râde într'una şi căruia i se zice: *tată.* De mult nu şi-l mai aduc aminte — aşa vesel, aşa vioi.

Prin case cu tavanul aproape — mai sunt aşteptaţi cei cari încă n'au sosit. Dar vor sosi. Sosesc.

Pe ambele trotuare circulă o lume grăbită deşi fără ţintă. Totul e un joc, depăşind chiar voinţa oamenilor. Bărbosul care se împiedică de trecători şi, manevrând cu desperare din coate, ţine cu totdinadinsul să treacă înaintea altora, oprit, brusc, de un braţ ferm şi întrebat unde aleargă, n'ar şti ce să răspundă: nu s'a gândit nici el. A plecat odată

cu răsăritul soarelui în oraş, obsedat de gemetele nevestii bolnave şi acum, aşa precipitat cum pare, se va opri trei ceasuri la vitrina fotografului, poate... La fel şi tinerelul care îşi şterge, din mersu-i iute, fruntea de sudoare, n'are nici o treabă, dar îl împinge cineva din spate par'că, să înghită distanţele, pe nemestecate. Şi domnul cu haina închisă până sub bărbie, şi femeea cu umbrela inutil deschisă... toţi se doresc grăbiţi. E în atmosferă o turburare care se transmite ca un pojar pietonilor, o nervositate şi o isterie cu neputinţă de înlăturat... Grupul de evrei care rămânea să privească la nesfârşit mărfurile expuse de halagii chiar pe marginea trotuarului nu mai există. Nici bătrânii credincioşi, înapoiaţi dela măruntele case de rugăciuni şi opriţi deobiceiu să continuie în colţ, o controversă talmudică sau o gâlceavă iscată de administrarea cutărei societăţi filantropice nu se mai văd. E un freamăt, o întrecere între pietoni, care să ajungă mai de vreme — unde? Nimeni nu ştie! o agitaţie colectivă cum din vremi n'a mai cunoscut Calea Văcăreşti. Războiul s'a sfârşit! Războiul s'a sfârşit! cadenţau paşii pietonilor, uruitul trăsurilor, roţile tramvaiului, lumea 'n mers...

In cafeneaua din spatele Halei, mesele sunt ocupate. In prima sală, clienţi de toată mâna: negustorii prăvăliilor învecinate, meseriaşi, funcţionari comerciali şi vânzătorii de vechituri. Dincolo, în odăiţa văruită în alb ca o cârciumă de ţară, pe cele două bănci aliniate de perete, îşi beau ceaiul ***intelectualii*** cartierului: partizanii lui Moşeanu, sioniştii febrili

în plănuiri mărețe, socialiştii de toate nuanțele şi esteții indiferenți la sbaterea politică, — toți purtând în ochii obosiți viziunea altei lumi.

In cercul lor, fiecare e solidar cu tovarăşul. Aici, în jurul ceainicului, neînțelegerile se topesc, discuțiile, deşi aprinse, nu poartă vrăjmăşie, doctrinele se armonisează, principiile se dovedesc de catifea.

Haimovici, un tânăr profesor de gimnaziu, *ebraist*, afişează un sionism radical. Tema lui — susținută cu răbdare e simplă: evreii din Ghetto îşi risipesc energia într'o luptă zadarnică în loc să realiseze ceva practic pentru Palestina.

Marcu, lucrător, vorbind câteva limbi străine şi circulând prin literatura universală ca prin latifundii proprii, e socialist-extremist: nu există nație, există numai clase: una care exploatează, alta care este exploatată. Problema nu-i națională, — e socială. Evreii nu se deosibesc de celelalte neamuri: proletarii au aceleaşi interese pretutindenea.

Leibman priveşte ironic şi pe unul şi pe altul: el nu crede într'o schimbare a societății pe cale evolutivă; el este pentru propaganda prin fapt. A înghițit toată literatura tipărită de Moşeanu, are buzunarele doldora de broşuri şi pomeneşte necontenit de Ştirner şi de Bakunin, ca de nişte ființe vii care ar bea, alăturea de el, ceaiul.

Un tânăr subțirel este *poale-sionist;* altul, cu lavalieră şi cu părul mare, neregulat svârlit pe spate, mărturiseşte că n'are nici un fel de ideal, național sau social: el are unul estetic. Face versuri, îşi cheltueşte nopțile, declamând din romanticii ger-

mani, pe care îi ştie pe de rost şi se hrăneşte dintr'o meserie banală: împărțitor de afişe la cinematograful din cartier.

Ceilalți, iar socialiştii de stânga, iar de dreapta, iar sionişti, iar libertari, iar esteți: ceaiul, frigul, lipsurile, obicinuința îi adună zilnic un ceas-două la masa cafenelii.

Odată cu sfârşitul războiului au mai venit şi nişte tineri evrei din părțile basarabene, vorbind un *idiş* pitoresc pentru urechile căii Văcăreşti, meşteri în povestiri şi în cântece.

Se întâmplă să înceteze discuția. Atunci, unul dintre meteci începe un cântec evreesc, trist şi sentimental. Tac, deodată, toate buzele ocupate cu sorbitul ceaiului, se curmă sgomotul paharelor şi linguritelor lovite şi oamenii rămân cu ochii holbați spre basarabean. Şi *ceilalți* se încumetă să treacă pragul odăiții sau se înghesuiesc spre uşă ca să asculte mai bine.

Acum e o neînțelegere cumplită, aici, provocată nu se mai ştie de cine: Marx, dacă ar trăi astăzi, în 1918, ce atitudine ar fi avut: moderată sau extremistă?

Bercovici țipă să fie auzit şi de sala cealaltă:

— Ați văzut ce părere are *Gherea!*

Marcu interveni cu voce caldă, de bariton:

— Pierdem timpul inutil. E greu să ştim cum ar fi acționat astăzi Marx.

Mai bine să ne spuie Bercovici dacă preferă să stea cu brațele încrucişate când o altă lume se clădeşte aiurea?

— Cine a spus că e de preferat să stăm aşa? Eu susţin numai că nu în toate ţările există aceleaşi condiţiuni economice şi psihologice...

— Psihologice! râse Leibman. Astea vă omoară: cuvintele! Adevărul este că nu se poate clădi nimic pe nisip. Totul trebuie luat dela început.

— Asta-i părerea ta! reluă Bercovici.

Dacă ar fi după Marx, atunci schimbarea societăţii nu se realisează decât acolo unde există aceste condiţiuni: unde, adică, procesul de evoluţie capitalistă s'a terminat... La noi...

— Asta ne învaţă abecedarul! spuse un mărunţel, tuciuriu şi care, deobiceiu asculta fără a se amesteca.

Avea priviri de veveriţă şi o stăpânire de sine care îl impunea tovarăşilor. Vine cel dintâi la masa intelectualilor şi pleacă la urmă, însoţind pe câte unul care se dovedea mai îndârjit. Il chema Vechslerman zis Veniamin. Se şoptea că-i poliţist, trimis iscoadă între socialişti. Dar nimeni nu avea dovezi.

— Tu ai fost, Veniamine? se miră Bercovici.

— Da, eu! îl înfruntă omuleţul cu priviri de pară.

Câţiva izbucniră în hohote.

— Veniamine, dragă, spuse cineva din grup, aşa-i că tu eşti... pentru fapte?

Omuleţul privi circular. Ridică din umeri.

— Eu... eu...

— Mă, Veniamine, mă... tu nu cunoşti zicala: „pisicii vârâtă chiar în sac, i se văd ghiarele?"

Alt hohot de râs urmă.

Veniamin se aprinse la faţă, îşi pierdu, pentru întâiaşi dată, cumpătul.

— Ce vrei să spui? Ce vrei să crezi? Hai, repede, s'aud!

Dar nimeni nu răspunse. Unii sorbeau ceaiul din farfurioare, alţii tuşeau; cineva întrebă cât e ceasul.

— Nu răspunzi? Nu răspundeţi? Asta-i camaraderie! Asta-i...

— Ia să ne mai slăbeşti! vorbi Leibman. Par'că noi nu ştim!

— Ce ştii? Ce ştiţi?

Bătu cu pumnul în masă. Devenise de nerecunoscut omuleţul atât de calm, atât de lucid şi de sigur de sine întotdeauna.

— Să-mi spuneţi imediat! Auziţi, — imediat! M'am săturat de câte îmi vin la ureche... de şoapte... de infamii...

Privi din nou circular, implorând din ochi tuturor un cuvânt.

— Nu te omorî cu firea, Veniamine! vorbi simplu Marcu. N'ai să câştigi nimic. Să presupunem că o să spuie unu' tare ce se şopteşte: că eşti omul Poliţiei pus între noi să afli ce vorbim aici! Ei şi? Tu ai să negi — dacă într'adevăr eşti ce se zice. Dacă nu eşti, — cui ce-i pasă?

Şi ridică din umeri, împăciuitor.

Lui Veniamin îi tremura buza. Se învârtea pe scaun, când spre dreapta, când spre stânga.

— Dar vreau să se termine odată!... Să se termine odată! sbiera el. Toţi mă priviţi cu coada ochiului... toţi mă bănuiţi... Marcule, mă, Marcule, tu eşti mai deştept, mai bun, mai om! Ţi-o jur, mă, că nu sunt...

— Dar nu-i nevoie de asta! îl întrerupse celălalt. N'are nici o importanţă...

— Pentru mine *are!*

— Ascultă, degeaba-i toată zarva!

Şi, ca şi când nu s'ar fi întâmplat nimic, reluă o veche dispută cu tânărul înalt şi pletos, asupra lui Ibsen.

Veniamin privea intimidat şi nedumerit spre tovarăşi. Apoi se ridică.

— Mă duc. O să auziţi de mine. Am să mă spânzur.

Vorbise simplu, dar aveau cuvintele, în gura lui, un sunet greu. Ciudat, îşi spuse Marcu, şi făcu semn cu mâna spre Veniamin.

— Stai, frate, locului, nu o lua aşa.

Celălalt rămase în picioare, cu ochii turburi. Mâinile îi atârnau în jos, fără viaţă.

— Ia loc! Ia loc! rostiră, deodată, câţiva. Nu te-a ocărât nimeni.

Toată masa îl înconjură. Băeţii cu funde imense la gât, cu plete răvăşite şi cu ochi în care au înflorit visuri, — revoltaţii şi sentimentalii, poeţii şi marxiştii, idealiştii şi economiştii — n'aveau, în clipa asta decât o singură dorinţă: să-l împace pe Veniamin.

— Ce ne pasă, mă? şopti cineva în urechea camaradului. Fie ce-o fi. E amărât şi el. De ce să se spânzure?

— Nu se spânzură, el, dă-l dracului — dar de ce să ne facă *fiţăraie* d'astea? observă altul.

Veniamin fu convins să se reaşeze. Apoi Marcu

reîncepu observaţiile asupra lui Ibsen. Deodată, un sgomot puternic, venit din sala cealaltă, întrerupse elanul omului. Ce e? Ce s'a întâmplat?

In ceainărie intrase un vlăjgan, cu ochii injectaţi şi cu obrazul aprins. Avea un palton croit dintr'o manta soldăţească. Vorbea ceva repede şi răguşit cu zugravii dela masa din faţă.

Intelectualii, atraşi de vocea ascuţită a noului venit, păşiră pragul sălii mari.

Unul îl recunoscu: e băiatul lui madam Sură, negustoreasa de gâşte. Spuse:

— Sal'tare, Alfred.

Cel chemat pe nume se opri.

Strânse mâini, înfrigurat. Fusese pe front, avea şi o decoraţie.

Zugravii — feciorii lui Oişiie, dela masa cărora lipseau doui, părăsiţi undeva, pe câmpiile grase ale Dobrogei, rugară lumea să tacă: Alfred avea să le spuie ceva grav.

— Vor să vie aici, în Calea Văcăreşti; să ne omoare, mă, să ne bată... rosti vlăjganul.

— Cin' să vie, fraţioare? întrebă un evreu slab şi însemnat cu o pată galbenă pe obraz.

— Cin' să vie! Antisemiţii! făcu un glas gros. De eri umblă svon prin cartier. Măcelarii din Dudeşti şi mardeaşii din Raion şi Campoduci au şi hotărât să ne apere... dracu' ştie cum!

— Foarte bine! rosti Alfred. Asta le spuneam şi eu...

Şi arătă spre feciorii lui Oişiie.

— Noi am fost pe front, mă... Am stat şi noi

în bătaia tunului... Ce dracu... Să ne şi *mardească?*

Toată ceainăria deveni un singur glas. Alfred avea dreptate. Basarabeanul vorbi în gura mare, făcându-se cu greu auzit: el ştia cum se organizează *auto-apărarea...* Evreii de peste Prut au trecut odată prin urgie...

Toată noaptea s'a istorisit despre războiu şi mijloacele de apărare a cartierului. Băieţii lui Oişiie, mai obosiţi şi mai plictisiţi ca înainte, încuviinţară, mulţumindu-se să mişte din cap, planul lui Alfred.

— Mă, să nu te ducă la *pârnaie!* suflă cineva.

— Ei şi? Crezi că mi-e frică, mă? N'am mai fost p'acolo, mă? d'aia am stat în tranşee, mă?

Şi se înălţă mândru, în călcâie.

Unul dintre zugravi îi surâse. Ii plăcea „puţin"!...

Ficu ascultase, tăcut, larma cafenelei. Auzise şi el, de eri, încă, de un atac antisemit plănuit asupra cartierului. Văzuse şi pe Sacîntors, agitat, în vorbă cu bătrânii înapoiaţi dela sinagogă. Făcea gesturi mari şi se încrunta. Ioil l'a încredinţat că a şi zărit pe... ucigaşi... Dormise rău, visând pe Saly în rochie de mireasă. Se trezise cu sudori pe frunte şi pe faţă. Avea nevoie de o dragoste, de o pasiune, de un devotament. De ani de zile trăieşte singur cu gândurile şi renunţările lui. La masa de lucru a Inginerului Prun ochii lui înregistrează pe imense registre şi foi de corespondenţă „aparate de taxat" cine ştie pentru ce fabrici de spirt, cu nume stranii... Acasă, când scapă de gazdă, îl impresoară iar tristeţile şi regretele. Are aproape nouăsprezece ani, cunoaşte drumul în sufletul semenilor — urât şi sumbru drum — a experimentat beţia în cârciumi vechi din Dudeşti şi Văcăreşti şi amorul cu preţ fix din odăile scunde ale „Crucii de piatră" şi-acum e înfometat de altceva, de o iubire care să-i ardă adâncurile şi să-l transfigureze, nu ştie bine ce anume i-ar reda gustul vieţii, pe care îl pierde, treptat-treptat...

Discuţia cafenelei îl readuse în viaţa din care dracii gândurilor l'au gonit o clipă. E bună, îşi spune, auto-apărarea. Are şi el pe tata, în cartier. Tata are, la rându-i o nevastă nouă, amărâtă şi grijulie faţă de copiii firavi. Are şi pe mătuşa Haike. E, săraca de ea, în panică. Mai ales acum, când Ioil ameţeşte strada cu vaetele lui, — mătuşa-sa trebuie să-şi fi sporit spaimele până la nebunie... Pe nesimţite, fără să ştie cum, Ficu se pomeni vorbind şi el, aprins, şi întocmind planuri de apărare a uliţelor sărace.

— Tot aici, la calici, vin să-şi spele focul! îl aprobă cineva.

Bogătaşii n'au nici o grijă! — continuă acelaşi. Ei stau în palate bine păzite... nici că le pasă... Şi noi ăştia, vai de capu' nostru, *noi* să fim omorîţi...

Ficu dădu dreptate omului. Simţea că plebea Văcăreştilor are nevoie de mâna lui, de sfatul lui...

Alfred îl lovi cu podul palmei peste piept, râzând.

— Bravo, puştiule, te-ai *şmecherit*. Bravo!

A doua zi, odată cu răsăritul soarelui, se afla în punctul unde Calea Văcăreşti se întâl-

neşte cu strada Sfânta Vinere. Alfred comanda o ceată de împărţitori de afişe, băieţi de prăvălie, măcelari, zugravi şi pierde-vară, înalţi, osoşi, tuciurii sau roşcovani, cu haine peticite, surâzători toţi şi înarmaţi cu bâte, bolovani, pumnale şi drugi de fier.

— Ăsta-i puştiu dela ceainărie. E înfipt al dracului.

Autorităţile prinseră de veste. Comisari, în uniformă, gardişti şi jandarmi, puţini la număr, dar vorbăreţi, se plimbau dealungul trotuoarelor, încercând să liniştească lumea. Au auzit — e adevărat — că vin din spre Obor şi Belu, din spre Filantropie şi Gropile lui Ouatu, din spre Ştefan cel mare şi Jianu sute de *mardeaşi* să devasteze cartierul — dar oamenii să-şi păstreze sângele rece, sfătuiau uniformaţii, fără convingere, grupurile adunate în mijlocul străzii. Ei, înfăţişetorii autorităţii, n'au nimic împotriva *auto-apărării.* Dimpotrivă, e foarte frumos din partea „israeliţilor" că dau „concurs Statului să păstreze ordinea". Numai de n'ar provoca nimeni de partea asta... De altfel mai vin jandarmi. Mulţi? Nu se ştie câţi... trebuie păzite, doar, şi prăvăliile şi casele din centru. E de-ajuns că vin... se va vedea câţi!..

Din cinci în cinci metri, Alfred adunase câte un grup de hămesiţi de pază.

In uliţele cartierului, în dosul ferestrelor astupate cu hârtii sau cu stofă, evrei bătrâni se rugau de vechiul lor Dumnezeu să-i apere, femeile îşi plângeau băieţii „d'abea întorşi" şi-acum în stradă — înfruntând, poate, moartea; copii miraţi şi nepricepând nimic plângeau tocmai din pricina nedumeririi lor fără de margini. Ce se petrece, Doamne, afară, în Calea Văcăreşti, în Calea Dudeşti, pe stradă?

Până la ceasul prânzului nu s'a întâmplat nimic. Au venit şi jandarmii, care au intrat prin ganguri, în aşteptarea *ălora.* Unii glumeau pe seama evreilor. Comisarii îl întrebau pe Adolf de ce oare evreii vorbesc toţi nemţeşte? Asta ar fi toată pricina vrajbii. Dacă n'ar vorbi nemţeşte!

Alfred, râzând, ridică din umeri: el nu crede că evreii vorbesc toţi, nemţeşte. Şi chiar dacă ar fi aşa — lui nu-i pasă! A fost pe front? E decorat? Atunci de ce să-şi lase mahalaua bătută sau chiar ucisă de *mardeaşi?*

Comisarul clătină din cap, în semn că pricepe judecata tânărului din înfăţişarea căruia, jumătate soldăţească, jumătate civilă iradia un fel de simpatie contagioasă: să nu-l ştie *israelit,* l'ar lua drept unul d'ai noştri, din gura Dobrotesei...

Pe-un balcon a apărut un bărbat uscăţiv, în pardesiu negru şi cu o puşcă în mână.

Salută cu mâna pe cei de jos.

Comisarul îi strigă:

— Şefule, lasă puşca!...

Omul răspunse ceva, mişcând, brusc enervat, din umeri.

— Lasă puşca! stărui comisarul. Nu e voie, nu pricepi? Nu mă sili să iau măsuri.

— Ce să fac, dom'le Comisar! răspunse cel din balcon. Am un *mort* în casă.

— Cum? Ce vorbă e asta?

Omul strigă, ducând mâna pâlnie la gură:

— Mi-a murit un copil. Păzesc casa. D'aia am luat puşca!

— O fi nebun! observă un gardist, privind respectuos spre superior.

Comisarul se întoarse spre Alfred să-i ceară sprijinul. Dar vlăjganul plecase.

— De unde ai puşca? ţipă comisarul. Nu şti că nu-i voie să păstrezi arme?

Omul de pe balcon răspunse ceva, dar nimeni nu pricepu nimic.

— E voinic, alminteri! spuse un jandarm.

— Aici e viteaz. Da' la războiu a fost *târtanu'?*

Cineva râse.

— Dom'le, ascultă, dom'le, te văd că puşcă ai! La războiu ce mi-ai făcut?

Cel de sus răspunse:

— N'am fost la războiu.

Şi mai vru să adauge o vorbă.

— N'ai fost, aha! îl apostrofă comisarul.

— N'am fost... că am un picior de lemn! izbuti să ţipe omul din balcon.

— Uite-l! mai spuse dânsul, lovindu-se cu puşca în piciorul de lemn şi-apoi, ridicându-şi pantalonii, îl arătă lumii.

— Sunt reformat!

Comisarul vru să încerce, din nou, înduplecarea cetăţeanului, dar din spre Sfânta Vineri răsună un ţignal.

— Hai, băieţi! comandă, el, grăbit. Vin!

Şi fugi spre gardişti. Dădu câteva ordine scurte. Jeandarmii se rânduiră cruciş în mijlocul străzii. Alt ţignal răspunse, de-aici, semnalului dintâi. Alfred vorbi încet cu fiecare grup. Reveni asudat în piaţetă. Văzând pe omul din balcon, îi ţipă:

— Intră 'n casă!

Cel cu puşca nu răspunse nimic. Privi o clipă în ochii poruncitori ai tânărului şi se strecură pe uşă, în odaie, docil.

Din spre Sfântu' Gheorghe venea mulţimea care sporea mereu. Bărbaţi în haină verde, confecţionată din tunici militare, olteni şi mahalagiii altor cartiere se îndreptau în pas domol, spre calea Văcăreşti. Aveau în mâini saci, unii, plini de bolovani, drugi de fier şi buturugi alţii. Trei tineri tuciurii şi cu panglici tricolore în piept conduceau mulţimea.

Câte-un trecător venit din spre Colţei îi îmbărbăta:

— Bravo, băieţi!

Cei trei tineri mulţumeau, salutând larg, din mers, ştrengăreşte, pe cetăţeni.

Când mulţimea s'a apropiat de colţul Căii Văcăreşti, cineva strigă gros:

— Jos jidanii!

Se produse un tumult cumplit. Mulţimea izbucni în noui strigăte:

— Jos! Jos! Moarte jidanilor!

Jandarmii opriră înaintarea oamenilor. Băieţii tuciurii priviră încruntaţi spre soldaţi.

— Fraţilor! vorbi unul. Jandarmii vor să ne împiedice să înaintăm.

— Uoooo! fu răspunsul câtorva.

— Nu! opri tânărul mulţimea. Nu! Jandarmii îşi fac datoria. Strigaţi odată cu mine: Trăiască armata română!

Mulţimea, înfierbântată, urmă porunca. Se auzi un singur strigăt puternic:

— Trăiască armata română!

Alfred, din partea cealaltă a străzilor, urcat pe o ladă de zahăr, îndemnă pe evrei:

— Fraţilor! Trăiască armata română!

— Trăiască armata română! strigară oamenii.

— Moarte jidanilor! izbucni tânărul tuciuriu. Fraţilor! vânduţii nemţilor vor să ne sfideze...

Nu se mai auzea restul. Mulţimea urla:

— Jos jidanii! Moarte trădătorilor.

Un bolovan sbură în capul lui Ficu. Simţi o puternică lovitură, o ameţeală uluitoare şi-apoi o nouă durere în altă parte: căzuse în noroiu. Ca prin ceaţă văzu o barbă aplecându-se, asupra-i, apoi cineva înjurând de mamă şi de Paşti. Fu transportat într'o farmacie şi nu mai ştiu nimic.

— Ne omoară copiii! spuse cineva din grupul evreilor.

— Tăcere. Staţi pe loc. Nimeni nu face nici o mişcare! comandă Alfred.

Comisarii alergau dela un grup la altul, îşi ştergeau obrajii de sudoare şi dădeau porunci scurte gardiştilor şi jeandarmilor.

— Fraţilor! tună iar tuciuriul. Fraţilor, ne-am vărsat sângele pe front...

Iar nu se mai auzi nimic.

Mulţimea striga împingând cordonul de soldaţi:

— Jos jidanii!

Deodată, din mai multe direcţii, sburară pietre şi buturugi în grupul evreilor. Se auziră răcnete şi vaete.

Alfred, calm pe lada lui de zahăr, făcu semn zugravilor. Apoi strigă:

— Răspundeţi, băieţi!

Din spre evrei porni o avalanşă de pietre şi de drugi de fier.

Comisarii împingeau oamenii înjurând.

Ioil, sărind isteric într'un picior, ameninţa, cu pumnul strâns mulţimea de dincolo. Apoi, cu mişcări repezi, îşi desbrăcă pantalonii şi-şi arătă dosul.

— Să mă pupaţi... sbieră el, înjurând repetat pe *vrăşmaşi.*

Cioburi de sticlă, bucăţi de lemne şi de bolovani sburau peste capetele comisarilor şi gardiştilor. Geamurile prăvăliilor fură sparte.

— Mă, vorbi tuciuriul, către camarazi, batem apa în piuă!

— Nu ne lăsăm! răspunse unul, aruncând un sac plin de pietre dincolo.

Alte vaete izbucniră.

— Fraţilor reîncepu tânărul. Armata ţării apără pe jidani.

Un ofiţer tânăr, cu ochi albaştri, mari, de domnişoară, se apropie şi-i puse mâna pe umăr.

— Domnule, îţi interzic să vorbeşti astfel:

Tuciuriul întoarse capul.

— Dece? sbieră el, cu foc. Nu-i adevărat?

— Nu! făcu apăsat ofiţerul.

Tuciuriul tăcu. Camaradul de lângă el şopti ceva în urechea ofiţerului.

— Nu se poate! răspunse acesta. Aici sîntem chemaţi doar să facem ordine.

O piatră izbi urechea ofiţerului.

— Ai văzut? observă tuciuriul. Ai văzut? Dumneata ne opreşti pe noi să răzbunăm poporul şi — uite-i — jidanii vor să te ucidă!

— Domnilor, răspunse ofiţerul, vă rog să vă potoliţi. Nu e bine ce faceţi.

Din grupul celălalt se auzi glasul lui Alfred:

— Băieţi, nu mai svârliţi cu pietre! Liniştiţi-vă!

Urmărise cu ochii piatra care era cât p'aci să zdrobească tâmpla ofiţerului şi crezu nimerit să puie capăt bătăliei.

Din spre Sfânta Vineri cineva trase un foc de revolver, apoi încă unul...

Printre evrei se produse panică.

— Ne omoarăăă! Ne omoarăăă! ţipară câţiva din urmă.

— Tăcere! zbieră Alfred şi glasul lui se auzi şi dincolo, distinct. Dacă se mai trage — tragem şi noi.

Un comisar îl apucă de piept.

— Dă-te jos! îi strigă. De ce aţâţi?

Alfred îl privi, tăcut.

— Repet ce-am spus: dacă se mai trage, — tragem!

Jandarmii îndreptară armele spre cer şi traseră o salvă în aer. Din grupul evreesc sute de glasuri ţipau deodată:

— Ne omoarăăă! Ne omoarăăă!

Alfred urlă, acoperind gemetele:

— Tăceţi. Nici o vorbă. Fiiţi liniştiţi. Nu-i nimic.

Jandarmii începură să împingă, împărţiţi în două, grupurile: spre Sfântu' Gheorghe şi spre Calea Văcăreşti.

Mai de voie, mai de nevoie, oamenii se risipiră. Unii aveau capul spart, ochii vineţi, nasul jupuit. Câţiva fură internaţi la spitalul din apropiere. Din când în când răsuna în văzduh un vaet prelung, o înjurătură sau un strigăt. Se căutau, se întrebau de fel de fel de nimicuri, se pipăiau, chiar punându-şi mâna pe umeri sau pe braţe şi compătimindu-se sau înjurându-se reciproc.

Piaţeta se goli curând. Pe trotuare au rămas să patruleze jandarmii şi comisarii. In uliţele cartierului, babele au închipuit o luptă crâncenă între poporeni, cu morţi şi răniţi. Ioil a trezit întreaga familie Kramer, susţinând că a văzut pe-un evreu trăgând, dintr'un balcon, focuri de revolver în plin... Antisemiţii afirmă dânsul au tras şi ei din zece părţi deodată. Trebuie să fie o sută de morţi, afirma el, dacă nu cumva sunt mai mulţi.

Croitorul îl opri, sceptic:

— Să le *vinzi* altora!

Ioil începu să se jure. Veni şi Şulăm care întâlni la sinagogă pe Zwabel. Preşedintele se afla în panică. Şi el pretindea că sunt morţi — nici nu ştie câţi! — şi că, asta îl îngrijora în deosebi, la noapte se pregăteau măceluri în cartier.

Kramer păli. La noapte? Cine o să stea iar de pază? Până acum a avut un grup de ucenici şi

vânzători de prăvălie — dar ce o să facă la noapte?

Ei continuară să ţie sfat până la apusul soarelui. In stradă se formară iar „grupe de auto-apărare": măcelarii, ambulanţii şi vagabonzii fundăturilor patrulau, gravi, pe trotuar.

La vederea lor Kramer se mai linişti.

Se dădu cuvânt de ordine nevestelor să pregătească doniţi pline de apă fierbinte: la primul atac fiecare va răspunde cu ce are la îndemână.

Noaptea trecu fără nici o frământare. In cafeneaua din spatele Halei, în cămăruţa intelectualilor, Haimovici, *ebraistul* se arăta revoltat:

— Sunt porci ăştia, porci. Ce-au ei cu calea Văcăreşti? Ce-au cu calea Dudeşti? Aici vor ei să-şi arate vitejia? Aici sunt exploatatorii evrei, magnaţii industriilor şi comerţului, îmbuibaţii şi ticăloşii care nu cred în nimic? Aici sunt financiarii care se închină banului şi numai banului? Aici unde lumea-i săracă, prăpădită, necăjită? Lume care munceşte douăzeci de ceasuri pe zi, îşi hrăneşte, Dumnezeu ştie cum, copiii şi nu are, din toate bucuriile vieţii, nici una? Aici au găsit ei pe „trădătorii" şi pe bogătaşii... mama lor...

Păi ăştia, care au venit în cartier să ne „pedepsească" nici nu ştiu că bogătaşii evrei îşi râd în barbă, fără grijă, de toate-astea. Zăvoriţi bine în palate păzite de zeci de slugi, în prietenie cu toţi puternicii zilei — nici că le pasă de ismenelile „vitejilor" care vin, în gloată, cu bolovane şi revolvere să devasteze căsuţele mahalalelor şi să bată poporenii Văcăreştilor şi Dudeştilor.... mama lor...

Ascultătorii îl aprobau. Profesorul, încălzit şi încurajat, continuă:

— Ce-am făcut noi, fraţilor? Ce-am făcut? Am lucrat înainte, fiecare în atelier şi am mâncat pâinea cu mălai ca vai de capu' nostru! Au venit nemţii! Am vorbit cu ei pentru că ştiam, aşa ne închipuiam noi, nemţeşte! Da' câţi creştini n'au făcut la fel? Şi ne-au ales dintre toţi pe noi vinovaţi, măi? Se poate, măi?

Marcu îl privi, surâzând.

— Aşa se întâmplă întotdeauna: massele nu judecă, — reacţionează! Reacţionează după impulsuri care n'au nimic comun cu logica. Au venit săracii, porcii — cum îi numeşti dumneata — au venit de pe front, amărâţi, flămânzi, poate, şi necăjiţi. Au şi ei neveste şi copii uscaţi şi nehrăniţi. Tinerei care au fost în fruntea lor s'au găsit să-i lămurească.

— Fraţilor, zbierau ei, ştiţi de ce au intrat nemţii în ţară? Ştiţi de ce n'aveţi după ce bea apă? Ştiţi de ce vă chinuiţi amarnic şi vă amărâţi ca vai de voi!

Nu ştiţi? Să v'o spunem noi: pentrucă jidanii au vrut să ne prăpădească!

Şi-atunci, dragă dom'le Haimovici, oamenii d'abea înapoiaţi din războiu, în căutarea unui vinovat — vinovat de toate suferinţele lor şi a lor lor — au dat din cap şi au strigat şi ei convinşi: „Moarte jidanilor!" I-ai văzut! Unii poartă încă mantalele ostăşeşti; cei mai mulţi sunt băeţii mahalalelor bucureştene, băeţi buni, şi inimoşi alminteri, cu care noi chefuim adesea şi glumim şi facem afaceri —

i-ai văzut cum sbierau, îndemnați de cei câțiva tineri: „Moarte jidanilor!"

Cine să le spuie lor că n'au dreptate; că vinovați de toate câte suferă nu sunt evreii din Văcărești sau Dudești; că oligarhia capitalistă a unei țări are interese materiale identice cu oligarhiile capitaliste de pretutindenea; că, prin urmare, proletariatul are, deasemenea, interese perfect identice în toate țările; că în sfârșit, ceeace fac e o copilărie? Nu le-a spus-o nimeni asta. D'aia, dragă profesore, n'ai dreptate să-i înjuri! Sunt oameni necăjiți, ca mine și ca dumneata, care se vor lumina cu timpul...

Haimovici nu se înduplecă.

— De ce-au venit aici? De ce nu s'au dus să devasteze prăvăliile evreilor din centru și palatele lor, dacă le dădea mâna? „Frica păzește pepenele". Acolo riscau să întâlnească revolverul slugilor și al paznicilor nenumărați. Aici, însă...

— N'ai dreptate, scumpul meu! vorbi, mieros Marcu. Ești încă sub impresia celor întâmplate și nu poți judeca rece. Și numai judecata rece e bună...

Intrară și ceilalți în vorbă, unii susținând că ebraistul înfățișează realitatea, alții aprobându-l, sgomotos, pe Marcu. Izbucni o ceartă cumplită între părți și patronul fu obligat să intervie, vestind, în acelaș timp, și ora închiderii.

Plecară, supărați între ei, care cum putu. Pe Calea Văcărești ca prètutindenea în cartier — făceau „de rond" evreii.

Cineva întrebă de ceas. I se răspunse că lor li e indiferent cât e ceasul: stau de veghe până dimineață, când vor fi schimbați de alții. Vorbiră simplu, prietenește. Câțiva s'au oprit să glumească, sub lună. Din cârciuma lui Cearnă se auzea până 'n stradă „Cântecul rătăcitorului": vocea lui Segaler erau groasă și plictisită; se simțea de departe că i s'a comandat romanța. Lumea se rărește. Peste puțin timp, pe căldărăm nu vor răsuna de cât pașii gardienilor și ai mardeașilor evrei, păzind cartierul...

Ficu fu internat la spital. Rana nu-i adâncă, spuse medicul de serviciu, dar „starea generală a bolnavului" proastă... E foarte nervos, băiatul! adaogă el, indispus.

Haike își ținea mâinile deasupra capului, îngrozită și tragică.

— E nervos! Auzi, nervos! N'are cui semăna?

In ziua următoare, Ficu tremura sub presiunea celor patruzeci de grade. Pe sub pleoapele-i trase defilau unchii și verii și mătușile familiei. Cusutoreasa se afla în aceiași poziție: aplecată, ca și alaltăeri, ca și acum opt ani, peste mașina de cusut. Slabă, săraca mamă! își spuse Ficu. Veni, călare pe-un cal de lemn, Moriț, unchiul din America. Priviți-i, vă rog, mustățile de cerneală. Și zâmbește, pișicheru'! par'că ar fi acasă, în Văcărești. Bine, dar mama-i moartă! Moartă, și totuși, la mașina de cusut? Așa-i că-i o prostie, nene Rubin? Perierul stă drept, drept ca o linie în mâna dascălului de limba română din clasa întâia primară. Și nu mișcă de loc, unchiu Rubin. E mascat, poate, d'aia are un plasture verde pe nas. Sau e mort.

Aşa-i! E mort. A murit în războiu, fără glorie, de tifos exantematic.

— Saly! Saly! sbieră, în febră, Ficu.

Şoifer, mirat, întrebă, în şoaptă pe sora de caritate:

— Cine-i Saly?

Femeea ridică din umeri, privi pe chelner o clipă şi-apoi trânti uşa fără răspuns.

— Am supărat-o cu ceva? se adresă Şoifer celorlalţi.

— Nu! făcu Şulăm. N'ai supărat-o. Da' de unde vrei tu să ştie ea cine-i Saly? De ce nu ştii tu cine-i Saly că-i eşti, doar, tată, dacă nu mă 'nşel!

Chelnerul ascultă vorbele fostului său cumnat fără a tresări. Il privi cu ochiul lui egal din totdeauna şi tăcu mai departe. Intrarea lui Ioil enervă lumea. Iar vine să anunţe cine ştie ce drame imaginare,— vreo catastrofă, vreun incendiu sau vreo crimă în cartier.

Ioil se apropie în vârful picioarelor de patul lui Ficu şi zâmbind scoate din buzunar o pocnitoare.

— I-am adus, spune el, o *distracţie:* zece bani.

Şi arătă cu mâna jucăria.

Şulăm îl dojeni. Om bătrân, a ajuns de râsul mahalalei, — ce zice? — al întregului cartier. Mai bine rămânea acasă în târguşorul polonez să îngrijească de vaci şi de pisici, păcătosul! Toate slujnicele vin să i se plângă: uneia i-a luat un inel „să-l vândă" şi n'a mai văzut fata nici bijuteria, nici banii, alteia i-a făgăduit pentru nopţile pe care i le dăruise femeea o pereche de pantofi şi nu s'a ţinut

de cuvânt, prin casele bucătăreselor şi „guvernantelor" intră pe fereastră, pe inserate şi mai cu minciuni, mai cu de-a sila îşi face pofta cu ele; la bragagiu e dator vândut; vecinului de sus i-a furat câinele de rasă: cine ştie cui i l'a plasat; pe doctorii care l'au căutat de vechile şi mereu înnoitele lui boli venerice îi ameninţă cu moartea; boşorogului de ceauş al templului i-a lipit clei pe fundul scaunului pe care nenorocitul aţipise o clipă; fără pricină, numai din plictiseală, scuipă gros când pe Idl chiorul, când pe copiii frumos îmbrăcaţi în zilele de Sâmbătă; acum a aflat că întreţine o vânzătoare de castane care se întinde cu toţi golanii chiar pe locurile virane din strada Traian... şi uite-l şi cu pocnitoarea, la căpătâiul lui Ficu.

Şulăm spumega. Ioil lăsase privirea în podea, ascultând, resemnat, revolta fratelui ăstuia, înalt, lat în spate şi cumpănit. Are dreptate, gândi Ioil.

— Am vrut să-l distrez! se încumetă el să explice, rânjind.

Frate-său nici nu-i răspunse. Vorbi cu Haike ca de cineva absent.

— Să ştii, Haike, dacă nu se astâmpără, îl expediez acasă în...

Urmă o înjurătură.

— Mi-e lehamite! continuă el. In fiecare zi, altă dandana... Inchipuiţi-vă că vine la un om bolnav cu o *pocnitoare!* O *poc-ni-toa-re!* Şi n'are de-a face cu un copil. Ficu are aproape douăzeci de ani. La vârsta asta eu mă însuram.

Vorbind se aprinse şi nu-şi dădea seama că răcneşte.

— Cine se însoară? se trezi bolnavul întrebând. Era asudat, speriat şi roşiu la faţă.

Şulăm se potoli.

— Aah! spuse el. Te-ai trezit! Iartă-mă... Vorbeam cu Ioil!

Ficu deschise încet ochii. Recunoscu lumea. Ii închise, voluntar, din nou.

Ioil băgă „distracţia" în fundul buzunarului şi ieşi. Sora, revenită lângă patul bolnavului, crezu că e bine să fie lăsat singur, să se odihnească. Discuţia lor, pe tonul nervos în care urmase, îl enervează. Păcat că l'au trezit. Bolnavul are nevoie de somn, de linişte.

Plecară, încet, cu oarecare regret.

Ficu auzise bine cuvintele îngrijitoarei. Ii plăcea sfatul femeei. Oamenii ăştia îl plictisesc cu vecinicile lor certuri de familie... Ficu, mai rămase cu ochii închişi ca să nu-l observe sora treaz. Când îngrijitoarea ieşi. Ficu răsuflă, adânc. Işi recapitulă ultimele zile... Acum trebuie să fie linişte pe Calea Văcăreşti. Războiul, pe front, a încetat. E pace. Pace şi în cartier. „Mardeaşii" din Mihai Bravul. Filantropia şi Obor nu se mai întorc. Ii cunoaşte el, — sunt băieţi buni. S'au speriat degeaba evreii din cartier. Dar şi feciorii lui Oişiie, — bravi, inimoşi, daţi dracului golanii! In cafenea s'au adunat, fireşte, ca în fiece zi, poeţii şi muzicanţii şi filosofii şi sociologii. Adepţii lui Moşeanu vor fi zâmbit de toate câte a văzut strada... Ei sunt pentru alte metode. Flămânzesc, poate, sărmanii, — dar nu renunţă la vis, nu se vând nici unui patron, rămân, tari şi izolaţi, pe culmi. Şi Marcu... Ce suflet a înflorit sub bluza lui de lucrător simplu. Ce cap frumos, — ce vorbă! ce gânduri! Marcu e îngerul bun al cartierului, — un înger cu mustăţi şi înalt, lunganul, înalt şi oacheş... Evreii ceilalţi, prăvăliaşii şi funcţionarii comerciali, „ambulanţii" şi misiţii, meseriaşii şi dascălii micilor şcoli din cartier — şi ei sunt buni, vai de capu' lor! Se duc, fireşte, la Iancovici, la mititei, sau la Cearnă, la băutură, sau la Kalman, sau la Kotz, în Patriei... Ii acoperi pe toţi cu cearşaful larg al unei simpatii brusc trezită întrânsul.

Numai el e singur, singur ca o pasăre într'o colivie uitată cine ştie în ce casă pustie. Şi izolat între pereţii biroului şi ai odăii în care doarme şi visează. Atât de tânăr, atât de singur, atât de sărac... Mama s'a dus. Nu, — hotărât, vieţile noastre nu sunt drept rânduite. Cusutoreasa care a ostenit deasupra maşinii de cusut ani de zile ca să-şi poată hrăni copilul, — moare! Nici o justificare, nici o morală, nici o logică într'o asemenea moarte. Un burtos, membru în zece societăţi filantropice, îşi fură tovarăşul de negoţ, un ofticos care preferă glontele revolverului foamei — şi nu moare! Burtosul presidează şedinţe filantropice şi Consilii de administraţie... Iar mama lui — moare. Moare şi baba... şi unchiu'...

O întreagă familie moare. El rămâne singur, singur şi sărac şi bolnav. Nu are bucurii. Nu are tristeţi

de pe urma gândurilor. Doar o acreală umplându-i gâtlejul. Saly e o cucoană ca atâtea din strada Traian. „Al ei" a rămas pe loc, grăsunul, și nevasta știe cumpăra cu rost făina de calitatea 'ntâia și untdelemnul vegetal. Prin degetele ei, puțin mai groase de cât acum zece ani, trec firele de ceapă și sunt bine judecate... Saly... Fată simțită, altfel, Ce să fi făcut? Mâine are să fie o mamă lăptoasă și poate și-o soacră mulțumitor — conservată...

Singurătatea îl apăsa ca o nouă rană. Are douăzeci de ani, e bătrân...

Câte câți douăzeci de ani va mai trăi?...

Toate se vor împlini după tipic: numai de și-ar înlătura tristețile și ar izbuti să aducă înlăuntru-i sirepii cu zurgălăi ai veseliilor râvnite din vremi! Numai de și-ar putea sălta inima într'un dans nou, iscat de suferințele și desnădejdile lui... Iese de-aici, se întoarce la masa biroului. Va înregistra comanda fabricei „Steaua": atâtea instalații de àpă... Pretutindenea pe glob sunt ingineri și birouri și registre de înregistrare, sub ceruri de sânge sau albastre, la lumini de lună albă și în bătaia adierelor mângâiate de toate miresmele... Viața ar merge, totuși, dacă n'ar fi și bolile. Mama a murit de cancer, — asta e neîndoios. Gruescu n'a vrut să le spuie evreilor amărâți din han că păzesc și îngrijesc și iubesc o moartă încă vie, — vie încă o lună sau zece, sau un an. Gruescu e un înțelept și un moșneag de inimă, săracu'. Doctorul Rosenthal, desigur, și el om de inimă. A văzut clar, a văzut adânc. N'a putut păstra pentru sine taina...

Baba a murit, desigur, tot de cancer. Ciudat. Intâi s'a dus să-și doarmă ultimu-i și nesfârșitu-i somn fiica — și-apoi a urmat-o târându-și, sărmana de ea, picioarele, umflate ca burlanele — mama... Leia nu-și pierdea sub fuste fecalele, în lungile ei zile de adăstare a finalului, — ci viața. A murit și Rubin. Perierul a atras, sub cămașa-i murdară, un păduche — zice-se — în timpul războiului și așa s'a contaminat de tifos exantematec... Se poate, gândește Ficu, dar câți n'au zăcut de aceiași boală și au revenit acasă, vii și vorbăreți! Nu cumva Rubin moștenise acelaș sânge, aceiași carne șubredă — acelaș cancer? Dar Paul? Avea epilepsie. Se dau nume bolilor, când nu li se pot da leacuri...

El crede, d'abia acum, în patul ăsta de spital — i se lămuresc multe, — el crede că și Paul a avut cancer... Și Moriț, bolnav în San Francisco, tot de cancer pătimește, nu mai încape nici o îndoială. Și dramatica lui mătușe poartă în trup osânda... Cine-l asigură că pe el o să-l cruțe boala?

Din copilărie, Ficu trecuse prin toate spaimele posibile. Iși născocise toate catastrofele, se vârâse, adânc, într'un coșmar de fatalități cu neputință de reprimat. Cancerul pe care și-l descoperise acum îl înspăimânta ca o revelație mortală, ca însăși pipăirea, cu anticipație, a morții.

Sări din pat. Cimentul îl înfioră. Făcu pași mari de-alungul pereților albi și indiferenți, da, își spuse, pereții ăștia fără nimic pe ei sunt indiferenți, cu totul indiferenți: pot cădea chiar acum, în nesimțire, pot

închide pentru totdeauna ochii: ei vor continua să fie albi, neutrii, indiferenţi.

Scuipă, cu desperare, pe perete.

Sora de caritate îl găsi la fereastră, aproape gol.

— Vai de mine, dom'le, ce vrei: să te prăpădeşti? strigă femeea.

Dar Ficu o convinse că se simte bine. I s'a închis rana. Poate pleca. Trebuie să plece. Femeea consimţi.

— Da' să te vadă şi doctoru', spuse. Mâine dimineaţă are să decidă.

— Foarte bine! Foarte bine! făcu bolnavul, mai mult din dorinţa de a termina o convorbire fără rost.

Şi se întinse în pat, simulând somnul.

Odată cu răsăritul soarelui, se ivi şi medicul.

Il examină superficial. Ficu zâmbea.

— Te-ai vindecat! observă el.

— Aţi nimerit! îl aprobă tânărul.

Peste un ceas se afla acasă.

Gazda voi cu tot dinadinsul să afle cum s'a petrecut „bătălia".

Băiatul ridică din umeri plictisit.

Gazda stărui. Işi şterse ochii vecinic în lacrimi, voi să-l mângâie pe faţă, spuse că ea s'a rugat tot timpul lui Dumnezeu pentru dânsul.

Dar Ficu, exasperat, îi făcu un semn cu mâna.

— Madam, te rog să mă laşi singur. Imi fac bagajele. Mă mut din Bucureşti.

Gazda rămase locului, împietrită. Ceru să-i repete hotărârea luată. Şi cum băiatul rosti aceleaşi cuvinte, automat, — gazda pricepu că-i zadarnică stăruinţa.

Fu lăsat singur.

Rămas, întins pe spate, în pat, încercă să reconstituie etapele ultime ale vieţii sale.

Dar evocarea oamenilor şi a măruntelor lor istorii îl plictiseau. Auzi pe gazdă, prin peretele subţire, văitându-se că „scapă" un client bun... O ploaie domoală începu ca în anii trişti. Pe Calea Văcăreşti e animaţie, la ceasul ăsta, îşi spuse Ficu. Şi adormii...

Primul sosit la birou, răsfoii, alene, dosarele.

Inginerul Prun, bărbierit şi vesel, îl bătu pe umeri, hohotind.

Ii pare bine că s'a restabilit, spuse dânsul. P'aici nu s'a vorbit decât de isprava lui. Straşnică ispravă. Bravo. Şi la „Asociaţie" i s'a pomenit numele.

Preşedintele vrea să-l vadă. Să nu uite să vie chiar astă seară, la şedinţă, să-şi reia imediat ocupaţiile. Cât a lipsit, i-a ţinut locul domnul Adelbaum, în persoană, procuristul Băncii Weiss şi membru în în Comitet.

Ficu zâmbea, obligatoriu, patronului. Cămaşa de mătase a inginerului, colorată, bogată, sclipitoare — îl îndurerase: îi reamintea mama, permanent ataşată maşinii de cusut.

Făgădui că va fi seara la datorie.

— Ştii că nu-ţi scad nimic pentru *zilele lipsă.*

„Zilele-lipsă?"

— Mulţumesc mult! făcu Ficu, mereu surâzător

A lucrat repede şi fără pauză.

Seara, la „Asociaţia Evreilor Patrioţi" venise întreg comitetul, ca niciodată.

Preşedintele, un omuleţ scund, brun şi nervos, deschise şedinţa pronunţând câteva cuvinte, — aceleaşi de acum o săptămână şi de-acum un an.

Domnul Mendelsohn, rotund, burtos şi vesel, ceru cuvântul.

— Ceeace ne preocupă, spuse el, e să ştim: ce sîntem? Sîntem, adică asimilişti sau naţionali?

Vice-preşedintele câscă şi se bătu repede peste gură.

— Are dreptate! îl aprobă cineva.

— Mă rog, să vedem! interveni preşedintele.

Urmară trei ceasuri de aprinsă discuţie. Ficu se obicinuise cu negustorii şi avocaţii care tăiau firul de păr în patru sau, din distracţie, se jucau de-a „comitetul" şi de-a „şedinţe"... Aveau şi-un club unde jucau cărţi şi organizau din când în când petreceri.

In cartier se sbătea o lume: tineri cu ochii măriţi de spaimele care îi cuprinsese în ultimii ani — anii războiului, ai lipsurilor şi ai morţii — îngroşau numărul revoltaţilor; meseriaşi, patroni de mici ateliere, îşi vedeau zi de zi câştigul redus din pricina concurenţii marii industrii; bătrânii lăcaşurilor de rugăciuni, întâlneau pretutindeni feţe aprinse şi voci groase, răstite; aerul străzii fremăta de nerăbdare, de aşteptare, de nădejdi. Se schimba ceva. Nu se vedea, nu se ştia ce — dar toţi simţeau că vechile aşezări se schimbă...

La „Asociaţia Evreilor Patrioţi", însă, vorbăria

continua. Negustorii vindeau mult, fabricanţii produceau cu nemiluita, — veselia grasă a membrilor „Clubului" trecuse, nealterată, şi prin zilele războiului şi prin zilele prefacerilor de care habar n'au.

Ficu spuse în aceiaşi seară, la ceainărie, lui Marcu:

— Par'că trăiesc pe altă planetă! ăştia!

Marcu zâmbi, liniştit.

— Păi chiar aşa, frăţioare. Ei şi trăiesc în altă lume.

Şi porni să-i lămurească lui Ficu „procesul claselor" şi lupta dintre ele...

Tânărul îl asculta mişcând din cap. Frumos vorbea Marcu. Şi pe măsură ce vorbea, se îmbujora.

...Seara, în odaia izolată de întreg cartierul, amărăciunile s'au dovedit goale şi fără leac. Şi mereu capul de ceară al mamei, mereu butucul de carne împuţită al bătrânei, mereu nopţile covârşite de vaetul cancerului care izbucnea când din gura cusutoresii, când din aceia a bunicii...

Tot aşa va trece vremea. Mâine va ajunge, cine ştie? om surâzător, cu mustaţa groasă şi cu inele de aur în degetele pline.

Calea Văcăreşti va adăposti mai departe lume amestecată: de samsari şi de poeţi, de negustori şi de vizionari, de beţivi şi de sfinţi, de femei ca toate femeile şi de îngeri în fuste sărmane... Cârciumile vor adăposti pe actori şi pe meseriaşi şi pe „depravaţii" cartierului... In ceainăria „La Regele Solomon" vor întocmi în fiecare seară croitorii lumilor noui, altă viaţă pentru obşte şi se vor îmbujora feţele băieţilor şi vor tresări ascultătorii lui Marcu

şi băieţii cu lavalieră şi cu privirea cununată pentru vecie cu tăriile albastre ale acestui cer atât de aproape de inima cartierului vor îmbătrâni.

Apoi se va însura. Va iubì prima întâlnită la răscrucea drumului, în prima noapte a tinereţii lui singuratece.

Trupul femeii i s'a relevat de mult, din ziua în care Ioil, în dugheana uliţii, i-a pomenit de panorama vie din „*Cruce*".

De-atunci, sub fiecare bluză bănuia sâni aprinşi, sub fiecare rochie trup cărnos, tare şi destinat lungilor desmierdări, sub pleoapele ochilor fiecărei neveste chemări frenetice de dragoste. Se oprea din mers, măsurând de sus până jos servitoarele cartierului şi elevele şcolii profesionale şi obrajii îi deveneau ca macii. Sărutând mâna câte-unei recent-căsătorite, şi-o închipuia dealungul feţii încălzite a bărbatului şi suspina, fără voie. Rămânea ceasuri întregi mut în faţa tuturor cucoanelor mai înstărite ale cartierului care iradeau alt prfum decât bietele gospodine calice ale hanului copilăriei: un parfum al corpului şi-al fustelor călcate prospăt. Tremurau în fiinţa lui toate apele, tulburate deodată, adânc.

Pe lângă casele cocoşate ale „Crucii de piatră", trecea, umilit şi stânjenit. Se înapoia de câteva ori, hotărît să intre, dar neîndrăznind să calce dincolo de ulucii şubrezi care despărţeau strada de lăcaşul cu miracole. I-a trebuit seara de platină a unei primăveri calde cum de mult nu s'a mai ivit în cartier pentruca să intre în odaia lătăreţei şi băloasei Margareta.

Şi-a trântit pălăria pe mesuţa oglinzii şi a rămas în picioare, nedumerit.

Fata i-a dus mâna grăbit peste părul buclat. Atât de grăbit, încât el nu i-a simţit-o decât după consumarea gestului.

Apoi, Margareta şi-a scos capotul şi a rămas goală, înaltă, masivă, uriaşă.

I-a zâmbit.

— Ei, cocoşelu' mamei, — ce zici?

Şi îşi arătă mândră sânii.

Ficu zâmbi şi el. Femeea se trântise în pat. Ridică un picior. D'abia atunci îl observă Ficu: picior frumos, în ciorap alb şi în pantof.

Imaginea îl tulbura. Rămase năuc, împietrit lângă perete. Femeea aştepta. Apoi îl privi scrutător.

— Aaaa?! făcu dânsa, lămurită. Sîntem *fete mari*, noi? N'am mai fost la femei? Nu ştim încă să ne... jucăm? A ha!

Şi sări din pat. Braţele ei cărnoase îi îmbrăţişară gâtul. Cu vorba mieroasă, ca şi când ar alinta un copil, Margareta îl îmbiă:

— Ei şi-acu' să învăţăm să facem dragoste!...

Ficu fierbea. Nu-şi găsea locul. Incercă să scape de braţele de foc ale femeei, dar fiecare efort îl încălzea şi mai mult.

Margareta l-a aşezat în pat, l-a desbrăcat încet, cu mâini pricepute, şi-apoi l-a sărutat în ureche.

— Sîntem fete mari, noi!... continua ea să-l alinte. Acu' o să învăţăm şi noi dragostea...

A ieşit ameţit din camera Margaretei. Ceva nelămurit îl întristase; se simţea bântuit de-un regret

şi nu-l putea lămuri; pierduse o parte dintr'însul, din lumea lui, în patul femeei. Avea febră sau credea numai că are — ceeace e tot una. (Ajunsese, de mult, la convingerea că febra se reduce la o simplă stare sufletească). Il supărau felinarele cu luminile lor galbene şi fetele băloase care ofereau trecătorilor covrigi sau seminţe de dovleac; îl torturau senzaţii ciudate şi nu ştia cum să evadeze din marea închisoare a nopţii acoperită de acest etern şi tenace acoperiş cu stele; de azi înainte va privi altfel în ochii nevestelor. Apoi va continua sá lucreze la biroul inginerului şi să bea ceai la masa visătorilor... Va creşte şi într'o zi se va însura.

Odată însurat, — totul va sfârşi. Aici, în cartier, însurătoarea e un final, un definitiv final. Nimic nu-l surprinde. toate se vor înfăptui după acelaş tipar.

Odată însurat, viaţa se va reduce la câteva aspecte: nici o deraiere, nici o schimbare, nici o catastrofă nu mai e posibilă.

In cartier sunt mii şi mii de tineri cari ca şi el au visat şi au suferit şi-apoi s'au însurat. I-a întâlnit, din când în când, în faţa cinematografului, ţinându-şi de mână copiii slabi şi înfricoşaţi, sau pe dinaintea policlinicilor... Cresc aşa, băieţii ăştia însuraţi, până devin bărbaţi mustăcioşi şi amărîţi... A cunoscut mii şi mii de oameni în cartier care şi-au sfârşit destinul egal, atât de egal încât existenţa unora se oglindea identic în a altora şi nu le mai puteai deosebi.

In timp ce el va creşte copii şi se va îngriji

de lemne. odată cu întâile frunze de aur care devorează bulevardele autohtone; în timp ce se va interesa atent de guturaiul pruncului străveziu şi va compara preţul cartofilor din cartier cu cel din piaţă, absent la peisagiile mereu vechi şi mereu noui ale toamnei năsdrăvane; în timp ce-şi va întocmi gospodăreşte pivniţa şi podul pentru popasul lung al iernii cu omăt şi flori înghieţate în fereastră, — acolo, în ceainăriile şi cârciumile scunde din Calea Văcăreşti băieţii cu lavalieră, ai lui Moşeanu, sau ai nimănia, vor continua să plănuiască izbăvirea Planetei şi, flămânzind, să dureze în vis; vor iubi, la întâmplare, fete de croitorie, bune de gură, cântând romanţe la modă, şi surâzând vieţii ca unei săli luminate de bal mascat; vor veni în fiecare seară, aceiaşi şi poate şi alţii la ceainărie să vestească, fiecare, iminenţa înfăptuirilor supreme, în sgomotul farfuriilor trântite şi în fumul gros al ţigărilor consumate în neştire; prin sinagogi mici cât chiliile vor întârzia ca întotdeauna deasupra foliantelor grele de înţelepciune bătrâni cununaţi cu slova şi detaşaţi definitiv de lumea din afară; întregul cartier va trăi mai departe, tâlhar banal lângă poet, băcan unsuros lângă visător, zaraf lângă prooroc... In Calea Văcăreşti se vor întâlni, mai departe, la aceiaşi încrucişare de drumuri râsul greţos al negustorilor şi filantropilor cu suspinul flămânzilor şi idealiştilor, urletul mistificatorilor cu plânsetul învinşilor, nepăsarea vitelor gulerate şi frumos încălţate cu sfâşierea sufletească a poeţilor şi răsturnătorilor de lumi. In aceiaşi cârciumă vor grohăi porcii şi vor

ofta copiii vitregi ai oraşului; floarea curată a gândului şi a sufletului.

De-aici, din Calea Văcăreşti, n'au pornit numai micii vânzători de ghete şi de pânză în continentele celelalte să crească în burtă şi în averi; cartierul n'a dat numai bogătaşi fonfi şi conducători de „comitete", speculanţi ai medicamentelor şi „idealişti" cu solide depozite bancare; străzile acestea evreeşti nu s'au mândrit numai cu obezii parveniţi din mahala în centrul cetăţii, giuvaergii şi croitori de lux, samsari înavuţiţi într'un ceas şi angrosişti de bumbac sau cu femeile prea grele în auräria şi argintăria lor inutilă, — de-aici au mai pornit să înfrunte Universul sute şi sute de învăţăcei, sute şi sute de purtători de panaş, sute şi sute de credincioşi până la moarte ai Visului.

In nopţi calde de vară, sub cerul luminat, liniştea e sfâşiată câte-odată de un vaet. E vaetul celor duşi în lume să umple închisorile pentrucă au visat şi au împărtăşit şi altora visul, — e vaetul palizilor băieţi născuţi să cânte şi să mediteze, cu ochii îngreuiaţi de viziuni, cu inima arsă de doruri, — e vaetul flămânzilor şi goniţilor, neînţeleşilor şi înfrânţilor, e vaetul cartierului bătuţilor, ofensaţilor, dispreţuiţilor... In seri de iarnă sunt case fără foc în uliţele mărginaşe. In ele arde doar flacăra vie a gândului, în paturi reci, sub pături şubrede.

El are să se însoare şi are să socotească filele calendarului până la leafă... Mic burghez, va aduna legume de cu vară să-i fie casa cuprinsă în zilele lui Gerilă. Şi mic-burghez cu viaţa mereu-mereu a-

ceiaşi, fără nici o schimbare de decor sau de umor îşi va îngriji de maturitatea artritică şi bătrâneţea săracă... Apoi va muri şi nimeni şi nimic nu va tresări în Univers.

Ar putea fi şi el ca atâţia dintre clienţii ceainăriei? Ar putea râde în nasul îmbuibaţilor din variatele comitete ilare ale „Asociaţiei Evreilor Patrioţi". El i-a cântărit pe toţi. — Ştie câtă ipocrizie şi minciună zace în scârbele astea „filantropice" abundenthrănite. Cei mai mulţi sunt evrei numai cu numele; n'au nimic din rasa păstorilor, a proorocilor şi a filosofilor. Ar putea privi în adâncul ochilor cutărui avocat şnapan ca să-i vadă turburându-se ca sub povara unei osânde; ar putea demasca, fără cruţare, pe cutare găzar ticălos înavuţit de pe urma furtişagurilor nenumărate şi a toleranţei obşteşti; ar putea sfâşia zăbranicul minciunii de pe toate feţele astea scârnave... ar putea...

Dar o lene şi o indiferenţă bolnăvicioasă îl împiedecau să intre în oastea revoltaţilor. I se păreau toate acestea de prisos. La o vârstă fragedă încercase desamăgirile maturităţii... Trăise câteva existenţe în câţiva ani... Experimentase oameni şi stări de suflet şi nu se mai putea osteni pentru nimeni, — pentru nimic. Se mulţumea cu tainul de pâine şi de cafea... Simţea sfârşitul care vine, odată cu însurătoarea.

In Calea Văcăreşti nu se va nedumeri nimeni. Atâţia aprinşi cuvântători de pe atâtea estrade purpurii au terminat lângă o nevastă şi trei plozi... Atâţia revoltaţi s'au închis într'o odaie încălzită ca să-şi

dureze acolo o viaţă ca toate celelalte... ca a tuturor semenilor din cartier... Atâţia poeţi au încheiat bilanţul existenţii în dosul tejghelii sau al mesii de scris, închişi într'înşii şi resemnaţi pentru deapururea...

Va fi şi el identic cu alţii. Planeta rămâne aceiaşi. Oraşul la fel. Cartierul nu se va cutremura de indignare. Nici o femee nu-şi va striga durerea în stradă. Nimeni nu-l va blestema. Oamenii nu sunt decât ce-i ştim: nişte biete fiinţe ca toate celelalte. Ca toate celelalte, — gândul îl obseda şi-l întrista.

...Dar o voce groasă şi alarmată îl trezi. Cineva bătu la fereastră, cu pumnul strâns şi nervos. Apoi se auziră paşi grăbiţi şi în casă se ivi fata mijlocie a croitorului Feldman, din han, poama bună a familiei. Asudată şi roşie de alergătură, se năpusti cu braţele umede sub bluza subţire asupra tânărului şi-l sărută sgomotos pe obraji.

Ii mărturisi, într'o românească de cartier, că-i atât de veselă, atât de veselă că, în sfârşit, l'a găsit. Pe unde dracu n'a colindat stăruinţa ei de veche prietenă?... Şulăm Solţ a primit-o rece, cu ochiul mic de negustor. Haike d'abea i-a răspuns: nu-i poate da adresa, — n'are de ce să-l vadă. Fata a stăruit: se întoarce, doar, din San Francisco, unde l'a întâlnit pe Moriţ. Are să dea veşti felurite familiei.

Femeea a privit-o cu spaime în ochii turburi, s'a frământat puţin prin odaie şi a vrut s'o poftească la o cafea. Dar bărbatul s'a încruntat iar.

Haike, resemnată, a lăsat-o să plece, fără a-i da nici o lămurire.

In han, deasemenea, e necunoscut. S'au dus bătrânii... Madam Katz e internată la azil şi compune, cu mâna-i oarbă, lungi scrisori către fiul ei din India, profesorul glorios din Bombay, de care nimeni nu-şi aduce aminte, — care, poate, n'a trăit nici când... Hună, actorul, e săcâit de proprietar: a îmbătrânit, nenorocitu' şi d'abea îşi târâie picioarele. Fetele au crescut, trupeşe şi mizere, şi întârzie, sulemenite şi ciudat pieptănate, noapte după noapte pe după colţuri de uliţă cu golani. Hună vorbeşte stins, are ameţeli, câştigă greu şi nu ştie ce să facă până mâine, vecinicul, luminosul, fericitul, neaşteptatul mâine — când are să aibe şi bani de chirie şi bani de rochii pentru domnişoarele limbute şi cârcotaşe şi bani pentru bolile lui, colecţionate ani şi ani de zile în sânge ca nişte stigmate ale decăderii. Azi pretinde o bâncuţă, — mâine toate s'or schimba. De l'ar vedea Ficu, ar suferi mult. Maidanul din dreapta s'a populat, iar, cu un scrânciob, trei bărci şi-un taraf de lăutari. In fiecare Duminică se adună, la joc, ungurime şi e un tărăboiu!... Ii place Bucureştii, acum la înapoiere, şi nu l'ar mai părăsi... nu!... Ficu aflase mai de mult de aventura svăpăiatei. L'a părăsit pe tată-său, într'o seară, după o aprigă răfuială cu surorile ei — vrăjmaşe, toate. A colindat America de sud, oprindu-şi foamea de viaţă prin însorite ţinuturi braziliene, lângă spătoşi cultivatori de cauciuc, pricepuţi în adunarea aurului şi dornici de femei — în pustietăţile lor

triste. Fata a trecut prin brațele lor, prin bordeele lor cu miros tare de pipă și ulei, prin buzunarele doldora de bani și — apoi, suptă de insomnii și doruri multiple, a mai rătăcit prin Continent, zăbovind puțin în cealaltă parte a Americii, și s'a înapoiat acasă. Grea, aspră, chinuită viață. Are ceva bani. N'a fost „gâscă". A băut tot feluri de rachiuri drăcești cu afurisiții ăia de „cauciucari" și-a suprimat nopțile fără ași precupeți darurile trupului plin, dar a și strâns puține parale, cu care are de gând să îndulcească reumatismele croitorului și ultimii lui ani. A plătit însă totul cu sânge: uite-i obrajii, — străvezii! — și tușește puțin, — fetița! Ficu o privește îngrijorat: e slăbuță, un fragment din ce-a fost cândva. E he he! pe vremuri tresărea Calea Văcărești de câteori își purta ea șalul jucăuș sub ochii crailor.

Nu se „încurca" ușor. Trebuia să-i placă mustăciosul și să-l cântărească bine ca să-i dăruiască un ceas-două. Iar de babalâci fugea, râzând... *Dincolo*, în nopțile fierbinți ale Braziliei, a jertfit și trup și suflet pentru sărmana ei avere strânsă greu și adusă, aici, în Calea Văcărești, tatălui reumatic și puțin smintit. Nici nu-și închipuie lăcomia de femee a vlăjganilor stătuți, încinși ziua de soarele necrutător și poftind, nesățioșii, la trup voinic, — la toate părțile trupului plin. Se aflau puține femei pe-acolo, puține albe și curbate, puține cu ochiul viu și cu tresăriri de buci, în mers. Când cădeai pe mâna lor tare — nu mai era chip nici s'alegi omu', nici să-i pui stavilă dorinții. Au omorît-o,

găliganii, au desferecat-o până la ultima suflare.

Ficu lasă capul în piept. Și-l simte greu. Fata croitorului oftează, răsuflă adânc și se înveselește subit. Bine c'au trecut toate-astea, spune ea, și-i pune mâna pe umăr. Bine că l'a găsit. A venit să-i spuie că Moriț e slăbit și sărac, mai sărac ca oricând. Stă mereu culcat pe spate, cutreerat de toate bolile posibile. De curând a încercat să se și spânzure, dar n'a izbutit. Când cu fuga fetii... O trăznaie. S'a îndrăgostit puștanca de-un creștin, un avocat chipeș, american și îndrăcit. Și-a fugit de-acasă. De-atunci Moriț s'a întunecat și bolește. Uite-i și-o scrisoare, e pentru dânsul... Se gândește mult la Ficu. Și la Haike, firește, dar îl simte mai legat de acest tinerel subțire și îngândurat. Și-i pare rău de Bucureștii lăsați în urmă, — de casa lor săracă, de Calea Văcărești... Au stat mult de vorbă, au plâns împreună: ea, de nerăbdarea întoarcerii, — el de neputința de a reveni aici. Se întreba mereu dacă mai trăiește madam Cearnă, dacă s'a cumințit Alfred, dacă oarba e tot atât de singură în odaia cu podeaua de pământ! Și mai ales de el, — de Ficu se interesa necontenit. Fata l'a mințit, n'avea încotro...

I-a ars la brașoave cu nemiluita... Ficu e bogat, e sănătos-tun, o mândrețe de băiat. S'a bucurat mult, săracu'! Fata crede că azi tapițerul e dus... Uite-i scrisoarea. Ficu smulge hârtia mototolită din mâna fetii. Rânduri neregulate, cuvinte neisprăvite, o naivă înșiruire de fapte fără însemnătate... Tânărul a rămas năuc, cu brațele dealungul trupului... E în-

ristat? se miră fata croitorului. N'are dece...
Viața trebuie învinsă ca pe o fiară. In timpul
uptelor te muşcă, te sângeră şi ea. La sfârşit poţi
'i un învingător cu chelie, obosit, ştirb, şubred...
ı'are importanţă. Ea s'a luat la trântă cu viaţa...
\ izbutit. E cu obrazul transparent, tuşeşte câte
›dată şi se înconvoaie sub apăsarea unei dureri vii,
ıciuată în trup? Ei şi? Esenţialul e să-ţi păstrezi
'eselia... Chiar dacă tatăl ei e o umbră de croitor,
:am aiurit de câtva timp. Nu lucrează. Toată ziua
: la sinagogă. Acasă îşi vorbeşte singur ceasuri în-
regi, îşi surâde, îşi mângâie un vis, oarecare, o
luzie... Flam, talmudistul, e, deasemenea *candriu.*
\ fost dus la balamuc, pe o seară ploioasă, rece,
:u un alai!... să nu mai dea Dumnezeu!

Pretindea Flam că-i Mesia. Mugea. Se sbătea,
'n braţele de piatră ale gardienilor. Era foarte plă-
›ând, Mesia, şi l'au ridicat ca pe-un dop... Şi-acum
:e-are de gând să facă? Fata râse. N'are să-şi
·isipească averea. Dimpotrivă: e hotărâtă să adune
nai departe... A intrat ca *damă de consumaţie* la
:abaretul „Elita" din Calea Văcăreşti, unde lău-
:arii sînt conduşi de vestitul Nae Ţinebine... Ficu
mişcă, uşor, din cap... Se deschisese de curând lo-
:alul... O biată sală de restaurant mizer sau de
:eainărie, ca ori care alta în cartier. Patronul vopsise
pereţii în roşiu. Atârnase câteva capete pletoase şi
câţiva sâni măriţi ca prin ochean — ici şi colo. Il
adusese pe ţigan din Griviţa, dela alt „cabaret"
asemănător. Botezase cu nume pompoase sticlele de
vin. Câteva femei cântau din vechiul repertoriu de

operetă evreească amestecând lacrima cu hohotul de
râs — altele circulau printre mese, angajate să
stimuleze clienţii la băutură. Printre ele — deci —
şi dânsa... „Chefliii" sînt vânzătorii de prăvălie ai
Lipscanilor, prăvăliaşii Dudeştilor şi fiii minori ai
„protipendadei": băieţii lui Fisch, de pildă, sau ai
doctorului Şteinberg.

De câteori cântecul răzbate în stradă, — moşnegi
şubrezi se opresc în faţa ferestrelor cu perdele grele
tăinuind „paradisul" din lăuntru. Li se alătură hai-
manale fără gologani în buzunarele rupte, văxuitori
de ghete, distribuitori de afişe, prostimea uliţelor
mărginaşe. Singur Corbu, decanul „casierilor teatrali"
e sceptic: cu luleaua în colţul gurei, surâzând cu tâlc,
nu se lasă „dus": el ştie cât preţueşte cabaretu' lui
Ţinebine. Şi pleacă mai departe... Adesea Ficu l'a
zărit şi pe „frumosul Iţic", cu obrajii roşii, graşi,
unsuroşi, râzând fericit în nebunia lui inofensivă
balabustelor grăbite s'aducă plodului de-acasă un
covrig sau un măr. Iţic stătea noapte după noapte
în uşa barului, imitând ismeneala muerilor şi ţipătul
lor ascuţit, — în chip de salut dimineţii... Tot
la cabaret a aflat că-şi plimbă catastrofalu-i hoit
bătrânul în papuci cu tălpi de lemn. Avea un cap de
tâlhar, omu' şi o burtă de pe care atârnau sdrenţele
hainelor împuţite. Când-va — nu se ştie când — stă-
pânea peste o droaie de vânzători în propria-i prăvălie
de lux... A sărăcit, s'a matofit... Azi cerşeşte cu dem-
nitate pe la mesele chefliilor, sunând din tălpile pa-
pucilor săi de lemn... Da, îl ştie şi ea. Apoi gră-

bită priveşte la ceas. E cuprinsă de panică. A întârziat. O să mai vie. Bine că ştie unde... Uşa s'a închis în urma unui foşnet de rochii ca un foşnet de aripi.

...Calea Văcăreşti îşi adună oamenii. Din depărtarea centrului se înapoiază spre uliţele strâmte, covârşite de beznă şi mister, înalţi prăvăliaşi cununaţi cu suferinţa, fete subţiri în bluze uşoare, mirate şi obosite, babalâci chinuiţi de mijloc, matroane vaste ca nişte garderoabe... S'au luminat iar ceainăriile... Au revenit băeţii cu plete, cu ochi minaţi de vise, cu buze albe, pierduţi în reveria lor totală, să-şi ameţească foamea de altceva la masa pătată de ani... Vor croii, ca eri, ca alaltăeri, ca 'ntotdeauna lumea nouă... Mâine spitalele şi ospiciile îşi vor spori numărul pensionarilor... Inaintea cârciumelor, cu grătar şi scripci, au încremenit cerşetoare, devastate de anii înghiţiţi anevoie; au în orbite gemete, pe mâini râie. Guri ilare, frunţi strâmbe, picioare şubrede, — Calea Văcăreşti e un imens panopticum închipuit de o minte scăpată din hăţuri. Sînt suflete, aici, spre care, ca să le apropii trebuie să urci câteva trepte; sînt altele, spre care ca să le pricepi, trebuie să scobori trepte...

Amărăciunile cresc într'însul, îl înneacă. Viaţa, în Calea Văcăreşti, e atinsă de molii.

EPILOG

Oişie nu vrea să plece. Ştie că Haike face cumpărături la Idl, chioru.

Degeaba stăruie Şulăm să-l convingă că femeea nu vine decât seara, — târziu. Bătrânul mişcă neîncrezător din cap, surâde moale, şi rămâne mai departe pe scaun. Nici n'are unde să meargă. Vine dela ceainărie. De când nu mai vede bine, joacă greşit. Tovarăşii din vremurile bune îl evită. Băieţii i s'au risipit, care în America sau în Franţa, care în depărtate ateliere provinciale. Au trecut câţiva ani buni de când s'a isprăvit şi războiul ăsta şi nu mai are prilej să se întâlnească, la Cearnă, cu nici unul din chelnerii, actorii sau samsarii sgomotoşi şi petrecăreţi. Profitând de vederea lui slabă, teşghetarul răspunde întotdeauna printr'un *nu* scurt la întrebările bătrânelului aplecat din spate şi purtând mereu aceiaşi pălărie tare. Caută pe unul sau pe altul din bandă; omul îl asigură că n'a mai trecut de-o lună pe-acolo, cu toate că e aşteptat din clipă în clipă să-şi ocupe masa. Oişie se mai vaetă de un an şi de o hernie care, pe lângă

celelalte beteşuguri, îl amărâşte până la desperare. E chemat undeva la un *kadeş* să împlinească numărul ritual de oameni pentru începerea rugăciunii: până s'ajungă, au găsit altul. I se dă o adresă: în cutare stradă, familia negustorului de ghete serbează a douăzecea aniversare a unicei fete: e nevoie, prin urmare, de cineva, la garderobă cere să primească şi să înapoieze hainele oaspeţilor. Bătrânul se grăbeşte, crispat de durere şi de speranţa puţinului câştig râvnit: când nimereşte casa, i se spune, în glumă, că nu trebuia s'alerge, de ce se omoară cu firea? mai are timp până la viitoarea aniversare.

Bolile lui Oişie îl întristează. Şi n'are cui să-i spuie nimic din cel roade.

Pe Ficu îl întâlneşte rar. In ultimii patru-cinci ani, băiatul ăsta palid şi vecinic îngândurat, a devenit ursuz. E prigonit de tot felul de spaime şi zadarnic s'a muncit bătrânul să-l mângâie: n'a izbutit să-i descreţească fruntea. Copil, Ficu îl căuta, îl urmărea pas cu pas şi-l ruga necontenit să-i povestească despre împăraţi şi haiduci, fete frumoase şi vrăjitoare, palate cu prăpăstii sub ele şi diavoli în goană după suflete... Bătrânul născocea tot felul de isprăvi şi toate găseau doui ochi mari şi avizi şi un cap de copil grav şi speriat care să le asculte. Acum i se vorbeşte zadarnic. Oişie colindă casele cunoscuţilor unde nu întârzie prea mult: simte că e de prisos. Şi-aici începe să se simtă străin, mai ales dela moartea Estherei şi a bătrânei Leia, soră-sa. N'are nimic, nici împotriva lui Haike. E

şi ea o femee necăjită. Dar nu se potriveşte cu Esther... In fine, ar merge şi-aşa, dacă Şulăm nu l-ar duşmăni atât: ce dracu o fi având ăsta cu mine? se întreabă Oişie. Adică, pricepe el, care ar cam fi pricina supărării lui Şulăm. A prins-o de câteva ori pe Haike când îi băga în mână o băncuţă... Ei, şi? Nu îi e unchiu'? Care e păcatu'? N'are drept o nepoată să-şi ajute o rubedenie nenorocită, un *chior* şi un bolnav cum a ajuns să fie azi Oişie?

Adâncit în gânduri, bătrânul nu scăpa nimic din ce se petrecea în casa lui Solţ. Nu-şi dădea seama ce anume, dar simţea că se pregăteşte ceva. Servitoarea a intrat cu un pachet, l-a svârlit în garderob şi a fugit repede din casă. Un vecin a bătut în fereastră şi l-a întrebat numai din cap pe Şulăm: e adevărat? Bărbatul lui Haike a dat din cap afirmativ. Oişie vede greu, ca prin sită, dar vede... In bucătărie se coc cozonaci. Bătrânul, cu nările late, aspiră în vânt: nu s'a înşelat, — e cocă *faină!* Iar a intrat servitoarea cu alt pachet, iar a deschis, grăbită garderobul şi a fugit, gonită de cineva nevăzut din urmă.

Ar pleca Oişie, să nu mai simtă aţintite asupră-i privirile de ghiaţă ale lui Şulăm. E o dimineaţă ca înainte de războiu în toată Calea Văcăreşti: plină de miresmele primăverii, călduţă, suportabilă.

Dar unde să meargă, unde? Să se întoarcă la ceainărie? Şi-a băut *turceasca* şi locul lui e ocupat. Să mai bea una, nu-i dă mâna. Nu prea are gologani de când cu moartea Leei. Să-l calce pe

Zalman care vrea să-şi vândă *dormitorul*, în preajma plecării la New-York?

Să-i mai spuie o minciună? A găsit „muşteriu", „mâine vine" şi-aşa mai departe?

Nu! S'a săturat. S'a săturat şi Zalman. Inainte, părea foarte vesel calicu', să-l vadă intrând pe uşă.

Cum îi plăcea şi puţin rachiul, — Zalman găsea în Oişiie un tovarăş bun şi de băut şi de clevetit.

Eeei! — şi începea bătrânul să-i spuie de ce s'a otrăvit fata lui Rabinovici — după desele întâlniri avute în primăvara aceluiaş an cu băiatul arhitectului Abramovici. Cum a fost scăpată de doctorul Şteinberg care n'a căutat-o numai de intoxicaţie... Eeei! — şi-i mai spunea de câte ori a a scuipat Zwabel nebunu' drept în ochi pe Velvl în mijlocul uliţii şi în văzul copiilor!...

Eeei! — şi dacă voia să ştie bine-bine de ce a fugit de-acasă nevasta cârciumarului — nu e adevărat că a plecat să se odihnească acasă, în Moldova, la părinţi, — nu-i adevărat! — atunci, uite, i-o spune el, la ureche: şşş... şşş... Să mai vie două păhărele umplute până 'n vârf cu *şlibovită!*

Oişiie surâde zilelor duse şi-şi întocmeşte o ţigare. In timp ce-o aprinde, mişcă îngândurat din cap. Şulăm îl urmăreşte plictisit şi încearcă din nou să-l isgonească. Cu glasul lui obicinuit îl întreabă, vrând să pară cât mai indiferent dacă nu e încredinţat, în fine, că Haike n'are să se înapoieze decât seara târziu? Bătrânul tocmai medita asupra vieţii lui fără rost; asupra mizeriei în care înnoată, astăzi cu cei optzeci de ani ai săi nenorociţi: asupra indiferenţei şi răutăţii oamenilor care îţi surâd numai când au nevoie de tine şi-ţi svârlă cu pietre când li se pare că nu mai preţuieşti nimic. Noua tentativă, şireată, a lui Şulăm de a-l urni de pe scaun i se păru venită tocmai ca să-i întărească încheerea, plină de greaţă pentru mulţime, a reflecţiilor.

Se stăpâni. N'avea unde să meargă. Era obosit, pe jumătate orb şi prăpădit de hernia care-i făcea mersul imposibil. Haike are să-i dea o bâncuţă. Are nevoie de bâncuţa nepoatei. Privi aşa dar în spre Şulăm, şi-i zâmbi. In loc de răspuns îl rugă să deschidă puţin fereastra: nu simte inundându-i casa mesagerii primăverii? păsările? soarele, adierile călduţe?

Şi-apoi, cu vocea întreruptă mereu de-o tuse quasiseculară, îi aminti de unele nopţi când fusese chemat stăruitor aici... Şulăm se îmbolnăvise şi Oişiie fusese slugă credincioasă lângă căpătâiul său. Câte servicii mărunte nu i-a făcut el! Servicii pe care nimeni altul n'ar fi fost în stare să i le facă... Şi alte multe...

Şulăm ridica din umeri. Uitase totul. Ştia bine că bătrânul îi va *uşura* nevasta de-o *bâncuţă* sau, chiar, de un franc. D'asta a venit. Şi tocmai asta nu-i place lui. Tocmai asta ar vrea să evite.

A cheltuit destul, Haike, toată săptămâna. El umblă de treizeci de ani în aceleaşi haine, nu riscă un ban în oraş, nu-şi îngăduie nici un fel de „distracţie": toată munca lui a intrat în zidu-

rile casei: de ce să „ciupească" bătrânul din astfel de bani dobândiţi anevoie?

N'avea decât să-şi fi organizat altfel viaţa Oişiie... Să nu fi stat şeaizeci de ani prin cafenele, cârciumi şi dracu mai ştie unde, nepăsător şi leneş? Ştia că-l aşteaptă bătrâneţile şi necazurile! Nu îi e dator nimic...

Ii răspunse, însă, amabil că-şi aduce aminte de toate. Dar cu toate astea Haike...

Voia să spuie că nevastă-sa tot nu se întoarce atât de repede.

Dar nu-şi putu sfârşi vorba. Haike intrase, încărcată de pachete, mai asudată şi mai febrilă ca ori când. Un băiat de băcănie o urma cu alt coş plin până în vârf.

Trânti pe masă şi pe scaune pachetele şi salută, în treacăt, pe bătrân.

Vorbi apoi ceva în şoaptă cu Şulăm.

La fereastra deschisă se iviră vecinii.

— Intr'un ceas bun!

Să fie într'un ceas bun! îi urară oamenii.

Haike mulţumi, cu gesturi mari.

Se aşeză, apoi, pe scaun şi izbucni într'un plâns fierbinte, profund, desperat.

Bătrânul lovi uşor umărul lui Şulăm.

— De ce plânge Haike? îl întrebă.

Omul răspunse, cu simplitate:

— E veselă... Se 'nsoară Ficu!

SFÂRŞITUL TOMULUI II

